

ETSI JA PIDÄ KIINNI

Etsivän työn kehittäminen
avopalveluyksikkö Tuuliassa

Mia Nahkuri

Opinnäytetyö
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (ylempi AMK)

2017

Koulutusalan nimi
Koulutusala
Koulutus

Tekijä(t)	Mia Nahkuri	Vuosi	2017
Ohjaaja(t)	Rauno Pietiläinen, Leena Viinamäki		
Työn nimi	ETSI JA PIDÄ KIINNI Etsivän työn kehittäminen avopalveluyksikkö Tuuliassa		
Sivu- ja liitemäärä	86+7		

Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää etsivää työtä avopalveluyksikkö Tuuliassa. Mukana kehittämistyössä oli myös ensikoti Talvikki. Molemmat yksiköt ovat Lapin ensi- ja turvakoti ry:n palveluita sekä osa valtakunnallista Pidä kiinni® -hoitojärjestelmää. Avopalveluyksikkö Tuulia ja ensikoti Talvikki tarjoavat lapsilähtöistä päihdekuntoutusta odottaville ja alle kolmevuotiaiden lasten perheille.

Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää Tuulian ja Talvikin asiakkaiden kokemuksia hoitoon ohjautumisesta sekä ideoida ja suunnitella yhdessä asiakkaiden, työntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden kanssa etsivän työn menetelmiä. Opinnäytetyöllä etsittiin vastauksia kysymyksiin, millaisia kokemuksia asiakkailla on ohjautumisesta, mitä etsivä työ on ja millä keinoin etsivää työtä olisi järkevintä tehdä avopalveluyksikkö Tuuliassa? Opinnäytetyön tuloksia voi hyödyntää jatkossa etsivän työn toteuttamisessa sekä jatkokehittämisessä Tuuliassa.

Opinnäytetyön metodina käytin toimintatutkimusta yhteistutkijuuden näkökulmasta. Työ eteni expansiivisen oppimissyklin oppimistekojen kautta. Opinnäytetyössä oli mukana Tuulian ja Talvikin asiakkaita ja työntekijöitä. Keräsin aineiston haastatellen, keskustellen, askarrella, kollaasityöskennellen sekä työpajassa. Aineiston analysoinnissa käytin sisällönanalyysiä ja tulosten kokoamisessa taulukointia ja voimavavarapuuta. Opinnäytetyön aineisto ja matkan varrella eteen tullut tiedon tarve ohjasivat teorian tiedon kokoamista.

Asiakkaiden kokemukset toivat ymmärrystä heidän moninaisista ja haastavista tilanteista, joissa he elivät hakeutuessaan tai ohjautuessaan Tuuliaan tai Talvikkiin. Asiakkaiden kokemukset ohjautumisen prosessissa liittyivät päihdeongelmasta toipumiseen ja vanhemmuuteen, reflektiiviseen kykyyn, ylisukupolvisuuteen, merkityksellisyyden tai merkityksettömyyden kokemiseen sekä neuropsykiatriisiin haasteisiin. Ohjautumiseen liittyvä tuki tai esteet liittyivät läheisverkostoon, palvelujärjestelmään, elinympäristöön ja muihin seikkoihin. Etsivän työn menetelmiksi muotoutuivat verkostotyö, jalkautuva työote, vertaisuuden, kokemusasiantuntijuuden ja vapaaehtoistyön hyödyntäminen sekä asiakastyö.

Asiasanat Etsivä työ, verkostotyö, jalkautuva työote, vertaisuus, kokemusasiantuntijuus, vapaaehtoistoiminta, lapsilähtöinen päihdekuntoutus.

School of
Name of Master Degree Programme

Author(s)	Mia Nahkuri	Year	2017
Supervisor(s)	Rauno Pietiläinen, Leena Viinamäki		
Subject of thesis	REACH AND HOLD ON Developing outreach work in outpatient service Tuulia		
Number of pages	86+7		

Purpose of this thesis was to develop outreach work in outpatient service of Tuulia. Also, mother and child home Talvikki was taking apart in this work. Tuulia and Talvikki are part of the Laplands mother and child home and shelter association and nationwide Pidä kiinni® -support system. Tuulia and Talvikki are services which are focusing on treatment of drug and alcohol related problems in pregnant families or families with less than three years old child.

Aim of this thesis was to sort out what kind of experiences customers in Tuulia and Talvikki had from that time when they were guided to treatment. Another aim was to discuss and desing all together with the customers, the professionals and the partners what would be reasonable methods to do outreach work in Tuulia. The thesis was looking for answers to questions: What kind of experiences customers had of guiding to treatment, what is a definition of outreach work in Tuulia and what are the reasonable methods to do outreach work in Tuulia. Results of this thesis can be exploited by using planned methods in practise and in further development.

The used method in this thesis was action research with co-researching. Thesis proceeded through the cycle of expanding learning tasks. This thesis was made with customers and professionals of Tuulia and Talvikki. The data of thesis was collected by interviewing, discussing, crafting and by working in workshops. I used content analysis to analyze the data and tabulation to compile the results. The collected data and information needs which came through the conclusions of the study were directing the collection and designing the theory of knowledge in this thesis.

Experiences of the customers broadened our understanding of their complex and challenging situations that they had when they were seeking or guided to Tuulia or Talvikki. The strength and challenges that customers had, are connected with recovering from substance abuse and increasing parenthood, reflective ability, intergenerational transfer, experienced relevance or irrelevance and neuro psychiatric challenges. The support and obstacles that customers had, are connected to the close ones, services, habitat and other mentioned items. We found out that good methods for outreach work are co-operation with partners, outreach approach to working, using help of equall, experience expertise and voluntary and working with customers.

Key words: Outreach work, co-operation, outreach approach to working, equall, experience expertise, voluntary, child oriented treatment of drug and alcohol related problems.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAUSTA	3
2.1	KEHITTÄMISTEHTÄVÄT JA KYSYMYKSET	3
2.2	TOIMINTATUTKIMUS JA YHTEISTUTKIJUUS	5
2.3	TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ LAPIN ENSI- JA TURVAKOTI.....	7
2.4	KEHITTÄMISYMPÄRISTÖNÄ PIDÄ KIINNI® -HOITAJÄRJESTELMÄ.....	9
2.4.1	Päihteiden käytön kulttuurin muutos	9
2.4.2	Pidä kiinni® -hoitojärjestelmä.....	12
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	18
3.1	YHTEISTOIMINNALLINEN OPPIMISPROSESSI.....	18
3.2	AINEISTOJEN ANALYSOIMINEN	23
4	ETSIVÄ TYÖ.....	26
4.1	ETSIVÄ TYÖ PÄHKINÄNKUORESSA	26
4.2	VERKOSTOTYÖ	32
4.3	JALKAUTUVA TYÖOTE	35
4.4	VERTAISUUS, KOKEMUSASiantuntijuus JA VAPAAEHTOISTOIMINTA	37
4.5	ETSIVÄN TYÖN ASIAKKUUS	45
5	TUTKIMUSTULOKSET	54
5.1	ETSIVÄ TYÖ TUULIASSA	54
5.2	ASIAKKAIDEN KOKEMUKSIA HOITON OHJAUTUMISESTA.....	57
5.2.1	<i>Äitien vahvuudet ja haasteet</i>	57
5.2.2	<i>Äitien hoitoon ohjautumisen tuki ja esteet</i>	62
5.3	ASIAKKAIDEN AJATUKSIA JA IDEOITA ETSIVÄSTÄ TYÖSTÄ	68
5.4	ETSIVÄN TYÖN MENETELMÄT JA VISIO	73
6	POHDINTA.....	78
6.1	VAIKUTTAVUUDEN ARVIOINTIA	78
6.2	PROSESSIN ARVIOINTIA	84
	LÄHTEET.....	87
	LIITTEET	94

TAULUKKOLUETTELO

TAULUKKO 1. NUORTEN LAITTOMIEN HUUMEIDEN KOKEILU LAPISSA JA KOKO MAASSA 2000-2013.....	12
TAULUKKO 2. ELÄVÄNÄ SYNTYNEET VAUVAT JA PÄIHDEONGELMAISTEN ÄITIEN ARVIOITU MÄÄRÄ LAPISSA 2013-2015.	15
TAULUKKO 3. ETSIVÄ TYÖ LAINSÄÄDÄNNÖSSÄ.	28
TAULUKKO 4. ETSIVÄN TYÖN MALLINNUS.....	46
TAULUKKO 5. ETSIVÄ TYÖ TUULIASSA.	54
TAULUKKO 6. ÄITIEN VAHVUUDET JA HAASTEET HOITON OHJAUTUMISESSA.....	58
TAULUKKO 7. ÄITIEN HOITON OHJAUTUMISEN TUKI JA ESTEET.....	62
TAULUKKO 8. INFOA ASIAKKAILTA	69
TAULUKKO 9. ETSIVÄ TYÖ TUULIASSA JA TALVIKISSA VUONNA 2021.	74

KUVIOLUETTELO

KUVIO 1. TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TARKOITUS	4
KUVIO 2. ALKOHOLIJUOMIEN KOKONAISKULUTUS 100 %:N ALKOHOLINA 15 VUOTTA TÄYTTÄNYTTÄ ASIAKASTA KOHTI 1965-2015.....	9
KUVIO 3. HUUMEIDEN VUOKSI PÄIHDEHOITON HAKEUTUNEIDEN ASIAKKAIDEN ONGELMIA AIHEUTTANEET PÄIHTEET VUOSINA 2000-2015	10
KUVIO 4. ALKOHOLIJUOMIEN MYYNTI 100 %:N ALKOHOLINA JUOMARYHMITÄIN 15 VUOTTA TÄYTTÄNYTTÄ ASUKASTA KOHTI MAAKUNNISSA VUONNA 2015.....	11
KUVIO 5. EKSPANSIIVINEN OPPIMISSYKLI JA OPINNÄYTETYÖN OPPIMISTEOT.....	18
KUVIO 6. ASIAKKAAN POLKU VERTAISUUDESTA KOKEMUSASiantuntijuuteen ja TYÖELÄMÄÄN.....	41
KUVIO 7. KOKEMUSASiantuntijuuden toimintamahdollisuudet	43
KUVIO 8. VOIMAVARAPUU.....	67
KUVIO 9. MILLAISIN MENETELMIN ETSIVÄÄ TYÖTÄ VOISI TEHDÄ TUULIASSA?	73
KUVIO 10. ETSIVÄN TYÖN JA SEN MENETELMIEN MAHDOLLISET MYÖNTEISET VAIKUTUKSET YKSILÖ-, ORGANISAATIO- JA YHTEISKUNNALLISELLA TASOLLA.....	79

1 JOHDANTO

Jokainen pieni lapsi tarvitsee hoivaa ja huolenpitoa, turvallisen sylin, ihailevia katseita sekä hellää kosketusta joka päivä. On kuitenkin perheitä, joissa päihteiden käyttö varjostaa elämää ja vanhempien voimavarat voivat olla koetuksella. Päihteetön lapsuus ei ole itsestään selvyys. Avun hakeminen tai sen vastaanottaminen ei ole päihteitä käyttäville tai käyttäneille vanhemmille helppoa. Miten voitaisiin auttaa näitä lapsia ja vanhempia, jotta he saisivat avun mahdollisimman varhaisessa vaiheessa?

Lapin ensi- ja turvakoti ry:n avopalveluyksikkö Tuulia on osa Pidä kiinni® -hoitojärjestelmää. Pidä kiinni® -hoitojärjestelmässä autetaan odottavia ja pienten lasten perheitä rakentamaan päihteetöntä arkea ja löytämään oma mielekäs tapa elää lapsiperheenä. Tuulian palvelun matalasta kynnyksestä huolimatta eteen voi tulla asioita, jotka estävät tai viivästyttävät palveluun hakeutumista tai ohjautumista. Tämän vuoksi tarvitaan myös etsivää työtä, jota olen tässä opinnäytetyössä kehittänyt Lapin ensi- ja turvakoti ry:n avopalveluyksikkö Tuuliassa ja ensikoti Talvikissa yhdessä asiakkaiden ja työntekijöiden kanssa.

Opinnäytetyön aiheena etsivän työn kehittäminen yhdessä asiakkaiden, työntekijöiden ja yhteistyökumppaneiden kanssa tukee valtakunnallisia, alueellisia, paikallisia sekä Sosiaalialan YAMK kansalais- ja aluelähtöisen koulutusohjelman tavoitteita. Sote-uudistuksella pyritään kaventamaan hyvinvointi- ja terveyseroja ihmisten välillä, sekä hallitsemaan kokonaiskustannuksia yhdistämällä sosiaali- ja terveyspalveluita. Tavoitteena ovat toimivat peruspalvelut ja yhdessä toimivat integroidut palveluketjut. (Sote- ja itsehallintouudistus 2015.) Matalan kynnyksen sekä sektorirajoja ylittävän moniammatillisen asiakaslähtöisen työn kehittäminen on myös hallituksen Palvelut asiakaslähtöisiksi 2015-2019 kärkihankeen tavoitteena. Hankkeessa palveluiden kehittämisessä ja ohjauksessa huomioidaan asiakkaiden kokemuksia ja palautetta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a.) Myös RAY kannustaa järjestöjä kehittämään palveluita yhteiskunnan ja yksilöiden muuttuvia tarpeita vastaaviksi erityisesti kohderyhmän näkökulmaa huomioiden (Ray:n uudet avustuslinjaukset julkaistu 2015). Rovaniemen kaupungin lapsiperheiden palveluiden palvelualuepäällikkö Olsenin mukaan Rovaniemellä on katta-

vasti palveluita lapsille, nuorille ja perheille. Peruspalveluita täydennetään tuki-palveluilla silloin, kun huoli arjen sujumisesta on kasvanut. Olsen sanoo, että: ”*Näiden palvelujen piiriin pääseminen pitäisi olla vaivatonta ja välitöntä, jotta es-tettäisiin ongelmien kasvaminen, mikä taas vähentää ratkaisuvaihtoehtoja.*” Hän korostaa myös asiakkaan kanssa yhdessä toimimisen, eri toimijoiden yhteistyön sekä verkostoitumisen ensiarvoisuutta. (Rovaniemen kaupungin lapsi- ja nuori-sopoliittinen kehittämisohjelma vuoteen 2015, 5).

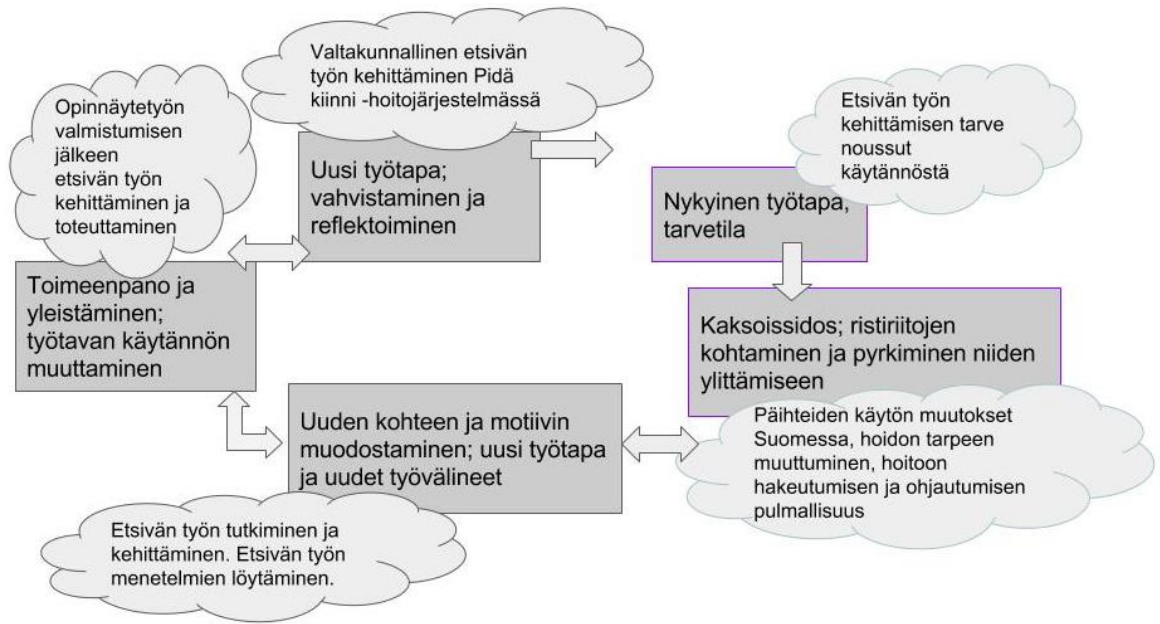
Ensi- ja turvakotien liiton visio ”Rohkeasti ajassa” ja Lapin ensi- ja turvakodin toi-minta-ajatus ”Elämän tuulissa tukena” ovat viitoittaneet tietä ja kannustaneet et-sivän työn kehittämisessä. Rohkeutta ajattelen luovuutena ja uskalluksena ko-keilla uusia asioita sekä rohkeutena tehdä eettisiä valintoja kustannustehokkuu-den aikana alati muuttuvassa ajassa. Se on myös kansalaisjärjestöille ominaista rohkeutta tuoda heikossa asemassa olevien ihmisten tarpeita esiin sekä roh-keutta ja tahtoa kulkea apua tarvitsevien rinnalla elämän tuulissa tukien, kunnes omat voimat kantavat. Olen kohdannut tätä työtä tehdessäni myös rohkeita äitejä, jotka ovat tehneet suuria valintoja elämässään kohti uutta ja tuntematonta sekä jakaneet henkilökohtaisia kokemuksiaan etsivän työn kehittämisen hyväksi.

2 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAUSTA

Tässä luvussa kerron, millaisesta tutkimus- ja kehittämistehtävästä opinnäytetyössä on kyse, mihin kysymyksiin olen hakenut vastauksia ja millaisin metodein. Tämän jälkeen esittelen Lapin ensi- ja turvakoti ry:tä, avopalveluyksikkö Tuuliaa ja ensikoti Talvikkia. Kuvaan myös päihteiden käytön muuttumista Suomessa, joka johdattaa Pidä kiinni®-hoitojärjestelmän esittelyyn.

2.1 Kehittämistehtävät ja kysymykset

Opinnäytetyö kuuluu Sosiaalialan YAMK -tutkintoon, kansalais- ja aluelähtöinen sosiaalialan käytäntöjen kehittäminen -koulutusohjelmaan. Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon tavoitteena on antaa valmiuksia ja erityistä asiantuntemusta toimia työelämän kehittämis- ja johtotehtävissä painottuen edistämään alueellista kehittämistä yhteistyössä yksityisen, julkisen ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Tavoitteena on myös oppia analysoimaan työstä nousevia tarpeita, tuottamaan ammatillista tietoa sekä kehittämään käytäntöjä kansalais- ja aluelähtöisesti. (Sosiaalialan ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opetus-suunnitelma 2015-2016.) Opinnäytetyön tarkoituksena on osaamisen luominen, tuottaminen ja kehittäminen työelämän sekä kehittämishankkeiden tarpeisiin. Opinnäytetyössä tulee olla sekä tutkiva, että kehittämistoiminnallinen ulottuvuus. (Opinnäytetyöopas 2014-2016, 5.) Katson, että opinnäytetyön aiheen valinta sekä sen toteuttamistapa tukevat näiden tavoitteiden toteutumista. Opinnäytetyön aiheen valintaa, tarkoitusta ja taustaa olen havainnollistanut tarkemmin Kuviossa 1.

Kuvio 1. Tutkimuksen tausta ja tarkoitus (Lähde: Viinamäki 2015, kuvio 3. Alkuperäinen lähde: Saari 2005a; ks. myös Engeström 1995, 128. Muokannut Nahkuri 2016.)

Tutkimusaiheen valintaan vaikutti etsivän työn kehittämisen tarve Tuuliassa. Tarve on myös valtakunnallinen, joka nousee päihteiden käytön kulttuurin muuttumisesta ja siitä, että hoitoon hakeutuminen ja ohjautuminen voi olla pulmallista asiakkaan näkökulmasta. Tarvitaan palveluiden kehittämistä asiakkaan tarpeita vastaavaksi. Mutta mitä etsivä työ on, mitä se tarkoittaa Tuuliassa ja miten sitä pitäisi tehdä? Tässä opinnäytetyössä tutkin ja pyrin luomaan yhteistä ymmärrystä Tuuliassa siitä, mitä etsivä työ yleensä on, mitä sillä tarkoitetaan Tuuliassa, millaisia kokemuksia asiakkailla on hoitoon ohjautumisesta ja millaisia menetelmiä etsivässä työssä olisi järkevintä käyttää Tuuliassa. Tämän opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

1. Mitä etsivällä työllä tarkoitetaan avopalveluyksikkö Tuuliassa ja miten se rajautuu?
2. Millaisia kokemuksia asiakkailla on ohjautumisesta Tuuliaan tai Talvikkiin?
3. Millä menetelmillä etsivää työtä olisi järkevintä tehdä avopalveluyksikkö Tuuliassa?

2.2 Toimintatutkimus ja yhteistutkijuus

Opinnäytetyön ollessa sekä tutkiva että kehittävä se tuo moniulotteisuutta ja on omalla tavallaan tekijälleen haasteellinen. On tunnettava konkreettisia työn kehittämisen menetelmiä, osattava tuoda niitä käytäntöön sekä ymmärrettävä tutkimuksen kenttää. Kanasen (2012, 19-21, 25) mukaan kehittämistyö ei riitä kehittämistutkimukseksi, vaan kehittämistyön lisäksi tarvitaan tieteellisen tutkimuksen menetelmiä ja dokumentointia. Kehittämistutkimus ei omaa omia menetelmiä, vaan se nojaa määrälliseen ja laadulliseen tutkimukseen ja näiden menetelmiin, joita voi tilanteen ja tarpeen mukaan varioida ja käyttää monia menetelmiä samanaikaisesti.

Arkitieto ei ole tieteellistä tietoa, vaikka se voi vaikuttaa varmalta ja selkeältä tiedolta. Tieteellinen tieto ymmärretään usein pätevämmäksi tiedoksi kuin arkitieto. Tieteellinen tieto tuotetaan perusteltujen menetelmien avulla ja testataan lopuksi kriittisessä keskustelussa. Tiede käsitteenä on kautta aikojen aiheuttanut paljon keskustelua. Käsite on muuttunut ja laajentunut viimeisten vuosikymmenten aikana. Nykysuuntaus on muuttumassa maailmassa vallitsevien tosiasioiden kuvaamisesta pyrkimykseksi muuttaa todellisuutta. Tätä suuntausta edustaa toimintatutkimus eri muodoissaan, jonka tutkimusstrategiana on saada käytännön toiminta ja teoreettinen tutkimus vuorovaikutukseen keskenään. Tutkiva toiminta kohdentaa fokuksensa yhteisöjen toimintatapoihin, yksilöiden ymmärtämiseen omaa toimintaansa kohtaan sekä yhteisöön sidoksissa oleviin toimintatilanteisiin. Aaltola toteaa, että itse tutkimustyö vaikuttaa tutkittavaan yhteisöön ja näin muuttaa todellisuutta. (Aaltola 2007, 16, 25-26.)

Palveluiden kehittämisessä yhteiskunnallisena suuntauksena on yhä asiakaslähtöisempi ote. Asiakaslähtöisyys palveluiden kehittämisessä tarkoittaa osallisuutta, ihmisen kuulemistä ja vaikuttamisen mahdollisuuksien lisäämistä itseä koskevaan päätöksentekoon, palveluihin ja niiden kehittämiseen. Asiakaslähtöisen palvelun kehittämiseen tarvitaan tapoja, joissa asiakkaan näkökulma tulee osaksi palvelujen kehittämistä yhdistyneenä muiden toimijoiden näkökulmien kanssa. Vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseksi voidaan ottaa käyttöön osallistavia kehittämis- ja tutkimusmenetelmiä, kuten kokemusasiantuntijuus, asiakasraadit, neuvostot, foorumit, palvelumuotoilu, yhteiskehittäminen ja yhteistutkijuus.

Asiakkaan palveluprosessissa on oltava tilaa asiakkaan voimavaroille ja niiden kehittämiseksi yhdessä eri toimijoiden kanssa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015b.)

Etsivän työn tutkimisen ja kehittämisen menetelmäksi olen valinnut toimintatutkimuksen yhteistutkijuuden näkökulmasta. Toimintatutkimus on käytäntöön suuntautuvaa tutkimista tavoitteena ymmärtää sekä yhdessä tutkimuskohteen jäsenten kanssa muuttaa tutkimuskohdetta kohti tavoitteita. Olennaista on tuottaa uutta tietoa ja pyrkiä edistämään ja parantamaan erilaisia asiantiloja. (Kuula 1999, 10-11.) Toimintatutkimus etenee sykleittäin, jolloin tutkimisen ja kehittämisen eteneminen rakentuu eri vaiheiden kautta. Vaiheessa yksi rakennetaan ymmärrystä tutkimuksesta ja perehdytään aihepiiriin, vaiheessa kaksi suunnitellaan toimintaa, vaiheessa kolme suunnitelma toteutetaan yhteistyöllä ja vaiheessa neljä toimintaa seurataan ja arvioidaan. Syklit voivat tapahtua samanaikaisesti, niin kuin sekunti, minuutti ja tuntiviisarit kellossa, jolloin pienempi sykli edistää suuremman syklin etenemistä. (Coghlan & Brannick 2010, 11.)

Yhteistutkijuudessa ideana on, että asiakkaat ja työntekijät yhdessä tutkivat ja kehittävät yhteisen kiinnostuksen kohteena olevia asioita. Yhteisellä tutkimisella voidaan luoda yhteistä ymmärrystä, tietoa ja vaikuttaa yhteisiin asioihin tai muuttaa niitä. Yhteistutkijuus ei ole tarkkaan rajattua akateemista tutkimista, vaan ennemminkin yhteistä asioiden ja ilmiöiden pohdintaa. Yhteistutkijuutta voidaan kuvata myös yhteistoiminnallisena oppimisprosessina tai yhteistoiminnallisena sosiaalityönä. Asiakkaat ovat mukana asiantuntijoina ja heidän osallistumisensa on aina vapaaehtoista. Asiakkaat ja työntekijät ovat ikään kuin samalla puolella yhdessä tutkimassa yhteistä asiaa, jolloin tasavertaisen vuorovaikutussuhteen muodostuminen on mahdollista. Yhteistutkijuudessa tarkoituksena on asiakkaan kuulemisen lisäksi mahdollistaa asiakkaan toimiminen ja vaikuttaminen omaa kokemustaan hyödyntäen. Oman kokemuksen hyödyntämisessä on oleellista myös se, että asiakas voi ulkoistaa oman kokemuksensa, käsitellä sitä erilaisesta näkökulmasta ja kääntää sen itselleen voimavaraksi. Tämä ei voi olla yhteistutkijuuden prosessin itse tarkoitus, mutta tärkeää on kiinnittää huomiota vaikuttamisen ja voimaantumisen mahdollistumiseen. Johdon sitoutuminen on myös tärkeää, koska sillä on mahdollisuus hyödyntää yhdessä rakennettua tietoa suurempia linjauksia suunniteltaessa. (Palsanen 2013 7-8 10, 15.)

Kuula (1999) kuvaa toimintatutkimuksen tutkijan roolin ulottuvuuksia, että tutkijalla on omalla tavallaan rooli sekä tutkimuksen sisä- ja ulkopuolella vaihtelevasti suhteessa tutkimuskohteeseen. Tutkijan ulkopuolisuudella hän tarkoittaa, että tutkija ei ole tutkimuskohteen jäsen, vaan pystyy pitämään sekä psyykkisen että fyysisen ulkopuolisuuden ajoittain suhteessa tutkimuskohteeseen. Sisäpuolisuus taas mahdollistaa kaikkien osapuolten ymmärtämisen konfliktitilanteissa. Tutkija ei ole johtajan, asiantuntijan tai konsultin roolissa vaan hän voi nähdä itsensä tutkimusvälineenä, joka voi kerätä aitoa aineistoa saavuttamalla kosketus ihmisten ajatuksiin ja toimintaan omalla ymmärtävällä otteellaan. Ajattelen oman roolini olevan Kuulan kuvauksen kaltainen. Sisäpuolisuus syntyy siitä, että olen työskennellyt aiemmin molemmissa yksiköissä, joten sekä työ, että työryhmät ovat tuttuja. Pyrin myös olemaan jonkin verran yhteisöissä läsnä ja keskustelemaan asioista asiakkaiden ja työntekijöiden kanssa arjessa. Ulkopuolisuutta tuo opintovapaani opiskelujen ajalta, jolloin pystyn irtaantumaan työntekijän roolista asiakastyössä ja katsomaan asioita hieman kauempaa.

2.3 Toimintaympäristönä Lapin ensi- ja turvakoti ry

Avopalveluyksikkö Tuulia ja ensikoti Talvikki ovat Lapin ensi- ja turvakoti ry:n palveluita. Lapin Ensi Koti r.y. on perustettu v. 1953 yksinäisten äitien ja lasten tueksi ja turvaksi Lapissa, jotta he saisivat elämänsä oikeille raiteille. Tuolloin elettiin aikaa, jolloin aviottomien naisten ja lasten asema yhteiskunnassa oli heikko. (Rehtonen & Seppälä 2003, 9,13.) Lapin ensi- ja turvakoti ry toteuttaa ja kehittää järjestölähtöistä auttamistyötä. Palveluiden avulla pyritään turvaamaan lapsen oikeuksia suotuisiin kasvuolosuhteisiin ennen ja jälkeen syntymän. Palvelut tarjoavat tukea vanhemmuuteen ja perheen sisäiseen vuorovaikutukseen, kriisiapua vaikeissa elämäntilanteissa yksilöille ja perheille sekä ehkäisevät väkivaltaa ja lievittävät sen seurauksia. (Lapin ensi- ja turvakoti ry 2016a.)

Avopalveluyksikkö Tuulia ja ensikoti Talvikki tarjoavat lapsilähtöistä päihdekuntoutusta odottaville ja alle kolmevuotiaiden lasten perheille. Tuulian palvelu on avokuntoutusta, jolloin asiakas asuu omassa kodissaan. Tuuliaan voi tulla itse hakeutuen tai esimerkiksi ystävän, neuvolan, HAL –poliklinikan (HAL= huumeet, alkoholi, lääkkeet) tai lastensuojelun ohjaamana. Tuulian rahoitus tulee

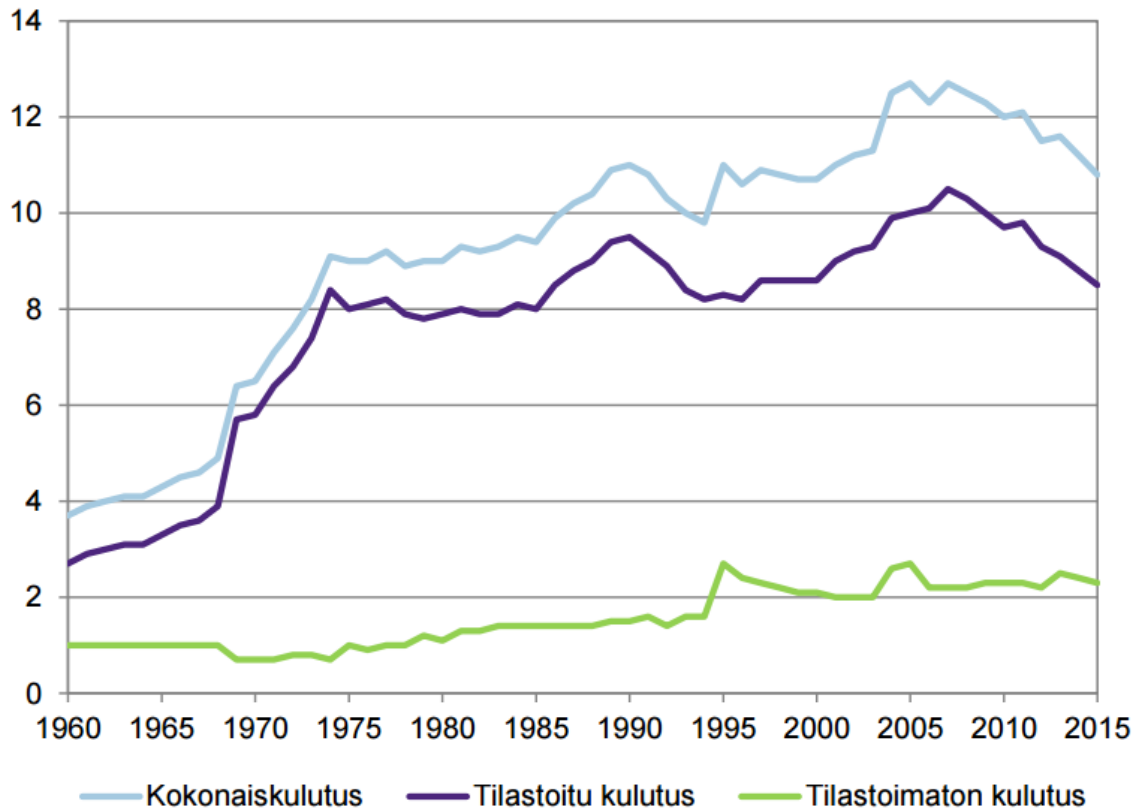
STEA:lta sekä Rovaniemen kaupungilta. STEA mahdollistaa matalan kynnyksen palvelut Lapin maakuntaan, johon etsivä työkin tähtää. Rovaniemen kaupungin kanssa tehty sopimus puolestaan turvaa Rovaniemen alueella päihdekuntoutuksen avopalveluja sovitun viikkomäärän vuodessa. Näin Tuulian avokuntoutus on rovaniemeläiselle maksutonta, eikä asiakas tarvitse henkilökohtaista maksusitoumusta palveluun. Tämä madaltaa myös palveluun hakeutumisen ja ohjaamisen kynnyksiä, eikä lastensuojelun asiakkuus ole välttämätön. Tuulian palvelu poikkeaa tässä muista Pidä kiinni® -hoitojärjestelmän avoyksiköistä. Muualta tulevat asiakkaat tarvitsevat Tuulian kuntoutukseen maksusitoumuksen omalta kunnaltaan. Tilanteesta riippuen perheellä voi olla myös lastensuojelu tukenaan ja Tuulia voi toimia lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Tuulian kuntoutuksessa on erilaisia mahdollisuuksia tapaamisiin, joita ovat kotikäynnit, yksilö- tai perhetapaamiset Tuuliassa, yhteisöllinen päivä kerran viikossa sekä retket ja yhteiset juhlat. Vertaistuen merkitys nähdään avopalvelussa tärkeänä. Asiakkaalla on mahdollisuus siirtyä avopalvelusta tarvittaessa ensikotiin ja ensikotijakson jälkeen Tuulian asiakkuuteen. Ensikoti Talvikin yhteisössä perheet asuvat ja elävät päihteetöntä arkea yhdessä. Talvikissa tavoitteena on saattaa asiakkaan toipumisprosessi hyvään alkuun sekä lisätä arkielämän taitojen hallintaa niin, että perhe voi elää tasapainoista arkea vauvan kanssa kotiutumisen jälkeenkin. Talvikkiin tullaan yleensä lastensuojelun ohjaamana ja asiakas tarvitsee Talvikin kuntoutukseen maksusitoumuksen kotikunnaltaan. Talvikin yhteisöön mahtuu viisi asiakasperhettä kerrallaan. Talvikissa toteutetaan myös opioidiriippuvaisten korvaushoitoa.

Lapin ensi- ja turvakoti ry tarjoaa apua ja tukea myös teknologia välitteisesti. Tällä on pyritty ratkaisemaan pitkien välimatkojen tuomaa haastetta ja tasavertaistamaan kansalaisten mahdollisuuksia saada palveluita kauempaakin. Tuuliassa etäpalveluna tarjotaan keskusteluapua, neuvontaa ja ohjausta, kuntoutusta sekä konsultaatiota kuvapuhelimen välityksellä. Opinnäytetyön aikana Tuuliaan avattiin myös anonyymi chat. Talvikissa käytetään kuvapuhelin yhteyttä asiakkaiden verkostopalavereissa sekä kotiutumisen tukena. Kuvapuhelin yhteys tarkoittaa puhelua kuvan kanssa, kuten esimerkiksi Skype. Asiakkaiden asioissa käytetään suojattua kuvapuhelin yhteyttä.

2.4 Kehittämissympäristönä Pidä kiinni® -hoitojärjestelmä

2.4.1 Päihteiden käytön kulttuurin muutos

Suomalainen juomakulttuuri on samantapaista kuin monissa pohjoisemmissa ja itäisemmissä kulttuureissa. Tähän kulttuuriin kuuluu juomisen ajoittuminen enemmän juhlaan, kuin arkeen. Lisäksi juomisen tyyliin kuuluu humalahakuisuus. Suurin muutos suomalaisessa alkoholikulttuurissa on naisten, tyttöjen ja poikien alkoholin käytön lisääntyminen 1960-luvulta alkaen. (Mäkelä & Österberg 2013.)

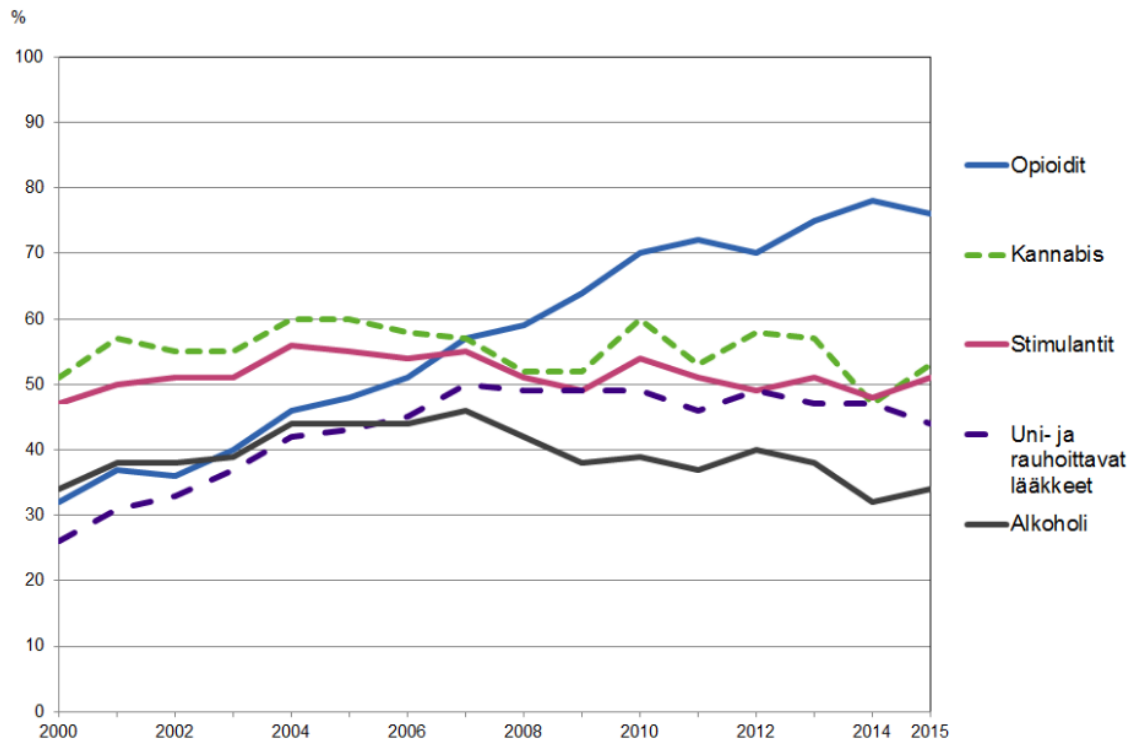

Kuvio 2. Alkoholijuomien kokonaiskulutus 100 %:n alkoholina 15 vuotta täyttäneitä asukasta kohti 1965-2015 (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016a, 1).

Alkoholinkäyttö kokonaisuudessaan on kasvanut runsaasti vuosien 1960-2007 välisenä aikana ja vuoden 2007 jälkeen kulutus on kääntynyt laskusuuntaan. (Kuvio 2.).

Erilaisten huumeiden kirjo on lisääntynyt Suomessa 1990-luvulta lähtien. (Kaukonen & Hakkarainen, 2002, 9.) Huumeiden käyttö ja sen haitat nousivat tuolloin ennen kokemattomalla tavalla. Kannabiksen käyttö lisääntyi puolella, ekstaasin ja gamman (GHB) kaltaiset uudet aineet valtasivat nuorten juhlimiskulttuuria erityisesti teknomusiikin yhteydessä. Amfetamiinin ja opiaattien käyttäjien määrä kasvoi moninkertaiseksi. Tilanne tasaantui hetkellisesti 2000-luvun alkupuolella, mutta huumeiden käyttö on kääntynyt kasvuun uudelleen viime vuosina. Vuonna

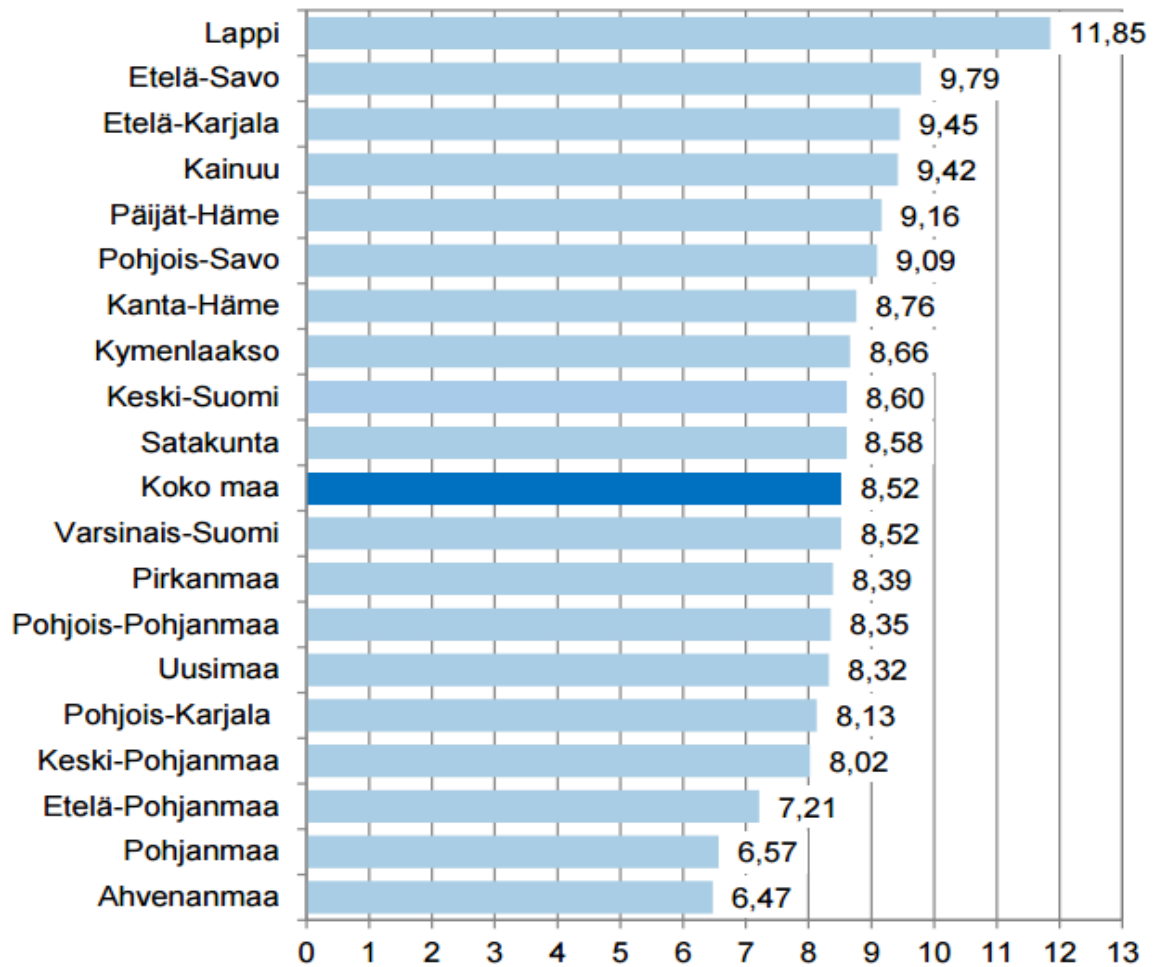
2010 tehdyn kyselytutkimuksen tulosten perusteella arviolta 150 000 suomalaista oli käyttänyt jotain laitonta huumetta kyseisen vuoden aikana. (Hakkarainen 2011.)

Kuvio 3. Huumeiden vuoksi päihdehoitoon hakeutuneiden asiakkaiden ongelmia aiheuttaneet päihteet vuosina 2000–2015, % asiakkaista (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2016b.)

Opioidien käyttö on lisääntynyt huomattavasti 2000 -luvulla (Kuvio 3). Yleisimmin käytetty päihde on opioidikorvaushoidossakin lääkkeenä käytettävä Buprenorfiini. Ensikoti Talvikissa opioidiriippuvaisten korvaushoito aloitettiin vuonna 2008, jonka jälkeen siellä on ollut mahdollista saada korvaushoitoa kuntoutumisen tukena. Rovaniemen A-klinikalla korvaushoito aloitettiin vuonna 2010 (Rännäli, 2015, 15).

Lappi on alkoholijuomien myynnissä johtavalla paikalla maakuntavertailussa. (Kuvio 4.)

Kuvio 4. Alkoholijuomien myynti 100 %:n alkoholina juomaryhmittäin 15 vuotta täyttänyttä asukasta kohti maakunnissa vuonna 2015 (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2016a, 7).

Lapin runsasta alkoholin myyntiä selitetään rajan yli Norjaan ja Ruotsiin myytävän alkoholin määrällä sekä runsaalla matkailulla.

Lapissa nuorten huumekekeilut näyttävät määrällisesti hieman vähäisemmiltä koko maan tilanteeseen verrattuna. (Taulukko 1.)

Taulukko 1. Nuorten laittomien huumeiden kokeilu Lapissa ja koko maassa 2000-2013 (Sotkanet 2016).

			2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2013
Kokeillut laittomia huumeita ainakin kerran, % 8. ja 9. luokan oppilaista info ind. 290	Koko maa	yhteensä	9,5	9,5	8,9	8,9	7,2	7,2	6,0	6,0	6,2	6,2	8,0	8,0	8,8
	Lappi		9,1		7,7		7,4		5,6		5,3		6,0		6,9
Kokeillut laittomia huumeita ainakin kerran, % lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoista info ind. 3922	Koko maa		14,7	14,7	15,1	15,1	13,0	13,0	10,1	10,1	10,5	10,5	13,6	13,6	13,2
	Lappi		13,8		11,9		11,9		8,5		7,4		9,8		8,1
Kokeillut laittomia huumeita ainakin kerran, % ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijoista info ind. 3937	Koko maa										17,4	17,4	20,9	20,9	21,2
	Lappi										16,7		20,1		18,3

Huumeiden kokeilua kuitenkin on ja kokeilut jakaantuvat opiskeluympäristöön sitoutusti saman tyypisesti koko maassa. Ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevat nuoret kokeilevat huumeiden käyttöä lukiolaisia useammin.

2.4.2 Pidä kiinni® -hoitojärjestelmä

Ensi- ja turvakotien liiton valtakunnallinen Pidä kiinni -projekti käynnistyi vuonna 1998 tavoitteenaan kehittää päihteitä käyttäville, raskaana oleville naisille ja vauvaperheille hoitojärjestelmä. Tarve lapsilähtöiselle päihdekuntoutukselle tuli ensikodeilta, koska päihteitä käyttävien äitien määrä alkoi kasvaa ja koettiin, ettei tavallinen ensikoti palveluna riitä heille. Projekti kesti vuoteen 2008, jolloin se vakiintui hoitojärjestelmäksi. (Andersson 2008, 17, 20.) Hoitojärjestelmän tavoitteena on ehkäistä sikiövaurioita tukemalla äidin päihdeettömyyttä raskausaikana, saada vauvan ja vanhempien välille toimiva vuorovaikutussuhde, vauvalle terve kehitys sekä vanhempien päihdeidenkäyttö ja arkielämän taidot hallintaan. (Ensi- ja turvakotien liitto 2016a.)

Suomessa on kuusi päihdeongelmien hoitamiseen erikoistunutta Pidä Kiinni -hoitojärjestelmän ensikotia ja seitsemän avopalveluyksikköä (Ensi- ja turvakotien liitto 2016b). Vuosittain näissä yksiköissä autetaan 240 äitiä ja vauvaa. Noin kaksi kolmasosaa Pidä Kiinni® -hoitojärjestelmän kuntoutuksessa olleista vauvoista voi elää vanhempiensa kanssa, eikä huostaanottoa tarvita. Koko hoitojärjestel-

män kustannukset vuodessa ovat 8,5 miljoonaa, jolla mahdollistetaan 250 perheen kuntoutus. Laskelmien mukaan näiden lapsien kodin ulkopuolinen sijoitus tulisi maksamaan kunnille 12,5 miljoonaa lapsen ensimmäisen sijoitusvuoden aikana. Hoitamalla päihdeongelmaisia äitejä kunnat säästävät päihdehaittakustannuksissa vuodessa noin 4 miljoonaa ja äitien eläkeikään mennessä 160 miljoonaa euroa. (Särkelä 2016.)

Päihteiden käyttö on aina riski raskaudelle ja vaarantaa sikiön kehityksen ja terveyden. Eniten tutkittua tietoa on raskaudenaikaisen alkoholin käytön vaaroista, mutta myös huumeiden käytön riskeistä raskausaikana tulee uutta tietoa koko ajan lisää. (Tiitinen 2016.) Merkittävin uhka sikiölle on äidin alkoholin käyttö. Tämä on myös ainoa uhka, joka olisi täysin poistettavissa äidin täysraittiuudella. Vuosittain syntyy noin 600-3000 alkoholin vaurioittamaa lasta Suomessa. (Kehitysvammaliitto 2015.) Huumeiden käytön vaikutuksia sikiöön on tutkittu erittelemällä eri aineiden vaikutuksia. Esimerkiksi amfetamiinin ja opiaattien käytön raskausaikana on todettu aiheuttavan ennenaikaisen synnytyksen aiheuttamia ongelmia, epämuodostumia, sydänvikaa, pienipainoisuutta ja tarkkaavaisuuden häiriöitä. (Autti-Rämö s.a., Tiitinen 2016.) Raskauden aikainen tuki ei pelkästään aina riitä, vaan perheet tarvitsevat tukea myös lapsen synnyttyä.

Päihdeongelmaisen hoitoon ohjautumista ja hoitoa on tutkinut esimerkiksi Halmesmäki 2000, joka on kirjoittanut alkoholin suurkuluttajan ja narkomaanin tunnistamisesta ja hoidosta äitiysneuvolassa ja synnytyssairaalassa. Aihe on ollut mielenkiinnon kohteena myös lukuisissa opinnäytetöissä ja tutkielmissa ja näiden tuotoksena on tuotettu tietoa esimerkiksi äitiysneuvoloiden käyttöön ja internetiin. Pitkänen (2006, 2) on tutkinut gradussaan Kuopiossa Pidä Kiinni® -hoitojärjestelmän yksiköissä asiakkaiden kokemuksia palveluketjun eri palveluista. Kuopiossa asiakkaat olivat tyytyväisiä neuvolan ja äitiyspoliklinikan palveluihin, mutta päihde-ensikodista ja avopalveluyksiköstä heillä oli vahvoja negatiivisia ennakkoluuloja. Äitien ennakkokäsitykset olivat muodostuneet kavereilta kuulemansa perusteella. Pitkänen ehdottaakin jatkotutkimuksen aiheeksi tutkia, mistä ennakkoluulot syntyvät, koska ne vaikeuttavat ja hidastavat asiakkaiden hoitoon hakeutumista.

Mikäli varhaisen vaiheen tuki mahdollistuisi, rahallinen säästö yhteiskunnalle olisi jo melkoinen, puhumattakaan muiden haittojen ja inhimillisen kärsimyksen vähenemisestä. Sosiaali- ja terveysministeriön (2014, 11) mukaan lastensuojelun palveluita kehitettäessä tulee aina pohtia myös toimenpiteiden ja ratkaisujen eettistä kestävyyttä. Tämä toteutuu erityisesti silloin, kun pohditaan pitkäaikaisia vaikutuksia ihmisten ja perheiden elämässä jopa ylisukupolisesti. Olemme asioiden ytimessä kehittäessämme etsivää työtä Tuulissa ja Talvikissa.

Etsivä työ Pidä kiinni® -hoitojärjestelmässä määritellään työksi viranomaisverkostoissa, koska lähestulkoon kaikki raskaana olevat äidit käyttävät perusterveydenhuollon palveluita. Etsivän työn tarkoituksena viranomaisverkostoissa on asianmukainen hoitoon ohjaaminen asiakkaan tarpeiden mukaan hänelle sopivimpaan paikkaan. (Andersson 2008, 25.) Etsivän työn kehittämisen tarpeellisuutta lisää päihdeongelman vaikea tunnistettavuus. Vanhempi itse ei välttämättä näe päihteidenkäyttöään ongelmallisena, eikä tunnista siitä aiheutuvia haittoja. Päihdeongelma on myös haasteellista tunnistaa viranomaisverkostoissa. Halmesmäen (2000, 6) mukaan terveydenhuollossa tunnistetaan noin neljännes alkoholin suurkuluttajista. Helposti lähestyttävää apua tulee olla tarjolla, jotta yhteydenotto tai kontakti mahdollistuu ja mikäli vanhempi ei itse hakeudu avun piiriin, etsiminen keinolla tai toisella on merkityksellistä. Päihteidenkäyttö koskettaa monia läheisiä, valitettavan usein myös lapsia. Hoitoon hakeutuvat tai enimmäkseen ohjautuvat ne perheet, joissa päihteidenkäytöstä on tullut näkyvä ongelma. Miten vanhemmat saataisiin hakemaan apua myös silloin, kun ongelmat eivät ole vielä massiivisia? Odottavien ja pienten lasten perheiden tukeminen ehkäisee aina myös seuraavan sukupolven ongelmia ja ylisukupolvinen syrjäytymisen ja päihteidenkäytön kierre on mahdollista katkaista (Andersson 2008, 20).

Raskaana olevista naisista noin kuudella prosentilla on päihderiippuvuus (Andersson 2008, 18, Pajulon 2001 mukaan). Lapissa syntyi 1621 vauvaa vuonna 2015 (Sotkanet 2017). Laskelmallisesti Lapissa olisi syntynyt noin 97 vauvaa vuonna 2015, jonka äidillä on päihderiippuvuus. Jos lasketaan alle kolmevuotiaiden lasten määrää, joiden äideillä on päihderiippuvuus, voi olla, että Lapissa syntyi vuosina 2013-2015 yhteensä noin 307 vauvaa, joiden äideillä on päihderiippuvuus lapsen syntyessä. (Taulukko 2.)

Taulukko 2. Elävänä syntyneet vauvat (Sotkanet 2017) ja päihdeongelmaisten äitien arvioitu määrä Lapissa vuosina 2013-2015. (Nahkuri 2017)

Vuosi	Syntyneiden määrä Lapissa	6 % syntyneistä
2015	1621	97
2014	1665	100
2013	1838	110
yhteensä	5124	307

Näiden lukujen lisäksi tulevat vielä ne perheet, joissa isällä on päihderiippuvuus. Luvut antavat viitteitä siitä, että todella moni perhe hyötyisi Tuulian palvelusta Lapissa.

Aiemmin ajateltiin, että päihderiippuvuuden tulee olla hallinnassa ennen kuin voidaan tukea vanhemmuutta, nyt ajatellaan toisin. Vanhemmuuden ja vuorovaikutuksen voimallinen tukeminen auttavat vanhempaa pysymään päihteettömänä. (Aaltonen 2013, Suchman, Pajulo & Mayes 2013 mukaan.)

Päihderiippuvaisten vanhempien tukemisessa tulisi ymmärtää, että neurobiologia vaikuttaa oleellisesti vanhemmuuteen. Aivojen kuvantamismenetelmän avulla on pystytty todentamaan, että vanhemmuus ja päihderiippuvuus kytkeytyvät samoihin hermoratoihin ihmisen aivoissa kuin mielihyvä ja stressin sietäminen. Tämä selittää osittain sitä, että vanhemmuudesta koettu mielihyvä on usein laimeampaa päihderiippuvaisilla ja vanhemmalla voi olla heikentynyt stressin sieto- ja säätelykyky. On todettu myös, että päihdeongelmaisilla äideillä oksitosiinin eli ns. kiintymyshormonin tuotanto on normaalia heikompaa. Tämä selittää osittain äidin hankaluutta kiintyä vauvaan odotus- ja vauva-aikana. Lisäksi odotusaikana päih-teille altistunut vauva voi olla hankalammin hoivattavissa ja lohdutettavissa ja tarvitsisi erityisen sensitiivistä hoivaajaa. Nämä eri tekijät yhdessä voivat edesauttaa negatiivisen vuorovaikutuksen syntymistä vanhemman ja vauvan välille ja aiheuttaa vanhemmille stressiä, joka puolestaan altistaa päihteidenkäytölle. (Aaltonen 2013, Suchman, Pajulo & Mayes 2013 mukaan.)

Erityisesti raskausaikana äideillä on usein motivaatiota pyrkiä kohti päihteetöntä elämää. Isien kohdalla asia voi olla myös näin, mutta tätä on tutkittu vähemmän. Raskausaika on hyvä hoidollisen puuttumisen ja tukemisen aika. Tällöin äiti on

motivoitunut ja vauvan altistumista päihteille voidaan estää. Lisäksi äitiä voidaan jo tällöin auttaa suhtautumaan positiivisesti ja kiintymään vauvaan ja ehkäistä tulevaa negatiivista vuorovaikutusta. Pajulo sanookin, että: ” *Mielihyväradat ikään kuin kaapataan takaisin vauvalle, jolle ne kuuluisivat alunperinkin*”. (Aaltonen 2013, Suchman, Pajulo & Mayes 2013 mukaan.) Tällöin mielihyvän kokemukset voivat tulla arjesta ja vauvan kanssa yhdessä vietetystä ajasta päihteiden sijaan. Odotusaika ja vauvan kanssa eletty päihteetön arki tuovat uuden mahdollisuuden valita elämän suunta. Oleellista on ymmärtää myös, että päihdeongelmainen odottava perhe tarvitsee hoitoa pikaisesti. Vauva ei voi odottaa, vaan hänen on saatava hyvää ja hellää hoivaa heti. (Andersson 2008, 20, 24.)

Kuntoutusta edistävinä tekijöinä hoitojärjestelmässä nähdään kiinni pitävä ympäristö, josta järjestelmän nimikin tulee, sekä verkostojen luominen asiakkaalle. Lastenpsykiatri Donald Winnicotin mukaan kiinni pitävän ympäristön lähtökohta on äidin ja lapsen välisessä suhteessa. Äidillä on tarve pitää kiinni lapsestaan ja tämän hyvinvoinnista ja lapsi tarvitsee varhaista kiintymyssuhdetta kehittyäkseen hyvin. Myös muut ihmissuhteet voivat olla kiinnipitäviä ympäristöjä. Päihdeongelmaiselle aikuisasiakkaalle tunne kiinnipitävästä ympäristöstä on tärkeä. Kiinnipitävässä ympäristössä on luottamuksen ilmapiiri, jossa asiakas kokee olonsa turvalliseksi. Tämä mahdollistaa vaikeidenkin asioiden jakamisen ja yhdessä selvittelyn. Tämä luo edellytyksiä tarkastella asioita etäämpää ja löytää uudenlaisia näkökulmia. Luottamuksellisen asiakassuhteen rakentuminen voi olla hidasta, mikäli asiakkaan perusluottamus ihmisiin on särkynyt tai jäänyt kokonaan rakentumatta. Ydin kiinnipitävässä ympäristössä on tilan antaminen ja toisen ihmisen oman tarinan kuunteleminen. Tässä on asiakastyön perusta ja sitä kautta voidaan päästä vähitellen myös päihdeongelman käsittelyyn. Projektin nimi kuvaa myös tukea antavan verkoston (viranomaiset ja läheiset) luomista vauvaperheille, jotta tuki jatkuisi kunnes oma elämä kantaa. (Andersson 2008, 20-21, Hyytinen 2008, 93.)

Pidä kiinni® –hoitojärjestelmän asiakkuuteen pääsemiseksi ei tarvita tarkkaa määrittelyä päihdeongelmasta tai diagnoosia päihderiippuvuudesta. Useat asiakkaat kuvaavat päihderiippuvuuden määritelmään liittyviä oireita, joten avaan päihderiippuvuuden käsitettä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2014) määrittelee päihderiippuvuutta seuraavasti:

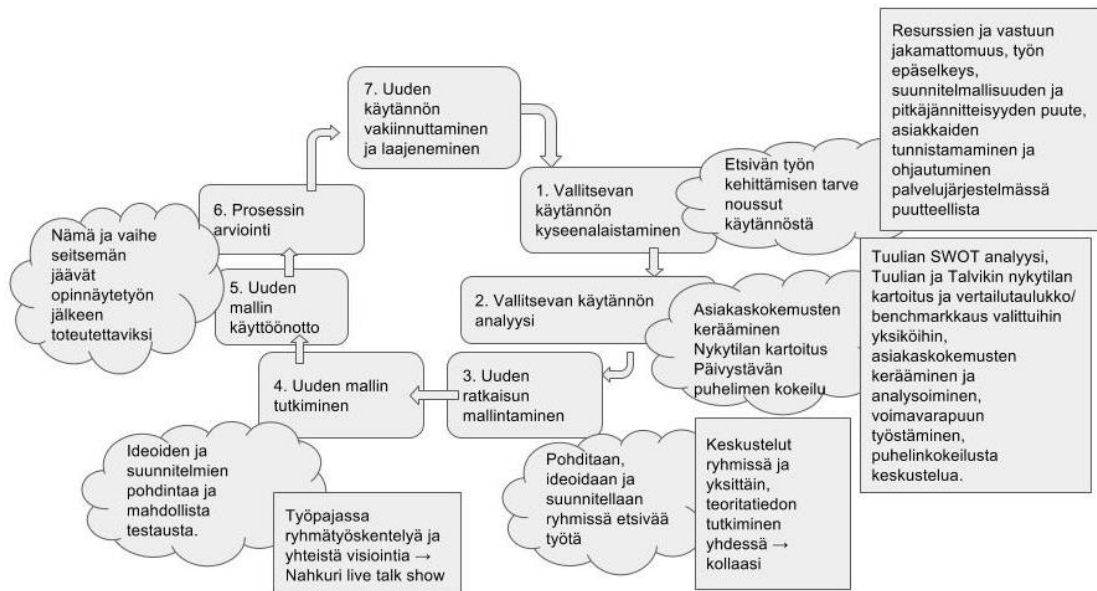
”Päihderiippuvuus voi kehittyä eri aineisiin. Näitä ovat mm. alkoholi, nikotiini, bentsodiatsepiinit, kannabis, opiaatit ja amfetamiini. Eri aineisiin liittyvät riippuvuudet muistuttavat paljon toisiaan. Riippuvuuden ydinoireita ovat aineen käytön pakonomaisuus ja käyttöhimo. Riippuvuus ilmenee usein vaikeutena hallita aineen käytön aloitusta, määriä tai lopettamista. Tämä voi johtaa käytön jatkumiseen haittoista huolimatta ja päihteiden käyttö syrjäyttää ainakin osin itsensä huolehtimisen, harrastukset, ihmissuhteet ja koulutuksen tai työn. Lisäksi riippuvuuteen liittyy usein sietokyvyn kasvua käytettyyn aineeseen ja vieroitusoireita käytön loppuessa. Kykenemättömyys tunnistaa tai myöntää riippuvuuden aiheuttamia oireita ja haittoja on yleinen ilmiö päihderiippuvuudessa”.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tässä luvussa kerron, mitä olen tehnyt, kenen kanssa ja miten tutkimus- ja kehittämistyö on edennyt, sekä miten olen kerännyt ja analysoinut aineistoa. Käsittelemällä näitä haluan tuoda lukijalle mahdollisuuden pohtia tutkimuksen luotettavuutta.

3.1 Yhteistoiminnallinen oppimisprosessi

Yhteistutkijuuutta voidaan kuvata yhteistoiminnallisena oppimisprosessina, kuten aiemmin luvussa kaksi kerroin. Kuvaan opinnäytetyön etenemistä Engeströmin (2004, 61) expansiivista oppimissykliä mukaillen (Kuvio 5). Tutkimuksen eri vaiheet ovat tuottaneet tutkimuksen aineiston, jota olen kerännyt haastatellen, keskustellen, askarrellen, työpajatyöskentelynä ja kirjaten havaintojani päiväkirjaan. Opinnäytetyön teoreettisen osuuden olen koonnut aineistolähtöisesti sekä matkan varrella tulleen tiedon tarpeen mukaan. Opinnäytetyön tekemiseen ovat osallistuneet 9 asiakasta, 17 työntekijää Tuuliasta ja Talvikista sekä 2 muuta työntekijää muista Pidä kiinni® -hoitojärjestelmän yksiköistä.

Kuvio 5. Ekspansiivinen oppimissykli (Engeström 2004, 61) ja opinnäytetyön oppimisteot. (Nahkuri 2017)

Ekspansiivisen prosessin vaiheisiin kuuluu tekoja, jotka vievät toimintaa eteenpäin. Sisimpänä olevat laatikot kuvaavat Engeströmin expansiivisen oppimisen

prosessia, pilvet kuvaavat etsivän työn kehittämisen suunnitelmaa ja ulommaiset laatikot sitä, mitä tehtiin. Prosessille tyypillistä on epätasainen eteneminen, moniulotteisuus ja erilaisten esteiden kohtaaminen sekä askeleet taaksepäin. Prosessi voi kestää usein kuukausia, jopa vuosia riippuen muutoksen suuruudesta. (Engeström 2004, 60.) Sykli tulee valmiiksi vasta uuden mallin käyttöönoton ja vakiinnuttamisen myötä, johon tässä opinnäytetyössä ei pyritä.

Expansiivisella oppimisella Engeström (2004, 13) tarkoittaa monivaiheisesti etenevää yhteisöllistä prosessia, jossa luodaan yhdessä jokin uusi toimintamalli tai logiikka ja otetaan se käyttöön. Expansiivisessa oppimisessa on kyse jonkin toimintalogiikan kyseenalaistamisesta ja uudenlaisen laajemman ymmärryksen tavoittamisesta. Laajempi ymmärrys avartaa toiminnan mahdollisuuksia, jolloin voidaan löytää jotain uutta ja innovatiivista. Keskeistä expansiivisessa oppimisessa on osallistujien yksittäisten ja yhteisten tekojen yhteisvaikutus.

Kuviota 5. voi tarkastella myös toimintatutkimuksen syklin näkökulmasta, jolloin aluksi rakennetaan ymmärrystä tutkimuksesta ja perehdytään aihepiiriin, vaiheessa kaksi suunnitellaan toimintaa, vaiheessa kolme suunnitelma toteutetaan yhteistyöllä ja vaiheessa neljä toimintaa seurataan ja arvioidaan. Jokainen kohta sisältää suunnittelua, toimintaa, havainnointia ja reflektointia, jotka edistävät tutkimuksen etenemistä samalla ohjaten seuraavaa vaihetta.

Etsivän työn kehittämisen ideaa ehdotettiin Tuuliasta pohtiessani opinnäytetyön aiheita. Tartuin mielenkiintoiseen aiheeseen ja pian istuimme ensimmäisessä yhteisessä tapaamisessa toiminnanjohtajan, tiimin palvelupäällikkön ja Tuulian työryhmän kanssa. Yhteisen tapaamisen jälkeen tein opinnäytetyön suunnitelman, jonka liitin tutkimuslupahakemukseen. Tutkimusluvan saatuani toukokuussa 2016 Lapin ensi- ja turvakoti ry:ltä sekä Ensi- ja turvakotien liitolta aloitin työn. Ensimmäisessä vaiheessa selvitin haastatellen ja keskustellen Tuulian ja Talvikin työryhmissä miksi etsivää työtä tulisi kehittää ja millaisia ongelmia etsivässä työssä nähdään.

Opinnäytetyötä suunnitellessa minulla oli toimintatutkimukselle tyypillisenä ajatuksena lähteä kokeilemaan käytännössä jotain uutta ja tutkia millaisia vaikutuk-

sia toiminnalla on. Ensimmäisessä asiakkaiden ja työntekijöiden yhteisessä yhteisökokouksessa Talvikissa asiakkaiden ideoimana lähti ajatus kohderyhmälle suunnatun anonyymin 24h päivystävän puhelimen kokeilemisesta Talvikissa. Vein ideaa eteenpäin Talvikin työryhmässä. Kokeilemisen ajatus vaikutti aluksi hyvältä idealta, mutta keskusteltuamme asiasta tarkemmin, se jätettiin hautumaan ehkä myöhemmin toteutettavaksi. Toteuttaminen olisi vaatinut työtä, johon sillä hetkellä ei ollut resursseja.

Oppimissyklin toisessa vaiheessa analysoidaan vallitsevaa käytäntöä. Etsin tietoa, miten etsivä työ toteutuu Tuuliassa ja miten asiakkaat ovat kokeneet ohjautumisen Tuuliaan tai Talvikkiin. Haastattelin viittä asiakasäitiä heidän kokemuksestaan Tuuliaan tai Talvikkiin ohjautumisesta ja heidän ideoistaan, miten etsivää työtä tulisi kehittää. Halusin ymmärtää millaisessa kokemusmaailmassa kohderyhmämme vanhemmat elävät ja millaiset asiat vaikuttivat Tuuliaan tai Talvikkiin ohjautumisen prosessiin. Laineen (2001, 26) mukaan kokemus käsitetään fenomenologiassa *"ihmisen kokemuksellisenä suhteena omaan todellisuuteensa, maailmaan jossa hän elää"*. Eli yksilön kokemus syntyy hänen ja ympäristön vuorovaikutuksesta. Ympäristöstä tulevat impulssit aiheuttavat yksilössä reaktioita, joiden mukaan yksilö toimii. Tällöin impulssilla on jokin merkitys yksilölle ja merkitys taas määrittää yksilön toimintaa. Halusin siis päästä käsiksi asiakkaiden kokemusmaailmaan, päästä hetkeksi katsomaan maailmaa heidän silmin ja ymmärtämään millaiset merkitykset heidän toimintaansa ohjasivat matkalla Tuuliaan tai Talvikkiin. Ajattelin, että merkitysten löytäminen antaisi vihjeitä siitä, mihin asioihin etsivässä työssä tulisi kiinnittää huomiota, jotta sitä kehitetään oikeaan suuntaan.

Tarkoituksena oli haastatella vapaaehtoisesti mukaan lähteviä asiakkaita kahdessa ryhmässä, Talvikin ja Tuulian yhteisöissä. Esitellessäni asiaani yhteisöissä asiakkaat vaikuttivat kiinnostuneilta tulemaan haastateltaviksi, mutta eivät olleet halukkaita jakamaan kokemuksiaan ryhmässä. Päädyin joustamaan, jotta saisin mahdollisimman kattavan ja tarkan kokemustiedon. Haastattelut toteutuivat yksilö- ja parihaastatteluina kahdessa eri vaiheessa (Liite 1 ja 2). Ensimmäisessä haastattelussa keräsin kokemustietoa, toisessa keskustelimme yleisemmin asiakkaiden ajatuksista miten etsivää työtä voisi tehdä. Haastatteluja kertyi yh-

teensä kahdeksan. Yritin houkutella myös isiä haastateltaviksi tässä onnistumatta. Joten äiti -näkökulman valikoituminen johtuu pelkästään tästä, enkä ole kiinnittänyt enempää huomiota sukupuolijakaumaan. Näillä haastatteluilla hain vastausta tutkimuskysymykseen, millaisia kokemuksia asiakkailla on hoitoon ohjautumisesta Tuuliaan tai Talvikkiin.

Tuulian etsivän työn nykytilanteen kuvaamiseksi haastattelin kolmea työntekijää sekä keskustelin aiheesta Tuulian työryhmässä. Kuvauksen kirjoittaminen oli haastavaa ja aihe ikään kuin ”leijui ilmassa”. Yhteisen ajan löytäminen kehittämiseen perustyön ohessa haastoi työryhmää Tuuliassa ja samaan aikaan Tuulian sosiaalityöntekijä vaihtui. Lähdin hakemaan näkemyksiä etsivästä työstä kauempaa. Syntyi idea keskustella etsivästä työstä Pidä kiinni® -hoitojärjestelmän avoyksiköiden yhteisessä ryhmäkuvapuhelu tapaamisessa. Tämä ei onnistunut aikataulusyistä. Päädyin haastattelemaan Jyväskylän avoyksikkö Aion ja Turun ensikoti Pihlan työntekijöitä puhelimitse (Liite 5). Tuulian nykytilanteen kuvaus oli kehittämistyö jo sinällään, aihe selkiytyi ja rajautui Tuuliassa prosessin aikana. Tällä työskentelyllä hain Tuulian työryhmän kanssa vastausta ensimmäiseen tutkimuskysymykseen mitä etsivällä työllä tarkoitetaan avopalveluyksikkö Tuuliassa ja miten se rajautuu.

Siirtyessämme vaiheeseen kolme, eli uuden ratkaisun mallintaminen, ainakin osalla työntekijöistä oli jonkinlainen kuva ja ymmärrys, miten etsivää työtä tehdään Tuuliassa ja Talvikissa sekä kahdessa muussa Pidä kiinni® -hoitojärjestelmän yksikössä. Ideoita etsivän työn kehittämiseksi oli kertynyt myös runsaasti. Ymmärrykseni etsivästä työstä oli hyvin käytännönläheinen, asiakaslähtöinen ja Pidä kiinni® -hoitojärjestelmän näkökulmaan painottunut. Aloin tutkia tietoa etsivästä työstä yleisellä tasolla. Hämmennyin seikkaillessani kokemustiedon, käytännön ja teoretiedon kerroksissa yrittäessäni yhdistää ja soveltaa laajaa kokonaisuutta sopivaksi Tuuliaan. Lähellä oli myös tulevan työpajan ajankohta, jonka sisältö oli edelleen auki. Kävin keskusteluja sekä työntekijöiden, että asiakkaiden kanssa. Keskustelut selkeyttivät ajatuksiani ja näin tärkeänä, että jatkaisimme näitä yhdessä. Tärkeäksi näin myös tuoda analysoimani asiakashaastatteluiden tulokset kaikkien käyttöön. Näihin tarpeisiin, eli kokemustiedon näkyväksi teke-

miseksi, etsivän työn hahmottamiseksi yleisellä tasolla, työpajan rungon selkiyty-
miseksi sekä etsivän työn menetelmien mallintamiseksi ideoin voimavarapuu ja
kollaasityöskentelyn Tuuliaan ja Talvikkiin.

Asiakashaastatteluiden tulokset, eli asiakkaiden kokemukset hoitoon ohjautumi-
sesta, askartelimme voimavarapuun muotoon asiakkaiden ja kokemusasiantun-
tjamme kanssa Talvikin ja Tuulian seinille. Samanaikaisesti aloitimme kollaasi-
työskentelyn Talvikin ja Tuulian yhteisöjen seinille voimavarapuun yhteyteen.
Kollaasin tarkoituksena oli yhteinen tiedon tuottaminen, yhteisen ymmärryksen
luominen ja tulevaan työpajaan valmistautuminen. Ajatuksenani oli, että työstän
teoriaosuutta Talvikissa ja Tuuliassa, joka mahdollistaisi vapaaehtoisen osallis-
tumisen, yhteisen keskustelun ja näin muodostuisi yhteiseksi expansioksi, eli ym-
märryksen laajenemiseksi ja yhteiseksi tutkimiseksi ja kehittelyksi. Ajattelin myös,
että kollaasissa ja voimavarapuussa olevan tiedon pohjalta yhdessä hahmottai-
simme järkevimmät etsivän työn menetelmät. Tekemisen lomassa kävimme hy-
viä keskusteluja niiden kanssa, jotka olivat paikalla. Tämä oli tärkeää ja auttoi
menetelmien löytämisessä. Huomasin kuitenkin, että selkeämmät raamit, yhtei-
sen ajan varaaminen ja tiiviimpi ohjeistus olisi ollut tarpeen. Vain muutama työn-
tekijä oli ehtinyt perehtyä kollaasiin kokonaisuutena ennen työpajaa, jonka otin
huomioon työpajan alustusta suunnitellessani. Kollaasin yhteisen työstämisen
koin työssäni epäonnistuneeksi alkuperäiseen ajatukseen verraten. Tosin sain
tulokset opinnäytetyön isoimpaan kysymykseen eli Tuulian etsivän työn järkevim-
mät menetelmät, alustavan teoriapohjan, aineiston työpajaan ja paljon koke-
musta ja oppia työskentelemisestä. Voimavarapuusta sain positiivista palautetta.

Viimeisen opinnäytetyön toimintavaiheen, eli uuden mallin tutkiminen, toteutin
Tuulian ja Talvikin asiakkaista ja työntekijöistä koostuvassa tulevaisuuden muis-
telu -tekniikkaan perustuvassa työpajassa. Asiakkaita paikalle saapui yksi. Hie-
noa, että hän oli mukana. Joten työntekijävoittoisella, molempien yksiköiden työ-
ryhmistä koostuvalla (yht. 16 työntekijää) kokoonpanolla, loimme visiota ryhmissä
työskennellen, millaista etsivä työ on vuonna 2021. Pohdimme, miten etsivää
työtä tehdään verkostotyön, jalkautuvan työtteen ja vertaisuuden & kokemus-
asiantuntijuuden & vapaaehtoistoiminnan keinoin sekä millaisena etsivän työn
asiakkuus ja työntekijän työnkuva näyttäytyvät tulevaisuudessa. Työpajassa
työstettiin aiheita ryhmittäin, joiden tuotokset käsiteltiin kuvitteellisen Nahkuri live

-talk show´n lähetyksessä. Aivan tutkimuksen alkumetreillä ajatuksena oli, että työpajatyöskentelyssä olisi ollut mukana yhteistyökumppaneita. Tuulian yhteisellä päätöksellä tätä ei kuitenkaan toteutettu, vaan jätettiin ehkä myöhemmin toteutettavaksi.

Olen pitänyt päiväkirjaa koko prosessin ajalta, joka on ollut verraton muistamisen apu sekä asioiden prosessoinnin ja reflektoinnin väline. Olen kerännyt päiväkirjaan myös omia, asiakkaiden ja työntekijöiden kysymyksiä, oivalluksia ja ajatuksia, joita olen hyödyntänyt työssä. Päiväkirja toimi myös työparin korvikkeena, kun en voinut asiakkaiden haastatteluissa kuulemiani asioita jakaa sellaisenaan.

Jokainen opinnäytetyöhön osallistuja on saanut tietoa, mihin on osallistumassa, mihin tietoja käytetään, mahdollisuudesta keskeyttää osallistuminen sekä allekirjoittanut sopimuksen.

3.2 Aineistojen analysoiminen

Aineistojen analysointimenetelmänä olen käyttänyt sisällönanalyysiä ja havainnollistamisessa olen hyödyntänyt taulukointia, voimavarapuuta ja kuviota. Sisällönanalyysi on Sarajärven & Tuomen (2013, 91-92.) mukaan perusanalyysimenetelmä, joka mahdollistaa kaiken kirjoitetun, nähdyn ja kuullun analysoinnin. Sarajärvi & Tuomi (2013, 92) esittävät Timo Laineen runkoon perustuvan neljän kohdan kaavan, jota olen käyttänyt aineistojen analysoinnissa. Lisäksi olen hakenut tukea Hyvärinen, Nikander & Ruusuvuoren (2010) ohjeistuksesta haastatteluaineiston analysointiin. Laineen kaavan kohdassa yksi tehdään päätös, mikä aineistossa on tutkimuksen kannalta kiinnostavaa. Kohdassa kaksi aineisto käydään lävitse poimien kiinnostuksen kohteet erilleen muusta aineistosta. Kohdassa kolme aineisto luokitellaan, teemoitetaan tai tyypitellään. Tämän jälkeen kirjoitetaan yhteenveto. (Sarajärvi & Tuomi 2013, 92.) Seuraavaksi kuvaan kunkin aineiston käsittelyä aineisto kerrallaan.

Asiakkaiden haastatteluja oli kahdenlaisia, kokemuksia ja yleisemmän tason ajatuksia ja ideointia. Käsittelin näitä haastatteluja toisistaan erillisinä. Etenin Laineen (Sarajärvi & Tuomi 2013, 92) kaavan mukaan: 1. Etsin kokemuksia, jotka olivat vaikuttaneet äitien ohjautumiseen Tuuliaan tai Talvikkiin. 2. En litteroinut

aineistoa sanatarkasti, vaan kuuntelin haastatteluita vähintään kahdesti poimien ja kirjaten mielenkiinnon kohteeni aineistosta. 3. Purin jokaisen äidin ensimmäisen haastattelun erikseen ja erittelin kokemuksia äitien omien vahvuuksien ja haasteiden sekä ympäristön tuen ja esteiden kautta. Nämä analyysit annoin äideille ennen seuraavaa haastattelua. Toisen haastattelun aluksi kävimme analyysijä lävitse, jolloin äideillä oli mahdollisuus kommentoida ja tehdä muutoksia. Kaikkien äitien analyysien ollessa valmiita kirjasin taulukkoon allekkain samaa tarkoittavia asioita pysytellen edelleen nelikentässä. Lopulta minulla oli pysytysarakeissa samaa tarkoittavat asiat, jotka nimesin ja sain viisi pääteemaa. Pääteemojen alle jätin kokemuksia, jotta teema avautuisi mahdollisimman hyvin. Näistä muodostin nelikenttäisen taulukon. Pyysin kokemusasiantuntijaamme katsomaan taulukkoa. Hän pohti, että kokemuksellisesti tilanteessa korostuu kaaoksellisuus ja mahdollisuuksien näkeminen on hyvin kapeaa. Taulukosta tätä tunnelmaa ei välittynyt, joten pyrin yhteenvedossa tuomaan tunnelmaa ja kokemusta todentuntuisemmin esille. Haastatteluaineiston analyysissä olen pyrkinyt systemaattisuuteen, haastateltavat ovat itse voineet muuttaa analysoimiani tuloksia ja lisäksi olemme käsitelleet tuloksia yhdessä. Ajattelen tämän tuoneen tutkimukselle luotettavuutta.

Hyvärinen, Nikander & Ruusuvuoren (2010, 19) mukaan aineistosta itsestään ei nouse asioita, vaan aineiston käsittelyä ohjaa tutkimuskysymys, tutkimuksen keskeiset käsitteet sekä tutkijan tapa lukea ja tulkita aineistoa. Pohdin, kuinka paljon oma taustani Tuulian ja Talvikin työntekijänä ohjasi pääteemojen muotoutumista? Olisinko päätynyt eri teemoihin eri "silmälaseilla"? Kävin voimavarapuun avulla keskustelua kahden avoyhteisön asiakasäidin kanssa, jotka eivät osallistuneet haastatteluihin. He löysivät samaistumisen kohteita puusta ja pääsivät helposti käsiksi aiheisiin. Keskustelusta kumpusi samankaltaista puhetta, kuin haastatteluissakin, joten ajattelen, että teemoitus oli onnistunut. Tutkimuksen raporttia kirjoittaessani pohdin vielä kokemusten kirjoittamista tarinan muotoon, mutta pitäydin valitsemassani tyyliässä. Ajattelen, että merkitysten, eli hoitoon hakeutumiseen ja ohjautumiseen vaikuttaneiden asioiden erittelemisen auttaa etsivän työn kehittämisessä.

Toisen haastattelun mielenkiinnon kohteenani oli, miten äidit kehittäisivät etsivää työtä. Kuuntelin nauhoituksia kirjatun samalla äitien kehittämisajatuksia. Listatuista asioista teemat nousivat helposti, jotka taulukoin ja kirjoitin auki mitä kohderyhmä tarvitsee, miten etsivää työtä voisi toteuttaa ja missä. Lisäksi listasin asiakkaiden ajatuksia, mitä palvelujärjestelmässä työskentelevien ihmisten tulisi ymmärtää ja huomioida kohdatessaan asiakkaitaan.

Tuulian etsivän työn kuvaus syntyi edellä kuvatusti pidemmän prosessin tuloksena. Prosessia ja prosessin aineiston analysointia ohjasi tutkimuskysymys mitä etsivällä työllä tarkoitetaan avopalveluyksikkö Tuuliassa ja miten se rajautuu sekä haastattelukysymykset (Liite 3). Työntekijöiltä haastatellen ja keskustellen kerätyn aineiston analysoinnissa ja havainnollistamisessa hyödynsin taulukointia ja SWOT nelikenttää (Liite 4), joita työstettiin myös yhdessä Tuulian työryhmässä. Ainon ja Pihlan puhelinhaastattelut purin kuvaukseksi, millaista etsivä työ yksiköissä on ja kuvauksen tiivistin myös taulukoksi. Avoyksikkö Aion, Ensikoti Pihlan ja Talvikin osuutta en julkaise, mutta näitä on hyödynnetty Tuuliassa ja Talvikissa. Aion ja Pihlan kuvauksia oli tarkoitus hyödyntää myös työpajassa, mutta työpajan ajan rajallisuuden vuoksi jätin tämän pois.

Työpajassa minua kiinnosti millaisena työntekijät ja asiakkaat yhdessä näkevät etsivän työn vuonna 2021. Työpajan aineiston, eli työpajan Talk show -osion, nauhoitin puhelimella. Nauhoituksesta purin pääkohdat valmiiden teemojen alle, joiden mukaan kirjoitin kuvaukset. Nämä tiivistin vielä taulukoksi lukemisen ja kokonaisuuden hahmottamisen helpottamiseksi.

Toimintatutkimuksen arvioinnissa olen käyttänyt prosessiarviointia, jota olen vienyt toteuttamisen kuvaamisen rinnalla sekä pohdinnassa. Toimintatutkimuksen luotettavuutta olisi lisännyt vielä yhteinen tilaisuus, jossa olisin esitellyt työtä kokonaisuutena ja olisimme yhdessä voineet arvioida myös prosessia. Tämä jää opinnäytetyön jälkeen toteutettavaksi jatkaessani etsivän työn parissa Tuuliassa.

4 ETSIVÄ TYÖ

Tässä luvussa kerron etsivästä työstä pähkinänkuoressa, mitä sillä tarkoitetaan, mitkä ovat etsivän työn periaatteet, millaiset ovat etsivän työn juuret ja mitkä keskeiset lait ohjaavat etsivää työtä ja sen kehittämistä Tuuliassa. Tämän jälkeen kerron etsivän työn menetelmistä teoreettisessa viitekehyksessä avaten samalla näiden soveltamismahdollisuuksia Tuuliassa.

4.1 Etsivä työ pähkinänkuoressa

Etsivää työtä on määritelty monin eri tavoin ja nimikkein. Yhteistä erilaisille määrittelyille on työn sisällön ja luonteen kuvaaminen: missä työtä tehdään, mitä sillä tavoitellaan ja millaisia palveluita se sisältää. Etsivä työ voidaan ymmärtää myös ideologiana tai asenteena. (Mikkonen, Kauppinen, Huovinen & Aalto 2010, 21.)

Andersson (2010, 45) määrittelee etsivää työtä, jonka Puuronen (2014a, 22) on suomentanut:

”Etsivä työ on verkostoituvaa ja resursseja välittävää toimintaa, joka kohdistuu ryhmiin, jotka on yleensä vaikea tavoittaa muilla keinoilla ja jotka tarvitsevat tukea helposti saatavissa olevassa muodossa sellaisessa ympäristössä ja yhteydessä, jota etsivä työntekijä ei voi organisoida tai kontrolloida”.

Etsivän työn juuret löytyvät 1800 -luvun alusta brittiläisen Pelastusarmeijan tekemästä työstä Englannin suurimpien kaupunkien slummialueilla. (Mikkonen, Kauppinen, Huovinen & Aalto 2010, 12.) Suomalaisen etsivän työn ensimerkit sijoittuvat 1940-1960 -luville, jolloin etsivää työtä tai sellaiseksi rinnastettavaa työtä on tehty sosiaali- ja kriminaalihuollossa sekä katu- ja jengityössä. (Männikkö 2011, 2, 8.) Etsivän työn kehittymistä Suomessa on ohjannut Norjan malli. Malli oli Suomen ensimmäisen etsivän nuorisotyön kokeiluprojektin pohjana Tampereella toteutetussa ENT -projektissa 1991-1995, jonka toimintamalli on levinnyt ja vakiintunut Suomeen. (Männikkö 2011, 2, Pihlaja 1997, 11). Etsivä työ on jatkuvasti kehittyvä ja uusia ulottuvuuksia löytävä työmuoto ja se on yleistynyt muuallakin kuin nuorisotyössä. Etsivää työtä on kehitetty esimerkiksi vanhustyössä, missä oli 16 hanketta Suomessa vuonna 2015 (Etsivä vanhustyö meillä ja muualla

2015, 26) sekä väkivaltatyössä Naisen hyvinvoinnin vahvistaminen väkivaltaa ennaltaehkäisevänä tekijänä -hankkeessa 2015-2017 (Ajankohtaista väkivaltatyöstä, 14).

Etsivän työn pääperiaatteena on terveys- ja sosiaalialan palveluiden tarjoaminen suoraan kohderyhmälle. Tämä tarkoittaa työn tekemistä siellä, missä kohderyhmä on. Etsivän työn toteutuminen on mahdollista myös muiden yhteyksien kautta monilla eri tasoilla, esimerkiksi teknologia avaa uusia mahdollisuuksia ja ympäristöjä toteuttaa työtä. Työ sijoittuu ehkäisevän ja hoitavan työn välimaastoon. Etsivä työ on luonteeltaan suoraa ja joustavaa ja siihen kuuluu ennaltaehkäisevä työ, vertaistyö, vapaaehtoistyö, tiedonkeruu, arviointi, koulutus, verkostoituminen ja yhteistyö. (Mikkonen, Kauppinen, Huovinen & Aalto 2010, 20-21.)

Etsivä työ perustuu vapaaehtoisuuteen, ihmiset kohdataan heidän omilla ehdoillaan. Työn tekeminen kohderyhmälle tutussa ympäristössä mahdollistaa vallan merkkien vähäisyyden. Etsivän työn voima piilee juuri tässä ja tuo asiakkaan sekä työntekijän lähemmäksi toisiaan. Toisaalta läheisyys on työntekijälle vaativaa ja työntekijä tarvitsee asianmukaista tukea ja ohjausta. Etsivä työ sisältää monia eri työtapoja sekä kontaktin luomisessa, että tilanteisiin puuttumisessa. Etsivä työ on myös väline kartoittaa kohderyhmän tapaa elää, heidän tarpeitaan ja näkemyksiään palveluista. Kohderyhmän kuulluksi tekeminen asianosaisille viranomaisistoille on myös keskeinen tehtävä etsivässä työssä. (Mikkonen, Kauppinen, Huovinen & Aalto 2010, 30, 43, 47.)

Etsivä työ on Norjassa alun perin jaettu kahteen osaan, keskustatyöhön ja lähiötyöhön. Keskustatyössä etsivät liikkuvat huumeita käyttävissä nuorisoryhmissä Oslon keskustassa pyrkien auttamaan näitä nuoria. Lähiötyö painottuu ennaltaehkäisevään työhön, jota toteutetaan järjestämällä lähiöiden nuorille mukavaa vapaa-ajantoimintaa. Molemmissa työmuodoissa lähestytään sekä ryhmiä, että yksilöitä. Nuoren ja hänen tilanteen ymmärtämiseksi on tärkeää tutustua ja kartoittaa nuorten elinympäristöä. Tapa, jolloin lähestytään ensin ryhmää, mahdollistaa lopulta myös kontaktiin pääsemisen niiden yksilöiden kanssa, joiden on hankalampaa olla kahdenkeskisessä kontaktissa. Yksilötyöskentelyssä pyritään auttamaan nuoria kokonaisvaltaisesti ja luomaan nuoren kanssa luottamuksellinen asiakassuhde. (Hjort 1995, 55-66.)

Suomessa pyritään tasa-arvoisuuteen ja kaikkien kansalaisten mahdollisuuteen elää ihmisarvoista elämää sekä siihen, että kaikki voisivat saada yhdenvertaisesti palveluita ja tulla niissä autetuiksi. Kansalaisten oikeuksia palveluihin, hyvään ja osallistavaan kohteluun palveluissa sekä palveluihin ohjautumista turvaavat lait, joista kerron seuraavaksi Tuulian etsivän työn näkökulmasta (Taulukko 3).

Taulukko 3. Etsivä työ lainsäädännössä (Koonnut Nahkuri 2016)

Laki	Sisältö
Perustuslaki 19 §	Turvaa kansalaisten oikeuksia riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Turvaa riittävää tukea perheille ja muille lapsen huolenpidosta vastaaville, jotta he voivat tukea lastensa hyvinvointia ja yksilöllistä kasvua.
Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301	Turvaa ” <i>yhdenvertaisin perustein tarpeenmukaiset, riittävät ja laadukkaat sosiaalipalvelut sekä muut hyvinvointia edistävät toimenpiteet.</i> ” 4 § määrittellään asiakkaan etu, jota arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota esimerkiksi, miten voidaan parhaalla mahdollisella tavalla mahdollistaa asiakkaan oma osallisuus ja vaikuttaminen omiin asioihinsa, huomioida läheiset ihmissuhteet, tukea itsenäisyyteen ja omatoimisuuteen ja turvata oikea-aikainen ja riittävä tuki. 5 § määrittellään lapsen etua, joka on aina ensisijalla. Tällä pyritään turvaamaan lapselle ymmärtävä, turvallinen, huolehtiva ja suotuinen kasvuympäristö. Näiden lisäksi on huomioitava erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteuttaminen.
Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000	1 § määrittää lain tarkoituksiksi asiakaslähtöisyyden ja luottamuksellisten asiakassuhteiden edistämisen sekä asiakkaan oikeuden hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. 3 § turvaa asiakkaan oikeuden laadukkaaseen sosiaalihuoltoon, hyvään kohteluun ilman syrjintää tai ihmisarvon loukkaamista, yksityisyyden kunnioittamisen sekä asiakkaan edun, toivomuksien, mielipiteiden ja yksilöllisten tarpeiden huomioimista. 5 § turvaa asiakkaan oikeuden saada sosiaalihuollon henkilöstöltä selvityksen siitä, millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia hänellä on, sekä millaisia toimenpide vaihtoehtoja hänellä on asiassaan ja mitkä ovat vaihtoehtojen vaikutukset. Asiakkaan tulee saada myös riittävä ymmärrys selvityksen sisällöstä ja merkityksestä.
Lastensuojelulaki 13.4.2007/417	Lastensuojelun on: ”1. edistettävä lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia 2. tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa 3. pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia sekä 4. puuttamaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin”. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 11.)
Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41	6 § sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita tulee kehittää niin, että voidaan riittävästi hoitaa päihteiden ongelmakäyttäjiä ja pystytään ohjaamaan päihdepalveluiden piiriin. Palveluiden tulee olla joustavia ja monipuolisia sekä helposti tavoitettavissa.
Nuorisolaki 20.8.2010/693	7 b § etsivällä nuorisotyöllä pyritään tavoittamaan tuen tarpeessa olevia nuoria ja auttamaan heitä hakeutumaan heidän kasvua ja itsenäistymistä sekä koulutusta ja työmarkkinoille pääsyä tukevien palveluiden piiriin. Työskentelyn tulee perustua nuoren omaan arvioon avun tarpeesta sekä hänen itsensä kertomiin tietoihin”. 7 c § mukaan viranomainen voi ilmoittaa alle 25 –vuotiaan nuoren yksilöinti- ja yhteystiedot salassapitovelvoitteen estämättä kunnan etsivälle nuorisotyölle, mikäli nuoren tilanne vaatii tukea päästäkseen tarvittavan tuen tai palvelun piiriin.

Perustuslain 19 § määrittää kansalaisten oikeuksia sosiaaliturvaan eli ihmisarvoiseen toimeentuloon ja huolenpitoon. Julkisen vallan vastuulla on järjestää riittäviä sosiaali- ja terveystalvueluita sekä tukea perheitä ja muita lapsen huollosta vastaavia, jotta perheillä on mahdollisuudet turvata lastensa hyvinvointia ja yksilöllistä kasvua. Myös sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301, laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, lastensuojelulaki 13.4.2007/417, päihdehuoltolaki 17.1.1986/41 ja nuorisolaki 20.8.2010/693 turvaavat tarpeenmukaisia, riittäviä ja laadukkaita sosiaalipalveluita lapsille, nuorille ja perheille, niihin ohjautumista sekä muita hyvinvointia edistäviä toimenpiteitä. Näiden lakien mukaan kohderyhmämme perheillä on oikeus saada riittävää ohjausta ja tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta he voivat turvata lastensa kasvua ja hyvinvointia. Peruseriaatteena on korostaa ennaltaehkäisevyyttä, puuttua aina lievimmällä tavalla ja pyrkiä ehkäisemään ongelmien kasautumista.

Laadukas sosiaalipalvelu huomioi ihmisen tilanteen ja tuen tarpeen kokonaisvaltaisesti. Asiakkaan etua huomioitaessa tulee taata asiakkaan osallisuus omassa asiassa. Tämä ei ole aina helppo tehtävä. Kyseessä voi olla ongelma, jota esimerkiksi päihdeongelmainen itse ei tunnista ja taustalla voi olla ylisukupolvista syrjäytymistä. Tällöin asiakas voi haluta eri asioita, kuin hänen tarpeensa olisi. Tällöin asiakasta ja koko perhettä tulee auttaa parhailla mahdollisilla menetelmillä huomioiden asiakkaan ja erityisesti lapsen etu (kts. Sosiaalihuolto laki 30.12.2014/1301, 3 § ja 5 §). Asiakkaan osallisuuden tukeminen ja yhteisen ymmärryksen saavuttaminen vaativat paljon luottamusta, jonka syntyminen puolestaan tarvitsee aikaa. Lapsen etu menee arviossa aina edelle ja tässä on huomioitava, ettei pieni lapsi ei voi odottaa pitkiä aikoja vanhemman voimaantumista vastuulliseen vanhemmuuteen. Tarvitaan asiakasta arvostavaa, inhimillistä ja motivoivaa lähestymistapaa, jolloin koko perhe voi tulla autetuksi. Tuulian etsivän työn keskiössä on aina lapsi ja lapsen suojeleminen. Lastensuojelulaililla turvataan lapsen oikeuksia kasvaa ja kehittyä turvallisessa kasvuympäristössä ja saada erityistä suojelelva. Tätä toteutetaan lastensuojelulla, jolla on kolme perustehtävää: vaikuttaa lasten yleisiin kasvuoloihin, (esimerkiksi päivähoido), tukea vanhempia kasvatustehtävässään (esimerkiksi neuvola) sekä toimia varsinaisissa lastensuojelun tehtävissä (Tervevden ja hyvinvoinnin laitos 2016c).

Etsivässä työssä liikutaan erityisen sensitiivisellä alueella, jolloin tärkeää on ongelmien tunnistamisen, ihmisen kohtaamisen, palvelun tarpeen arvioinnin ja motivoinnin ammattitaito. Lastensuojelun laatusuosituksissa korostetaan avointa ja luotettavaa toimintaa, jonka katsotaan toteutuvan vain ennakoiden, perustellen ja lievimmän puuttumisen periaatetta toteuttaen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 12-13). Tähän tarvitaan yhteistyötä ja osaamista koko palvelujärjestelmässä. Sosiaalihuoltolain 33 § säädetään sosiaalihuollon saatavuudesta ja saavutettavuudesta erikseen. Sen mukaan sosiaalipalveluiden tulee olla kaikille soveltuvia ja tarvittaessa avuntarvitsija on ohjattava erityispalveluihin. Lähtökohteisesti palveluiden tulee olla siten toteutettuja, että oma-aloitteinen hakeutuminen riittävän varhaisessa vaiheessa on mahdollista. Tietoa eri palveluista ja niihin hakeutumisesta ja saamisesta on oltava helposti ja ymmärrettävästi saatavilla.

Sosiaalihuoltolaissa puhutaan myös erityistä tukea tarvitsevien erityisestä huomioimisesta pohdittaessa asiakkaan edun toteutumista. Erityistä tukea tarvitsevalla asiakkaalla tarkoitetaan henkilöä,

”jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluja kognitiivisen tai psyykkisen vamman tai sairauden, päihteiden ongelmakäytön, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi”.

Erityistä tukea tarvitsevalla lapsella tarkoitetaan lasta,

”jonka kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai joka itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään tai joka on erityisen tuen tarpeessa 3 kohdassa mainituista syistä.

Talvikissa lastensuojelulaki erityislakina ohjaa työtä, mutta Tuuliassa asiakkaana on mahdollista olla ilman sosiaalihuollon lastensuojelun asiakkuutta, jolloin sovelletaan sosiaalihuoltolakia, mikäli lastensuojelun tarvetta ei ole. Erityisen tuen tarvitsijan palvelutarpeen kartoituksen tekee lastensuojelun sosiaalityöntekijä. Ohjaaja voi tehdä palvelutarpeen kartoituksen, mikäli asiakas ei ole erityisen tuen tarvitsija ja ohjaaja on sosiaalihuollon ammattihenkilö (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301 36 §).

Nuorisolaissa 20.8.2010/693 7 b § ohjaa etsivää nuorisotyötä etsimään sellaisia nuoria, jotka tarvitsevat tukea, kuulemaan ja toimimaan nuoren osallisuutta tukien

hänen omassa asiassaan sekä ohjaamaan heitä tarvittavien palveluiden piiriin. Nuorella tarkoitetaan nuorisolaissa alle 29 -vuotiasta. Nuorisolaissa on säädetty myös monialaisesta yhteistyöstä. Kunnissa tulee olla nuorten ohjaus- ja palveluverkosto, jonka tehtävänä on suunnitella ja kehittää toimivaa monialaista palveluverkostoa nuorille. Nuorisolain 7 a § kohdassa 3 painotetaan erityisesti yhteisten menettelytapojen suunnittelemista ja tehostamista, jotta nuoret ohjautuisivat palveluihin sekä palvelusta toiseen siirtyminen sujuisi hyvin. Tuulian etsivä työ näiden seikkojen perusteella voisi olla yksi toimija myös nuorten palveluverkostossa ja asiakkaat voivat ohjautua myös etsivän nuorisotyön kautta.

Miten laki tukee Tuulian etsivää työtä kansalaisten ja palvelujärjestelmän ammattihenkilöstön keskuudessa? Minne ja milloin voi ilmoittaa huolestaan, liittyen henkilöön joka on raskaana tai pienen lapsen vanhempi ja käyttää päihteitä, rikkomatta salassapitovelvollisuutta? Kaikki voivat tehdä salassapitosäännöksiensä estämättä lastensuojeluilmoituksen lapsesta, josta herää huoli ja jonka tilanteesta on asianmukaista tehdä lastensuojelun tarpeen kartoitus. Lisäksi kaikilla lastensuojelulain määrittämällä ammattihenkilöillä on salassapitosäännösten estämättä ilmoitusvelvollisuus sosiaalitoimelle lapsesta, jonka tilanne vaatii lastensuojelutarpeen selvittämistä. Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä myös ennakkoiden ennen lapsen syntymää. Nuorisolain mukaan toinen viranomaislainen voi luovuttaa alle 25 -vuotiaan nuoren yhteystiedot oman kunnan etsivälle nuorisotyölle. Tämän tulee ensisijaisesti tapahtua nuoren omalla suostumuksella, mutta tämä on laissa erikseen määritellyissä tapauksissa mahdollista myös ilman nuoren suostumusta tai silloin, jos viranomaislainen katsoo nuoren tilanteen vaativan viipymättä etsivän nuorisotyön apua palveluohjaukseen. Etsivää työtä voidaan tehdä siis kahdesta suunnasta, mahdollistaen matalalla kynnyksellä avuntarvitsijan omaehtoisen haakeutumisen palveluun tai varhaisella puuttumisella ja avunhakijan ohjaamisella oikeaan palveluun.

4.2 Verkostotyö

Tuulian etsivässä työssä verkostotyö on toiminnan kulmakivi, koska asiakkaat ohjautuvat pääosin verkostojen kautta. Verkostotyöllä tarkoitetaan yhteistyötä eri toimijoiden välillä, jolloin olennaista on toimijoiden panostaminen verkostoon vastavuoroisesti, verkostosta hyötyminen, tasavertainen vuorovaikutus ja toimijoiden

keskinäinen riippuvuus toisistaan (Alanne, Kaihlanen & Koskivirta s.a., 3). Toimijat voivat olla yksilöitä tai yhteisöjä erilaisissa organisaatioissa, yrityksissä ja vi-rastoissa. Jokainen verkoston toimija tuo verkostoon mukanaan osia omasta taustastaan ja toimintakulttuuristaan, joka vaikuttaa vuorovaikutukseen toimijoi-den välillä. Vuorovaikutuksen mahdollisuuksien ja esteiden hallitseminen on ko-ettu haasteelliseksi monimutkaisissa ja jatkuvasti muuttuvissa verkostoissa. Ver-kostojen johtamisessa on pyritty löytämään keinoja yhteistyön kehittämiseen luo-malla positiivista kulttuuria ja kiinnittämällä huomiota myös ympäristöön, tiloihin, toimintaan, valtasuhteisiin sekä yhteistyötä estäviin hierarkisiin rakenteisiin. (Haikio, Mattelmäki & Jyrämä 2015, 54-55.) Verkostotyössä merkittävää on ver-koston toimijoiden lähtökohtaisesti erilaiset roolit, tehtävät ja ominaisuudet, jotka tuovat arvokasta lisäarvoa ($1+1 > 2$). Toimijoiden roolit voivat määrittyä virallisesti ja näkyvästi tai enemmän epävirallisesti piilotettuina. Verkostosuhteisiin vaikut-taa eri toimijoiden asema verkostossa, joka muotoutuu toimijoiden ja resurssien välisistä suhteista. (Rautvuori & Jyrämä 2015, 126.)

Rovaniemellä palveluiden tuottajien verkostoituminen, eri toimijoiden yhteistyö ja yhdessä toimiminen nähdään ensiarvoisen tärkeänä perheille kohdennetuissa palveluissa. Verkostoitumisella pyritään kokoamaan ja ohjaamaan käytettävissä olevia voimavaroja asiakkaiden parhaaksi, eikä asiakkaan itse tarvitse lähteä et-simään itselleen sopivimpia palveluita laajasta tarjonnasta. (Olsen 2012, 5.) Tästä esimerkkinä on lastensuojelun sosiaalityön avohuollon tukitoimin rakenne-tut verkostot asiakkaille sekä päihdetoimijoiden monialainen Tuikku -työryhmä. Asiakasperheen verkostoon voi kuulua useita eri toimijoita, jolloin säännölliset yhteiset verkostopalaverit ovat tarpeellisia. Verkostopalavereissa kokoonnutaan arvioimaan asiakasperheen tilannetta ja tuen riittävyyttä sekä pyritään yhteiseen työhön siten, ettei päällekkäistä toimintaa syntyisi.

Hannulan (2006/2009) mukaan päihdeongelma ei ole pelkästään yhden ongel-man ratkaisua. Päihdeongelmasta puhuttaessa puhutaan usein moniongelmai-suudesta. Tämä tarkoittaa myös sitä, että asiakas tulee harvoin autetuksi yhdellä menetelmällä. Avun tarpeen luonteen vuoksi päihdeongelmainen voi usein olla myös monen eri hoitopaikan asiakas. Moniongelmaisuu-den sijaan tulisi puhua

pikemminkin moniasiakkuudesta. Tuulian perustehtävänä on lapsilähtöinen päihdekuntoutus, jolloin perheen verkosto koostuu useimmiten lapsiperheiden palveluista ja tarvittaessa päihde- ja/ tai mielenterveyspalveluista.

Verkostotyö Tuuliassa voidaan jakaa kahdenlaiseksi. Ensimmäinen osa on verkostotyötä ennen asiakkaan löytymistä. Tällöin tavoitteena on tiedon ja osaamisen jakaminen sekä yhteisten toimintatapojen luominen ja ylläpitäminen, jotta apua tarvitsevat tunnistetaan ja ohjataan oikeisiin palveluihin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Toinen osa koostuu asiakkaan kanssa tehtävästä työstä, joka toteutuu asiakkaan tarpeita parhaiten vastaavan palvelukokonaisuuden koomisella ja yhdessä tehdyllä työllä.

Puuronen (2014b, 7, 19-22) on tutkinut arviointitutkimuksessaan Turun nuori-soaseman Kosketuspinta-projektia (2011–2015). Projektin tarkoituksena oli ” *kehittää päihteillä, huumeilla ja muilla riippuvuuksilla oirehtivien nuorten matalan kynnyksen palveluajattelua ja yhteistyömuotoja*”. Mielenkiintoista tutkimuksessa oli mielestäni verkostotyön jakaminen etsivään verkostotyöhön ja jalkautuvaan verkostotyöhön. Etsivän verkostotyön tavoitteena on ennaltaehkäisevyys ja varhaisen puuttumisen mahdollistuminen. Projektissa kehittämistyö on kohdentunut vahvistamaan ja kehittämään verkostoyhteistyötä ennakoivana toimintana. Tässä kysymykseksi on noussut millaisia toimintamalleja tulisi vahvistaa ennen yhteisen asiakkaan löytymistä. Tässä on kiinnitetty erityistä huomiota yhteistyökumppaneiden väliseen tiedonvaihtoon, siihen liittyviin katkoksiin tai puuttumiseen. Lisäksi projektissa on pohdittu tiedon vaihtamiseen liittyviä käytäntöjä. Ennakoiva toiminta pyrkii myös madaltamaan eri sektoreiden kynnystä tarjota nuorille palveluitaan. Monialaisella yhteistyöllä pyritään verkostoissa eri viranomaisten matalaan kynnykseen pyytää etsivä nuorisotyöntekijä avuksi apua tarvitsevan nuoren tavoittamiseksi. Jalkautuvalla verkostoyhteistyön kehittämisellä projektissa tavoiteltiin nuorten omaa, heidän läheisiensä sekä viranomaisten tietoisuutta saada nuorisoasemalta apua matalalla kynnyksellä. Jalkautuvan verkostotyön kehittämisen kannalta projektissa nähtiin tärkeänä avainyhteistyökumppaneiden tunnistaminen ja säännöllisen ja pitkäjänteisen tiedottamis- ja markkinointikäytäntöjen luominen.

Toimivan ja menestyvän verkostoyhteistyön avaimena ovat ihmiset ja heidän kykynsä työskennellä yhdessä. Organisaatioissa toimivat ihmiset tarvitsevat yhteistyön kehittämiseen menetelmiä ja yhteisiä avoimia kohtaamisen ja keskustelemisen areenoita, joihin myös palveluiden käyttäjillä on mahdollisuus osallistua. Keskinäinen aito vuorovaikutus ja jakamisen kulttuuri lisäävät yhteistä ymmärrystä ja empatian kokemista. Parhaita keskusteluja syntyy monesti epävirallisissa tilanteissa, joissa eri toimijat kohtaavat. Näille avoimille kohtaamisille olisi hyvä luoda rakenteita myös arkipäivän työhön. Verkostoyhteistyötä kehitettäessä yhtenä vaihtoehtona voidaan käyttää osallistavaa ja empaattista lähestymistapaa. Palvelumuotoilu tarjoaa monia osallistavia, kokeilevia ja visualisoivia menetelmiä, joiden hyödyntäminen edesauttaa epämuodollisen ilmapiirin luomisessa ja mahdollistaa perinteisistä kaavoista poikkeavaa ajattelua ja toimintaa. (Haikio, Mattelmäki & Jyrämä 2015, 56-58.)

Yhteisen kielen löytäminen yhteistyökumppaneiden kanssa on tärkeää. Ei voida olettaa, että asiakas ymmärtäisi ammattilaisia, jos hekään eivät ymmärrä toisistaan. (Alanen & Kotkavuori 2014, 54). Yhtenä menetelmänä yhteisen ymmärryksen luomisessa voidaan käyttää palvelumuotoiluun kehitettyjä erilaisia pelejä. Pelit mahdollistavat erilaisten ajatusten ja käsitysten konkreettisen esille tuomisen ja näistä keskustelemisen. Pelit tukevat kaikkien osallistujien ymmärrystä asiasta myös visuaalisesti. (Haikio, Mattelmäki & Jyrämä 2015, 58.) Tämä mielestäni tukee myös asiakkaiden osallistumisen mahdollisuutta, koska visualisointi ja asioiden konkreettinen käsitteleminen ovat kauempana asiantuntijoiden käyttämästä kapulakielestä ja eri toimijoiden kulttuurisista ilmaisuista.

Nykyisin on tavanomaista toimia moniverkostoympäristössä, jossa resurssien ja prosessien integroiminen on keskeistä (Valkokari, Valjakka, Hakanen, Kupi & Kaarela 2014, 7). Esimerkiksi etsivän nuorisotyön Vamos -mallissa Helsingissä paikallisten verkostojen luominen on tärkeä keino löytää nuoria ja tarjota heille räätelöityä tukea. Vamoksessa on myös integroitu heidän tiloihin kaupungin psykiatrinen sairaanhoitaja sekä sosiaalityöntekijöiden päivystys tiettyinä aikoina. Näiden tuomien kokemusten mukaan nuorelle on helpompaa käyttää uutta palvelua kasvoiltaan tutun henkilön kautta. (Alanen & Kotkavuori 2014, 15.)

Asiakkaan verkoston luomisessa on tärkeää ymmärtää miten eri toimijoiden tulee tukea asiakasta, jotta asiakkaan kanssa yhteinen tavoite saavutetaan. Keskeistä on myös se, kuka asiakkaan verkostoa ohjaa. Asiakasrajapinnassa voidaan tunnistaa organisaatio, jolla on palveluintegraattorin rooli. Integraattorin tehtävänä on ohjata ja yhdistää asiantuntijoiden osaamista asiakkaan tarpeisiin eri palveluntuottajien kokonaisuutta hyödyntäen. Asiakkaan ei tarvitse itse koordinoida palvelun toimittajaverkosta, vaan etuna on palvelun saamisen helppous räätälöidysti omiin tarpeisiin laajasta osaamisen verkostosta. Palveluntuottajat taas hyötyvät verkoston mahdollistamasta kokonaisuudesta ja linkittymisestä laajempaan asiakaskuntaan. (Valkokari, Valjakka, Hakanen, Kupi & Kaarela 2014, 7-8.)

4.3 Jalkautuva työote

Puuronen (2014a,18) kuvaa jalkautuvan työn perinteisesti tarkoittavan kadulla tehtävää työtä. Etsivä työ on kuitenkin jatkuvasti aikaansa ja paikkaansa seuraava sekä alueen ja kohderyhmän tarpeiden mukaan muotoutuva. Alanen & Kotkavuori (2014, 13-14, 19) kertovat etsivässä nuorisotyössä katutyön laajentuneen kaikkialle, missä nuoria voidaan tavoittaa, koska nuoret viettävät aikaansa yhä vähemmän kaduilla.

Jalkautuva työ voidaan nähdä työmuotona, jonka ensisijaisena työn tekemisen välineenä on jalkautuminen. Jalkautuminen tarkoittaa omista työtiloista ulos lähtemistä. Jalkautumisen tarkoituksena on, että asiakas tavoitetaan myös silloin, kun tuleminen palveluun ei syystä tai toisesta onnistu. Jalkautuvassa työssä aikataulujen suunnitteleminen niin väljiksi, että jalkautumista voidaan toteuttaa, on työn onnistumisen kulmakivi. (Puuronen 2014b, 11.)

Tarkastelen jalkautuvaa työtä eri ympäristöissä tehtävänä työnä jakaen ympäristöt kolmeen eri osaan Rhodesin (1996, 25-26) mukaan (Mikkonen, Kauppinen, Huovinen & Aalto 2010, 23).

1. Etsivä työ kotiympäristössä. Mikäli päihteidenkäytöllä ei ole selkeää katu-ympäristöä, käyttäjiä voidaan tavoittaa kotiympäristöstä. Kotiympäristössä tehtävää työtä voidaan tehdä jalkautumalla tapaamaan käyttäjiä satunnaisesti tai säännöllisesti heidän omissa kodeissaan, asuntoloissa tai ”luukuissa”, jotka voivat olla käyttäjien yhteiskäytössä olevia asuntoja.
2. Kiertävä etsivä työ eri instituutioissa. Kiertävässä etsivässä työssä etsivä jalkautuu eri organisaatioihin ja yhteisöihin, missä on mahdollista tavata kohderyhmää. Tällaisia ovat esimerkiksi vankilat, koulut ja asuntolat.
3. Katutyö. Katutyössä kontaktia kohderyhmään etsitään julkisilta paikoilta, kuten kaduilta, baareista, klubeilta, rautatieasemilta ja laajasti sieltä missä kohderyhmä viettää aikaa.

Etsivän työn ympäristöt jakautuvat julkisiin ja yksityisiin alueisiin. Julkisille alueille kenellä tahansa on lupa mennä, mutta yksityisellä alueella jokaisella on oikeus saada olla rauhassa. Yksityiselle alueelle menemiseen tarvitaan jonkinlainen lupa tai jonkun toive yhteydenottoon. Julkisilla alueilla jokaisella on lupa olla, jokainen on paikalla oman intressinsä vuoksi ja pystyy rajaamaan, kenen kanssa aikaa haluaa viettää. Julkisella paikalla etsivä voi vapaasti havainnoida ympäristöään ja hypersensitiivisellä otteella pyrkiä lähestymään kohderyhmää tai yksilöitä. (Hjort 1995, 164-166.)

Yksityisalueelle meneminen edellyttää suunnittelemista ja etukäteisharkintaa. Kontaktin ottaminen voi määrittäytyä yhteen hetkeen, esimerkiksi puhelinsoittoon. Tällöin etsivän työn työntekijä ei saa nähtävää palautetta kommunikaatiosta ja kontakti voi tuhoutua hetkessä kömpelöllä ilmaisulla tai väärillä sanoilla ihmiselle, joka ei välttämättä innolla odota yhteydenottoa. Työntekijä tarvitsee valtavasti ymmärrystä ja voimaa ollessaan yhteydessä ihmiseen, joka on suostunut yhteydenottoon, muttei ole sitä itse pyytänyt. Työntekijä voi kokea itsensä valtavan typeräksi yrittäessään lähestyä varsinkin, jos tilanteessa ei saa suoraa palautetta. Miksi työntekijät sitten ryhtyvät tällaisiin epämiellyttäviin yrityksiin asiakkaan kanssa kontaktiin pääsemiseksi? Koska aina on parempi yrittää, kuin jättää asia kesken, jonka seuraukset voivat olla vielä pahemmat. Ammattilainen on aina vastuussa arvioinnista ja hyvän ammattilaisen on aina tartuttava mahdollisuuksiin.

Yrittämisessä ei ole myöskään paljoa menetettävää. (Hjort 1995, 164-166.) Tuuliassa ajatuksissa on tietysti aina myös lapsi, joka on työntekijöiden mielessä työtä tehdessä. Etsivän työn ollessa asiakkaalle aina vapaaehtoista liikutaan usein hienosäätöisellä alueella, milloin tämä vapaaehtoisuuden raja uhkaa rikoontua.

Kotiympäristössä tehty työ antaa työntekijälle paljon sellaista tietoa ja ymmärrystä asiakkaasta, jota ei muualta saa. Etsivän työn työntekijä pystyy kotikäynnillä havainnoimaan asiakkaiden tapaa elää ja olla yhdessä. Ihmisen elinympäristön näkeminen konkreettisesti sellaisena kuin se on voi antaa sanoja syvällisemmän kuvan. Tätä kuvaa ei koskaan saa sosiaali- ja terveydenhuollon tiloissa. Kotona tehtävä työ edellyttää työntekijältä oikeanlaista asennoitumista ja hellävaraista käyttäytymistä. Hänen on myös mukauduttava perheen rutiineihin ja ehtoihin. Kotona tapaaminen voi tuoda asiakkaasta erilaisia puolia esille, jotka voivat myös hälventää asiakasta koskevia huolia. Työntekijän ymmärrys asiakkaan kokonaisvaltaisesta elämästä, hänen kokemuksistaan, velvollisuuksistaan ja iloistaan voivat näyttäytyä työntekijälle nopeastikin ja edesauttaa työskentelyä. (Hjort 1995, 166-167.)

4.4 Vertaisuus, kokemusasiantuntijuus ja vapaaehtoistoiminta

Vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus etsivän työn menetelmänä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että asiakkaan tullessa tutustumiskäynnille Tuuliaan kokemusasiantuntija voi toimia sosiaalityöntekijän tai ohjaajan työparina tapaamisessa. Talvikin tutustumiskäynnillä asiakasta voi olla vastassa vertainen tai vertaisyhteisö työntekijöiden lisäksi. Tämä on tilannekohtaista ja tutustumiskäynnit mietitään aina etukäteen kuunnellen tutustumaan tulevan asiakkaan sekä vastaanottavan vertaisen tai yhteisön ajatuksia ja tilannetta. Joidenkin asiakkaiden mukaan vertaisen kohtaamisella tutustumiskäynnillä on ollut merkittävä vaikutus siihen, että he ovat päättäneet tulla kuntoutukseen. Tosin minulla ei ole tietoa siitä, onko vertaisen kohtaamisella ollut myös negatiivisia vaikutuksia niiden kohdalla, jotka eivät ole tulleet kuntoutukseen.

Tuulian etsivässä työssä ei ole vapaaehtoistoimintaa. Tuulian ja Talvikin kuntoutuksen yhteisöissä vapaaehtoistoimintaa on satunnaisesti, esimerkiksi tämän

opinnäytetyön työpajan aikana talon vapaaehtoinen mahdollisti asiakkaan osallistumisen työpajaan hoitamalla hänen lastaan.

Vertaisuuden, kokemusasiantuntijuuden ja vapaaehtoistoiminnan lisäämisellä ja kehittämällä etsivässä työssä voisi olla monia mahdollisuuksia. Tällä tarkoitan sitä, että etsivässä työssä ammattilaisen rinnalla voisi toimia eri tehtävissä vertaisia, kokemusasiantuntijoita ja vapaaehtoisia, jolloin etsivää työtä tehtäisiin vertaisuuden, kokemusasiantuntijuuden ja vapaaehtoistoiminnan keinoin. Tässä osiossa avaan vertaisuuden, kokemusasiantuntijuuden ja vapaaehtoistoiminnan käsitteitä sekä asiakkaan mahdollista polkua vertaisesta vapaaehtoistoimijaksi.

Vertainen on toinen samankaltaisen kokemuksen omaava henkilö, jonka elämäntilanne on riittävästi samankaltainen toisen vertaisen kanssa. Tällöin he tietävät jotain toistensa tunteista oman kokemuksensa kautta. (Vertaistoiminta kannattaa 2010, 12.) Vertaistuki tarkoittaa laajassa määritelmässään ”*kaikkea inhimillistä vuorovaikutusta, jossa yksilöt keskustelevat omasta elämäntilanteestaan*”. Varsinaisesti vertaistuki määritellään ”*organisoiduksi toiminnaksi, jossa samanlaisissa tilanteissa olevat tai samantyyppisiä ongelmia tai saman sairauden omaavat jakavat kokemuksiaan*”. (Rissanen & Puumalainen 2016, 3, Nylundin 1996 mukaan.) Vertaisilta saatu empatia koetaan usein voimakkaammaksi kuin ystäviltä, perheeltä tai ammattilaisilta saatu. Vertaisten kokoontuessa yhteen voidaan puhua vertaistoiminnasta, esimerkkinä erilaiset vertaistukiryhmät. Ryhmissä vastavuoroisuus, avun antaminen ja saaminen, voi kohentaa osallistujien itsetuntoa ja merkityksellisyyden kokemista. Ryhmässä toimiminen ja voimaantuminen voivat myös muuttaa ihmisen roolia aktiiviseksi osallistujaksi aiemman ehkä passiivisen roolin sijaan. (Vertaistoiminta kannattaa 2010, 18-19.) Vertaisuus voi olla myös osallistumisen esteenä varsinkin kohderyhmämme asiakkaille. Pelko siitä, että kohtaa vanhoja tuttuja päihdemaailmasta voi olla suuri. Asiakkaat voivat pelätä, että toisten kohtaaminen vaarantaa oman päihteettömyyden tai kokevat, että eivät halua elämäänsä mitään menneisyydestä.

Matalan kynnyksen -vertaisryhmillä voisi olla oma sijansa etsivässä työssä. Saman kokeneen henkilön kohtaaminen voi kannustaa ja motivoida tulemaan mukaan toimintaan ja uskaltautumaan oman elämän tarkasteluun. Selviytymisen mallin näkeminen voi tuoda toivoa ja uskoa omasta onnistumisesta. Toisten samankaltaisten kokemusten kuuleminen voi auttaa tunnistamaan ja ymmärtämään

omia tuntemuksia ja hyväksymään näitä myös normaaleina, prosessiin kuuluvina reaktioina. ”En olekaan ainut” -kokemus nousee usein vertaisryhmiin osallistujilta. Oman tarinan jakaminen vertaisryhmässä mahdollistaa oman kokemuksen ulkoistamisen, jolloin sen tarkasteleminen etäämmältä mahdollistuu. Tämä puolestaan voi madaltaa kokemukseen liittyvää tunnelatausta, jolloin siihen on helpompi löytää uusia näkökulmia. Näin osallistuja voi muokata omaa identiteettiään positiivisemmaksi. Perusajatuksena vertaistoiminnassa on ihmisen omiin sisäisiin voimavaroihin uskomisen. Voimavarojen löytäminen ja käyttöön ottaminen on mahdollista vertaistoiminnan avulla. (Vertaistoiminta kannattaa 2010, 12, 18-19.)

Läheiset voivat myös hyötyä vertaisuudesta. Päihdeongelmaisen asiakkaan sosiaalinen verkosto joutuu usein kovalle koetukselle. Läheiset voivat olla uupuneita, väsyneitä ja kyllästyneitä ja siten itsekkin vähintään tiedon ja ehkä myös avun ja tuen tarpeessa. Läheisillä voi olla myös tiedon puutteen takia ylisuuret odotukset hoidolta. Jos ne eivät toteudu, siitä saattaa seurata vihaa ja pettymystä sekä asiakasta, että hoitopaikkaa kohtaan. (Hannula 2006/2009.) Etsivässä työssä läheisten tukeminen voi auttaa myös heitä motivoimaan avun tarvitsijaa ottamaan apua vastaan.

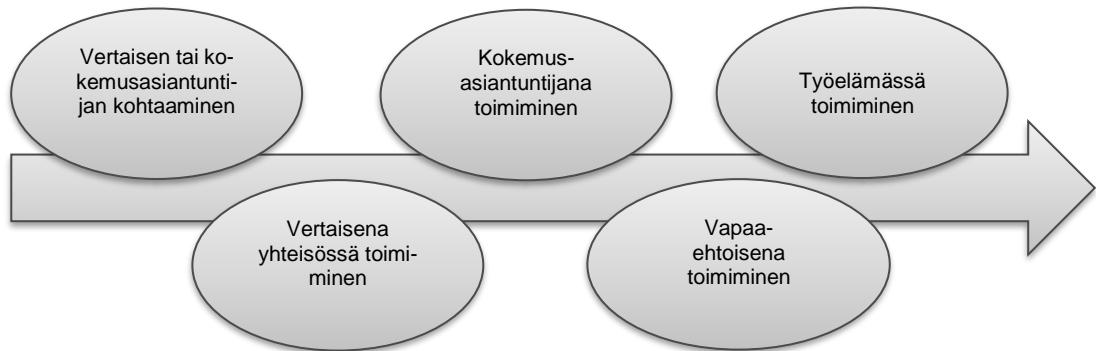
Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen valtakunnallisen määritelmän mukaan kokemusasiantuntija on *”kokemusasiantuntijakoulutuksen käynyt henkilö, jolla on omakohtaista kokemusta, joko itse sairastavana, kuntoutuvana, palvelun käyttäjänä tai läheisenä. Lisäksi hänellä on halu kehittää palveluita tai auttaa muita oman kokemuksensa perusteella”*. Kokemusasiantuntijana toimimisesta maksetaan palkkaa tai palkkiota, toisin kuin vertais- ja vapaaehtoistoiminnasta. Kokemusasiantuntijatoimintaan kuuluu myös ammattilaisille kuuluvia tehtäviä, kuten kouluttamista, palveluiden suunnittelua, osallistumista kehittämiseen, arviointiin ja tutkimustoimintaan. (Karjalainen 2014, 4.) Kokemusasiantuntijalla on kokemustietoa, jolla Saaren, Viinamäen & Antikaisen (2014, 59) mukaan tarkoitetaan tietoa, *”joka on arvokasta kansalaisten, erityisesti palvelujen käyttäjien, hallussa olevaa subjektiivista, ei-ammattillista tietoa heidän käyttämistään palveluista”*. Vastinparina kokemustiedolle on: *”ammattilaisten hallussa oleva yleiseksi ja teoreettiseksi luonnehdittu professionaalinen tieto”*. Ammattilaisen tiedon vahvuus on myös se, että tämä tarkastelee palveluita ja kehittämistä objektiivisesta näkökulmasta.

Ensi- ja turvakotien liitto hahmottaa kokemusasiantuntijuutta kansalaistoiminnan näkökulmasta. Eli asiakkaan kokemukseen perustuva asiantuntemus on yhtä tärkeää kuin työntekijän opintoihin tai työkokemukseen perustuva osaaminen. Kokemusasiantuntijuus on uusi väylä päästä yhdistyksen asiakkaana tuomaan omaan kokemukseen perustuvaa tietoa osaksi yhdistyksen toiminnan suunnittelua ja kehittämistä. Tällöin asiakkaiden kokemustieto ja työntekijöiden asiantuntijuus on mahdollista yhdistää moniääniseksi yhteiseksi kehittämiseksi. Kokemusasiantuntijuuden mahdollistuminen asiakkaalle voi olla myös hyvin voimaannuttava kokemus ja voi tarjota mahdollisuuden omien kokemusten uudelleen kehystämiseen. Asiakkaan käsitellessä omia vaikeita kokemuksia merkittävänä tiedon lähteenä niiden ulkoistaminen ja merkityksen muuttuminen voi olla mahdollista. (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015, 19.)

Vapaaehtoistoiminta ja vapaaehtoistyö ovat valtava ja moniulotteinen ilmiö. Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana näistä on tullut merkittävä yhteiskunnallinen kysymys kolmannen sektorin merkityksellisyyden lisääntyessä. Vapaaehtoinen ei tarvitse omakohtaista kokemusta, vaan perustana on kansalaisen tahto auttaa muita, kantaa kortensa kekoon yhteiskunnassa ja saada myös itselleen sisältöä elämään. Vapaaehtoisuudessa kyse on aktiivisesta kansalaisesta, joka on halukas toimimaan. (Marjovuori 2014, 4,11.)

Vapaaehtoistyötä voidaan ajatella vastinparina palkkatyölle, mutta toisinaan vapaaehtoisten toiminta ei ole rinnastettavissa työhön. Tällöin voidaan puhua vapaaehtoistoiminnasta, joka voidaan ymmärtää vapaaehtoistyötä kattavampana käsitteenä. (Rissanen & Puumalainen 2016, 52.) Euroopan parlamentin (2008) mietinnössä vapaaehtoistyö määritellään kaikille avoimeksi työksi, jonka hyöty tulee jollekin kolmannelle osapuolelle oman ystävä- tai perhepiirin ulkopuolelta. Vapaaehtoistyöstä ei saa taloudellista korvausta, vaan työtä tehdään omasta vapaasta tahdosta. Vapaaehtoistoimintaa pidetään yhtenä keskeisenä ulottuvuutena aktiivisen kansalaisuuden ja demokratian luomisessa. Vapaaehtoistyön kautta kansalaisia voidaan osallistaa myös paikalliseen kehittämiseen. (Pessi & Oravasaari 2010, 8-9.) Puhun tässä työssä vapaaehtoistoiminnasta, koska Lapin ensi- ja turvakodilla käytetään tätä käsitettä ja katson sen sopivan etsivään työhön.

Miten vertaisuutta, kokemusasiantuntijuutta ja vapaaehtoistoimintaa voidaan toteuttaa etsivässä työssä ja mitä asiakas siitä hyötyy? Katson asiaa asiakkaan voimaantumisen ja toimijuuden muutoksen näkökulmasta (Kuvio 6.) Asiakkaalle voi muodostua vertaisuudesta polku kokemusasiantuntijuuteen ja työelämään.

Kuvio 6. Asiakkaan polku vertaisuudesta kokemusasiantuntijuuteen ja työelämään (Nahkuri 2016).

Polun alussa (Kuvion 6. ensimmäisessä kohdassa) avun tarvitsija kohtaa vertaisen tai kokemusasiantuntijan, johon hän voi samaistua, tulla kohdatuksi ”samalla tasolla”. Toisessa kohdassa asiakas toimii vertaisena yhteisössä tai ryhmässä, jolloin hän voi kokea kuuluvansa aidosti johonkin ja kokea osallisuutta. Kolmannessa kohdassa asiakas tai asiakkuuden jo päättänyt toimii kokemusasiantuntijana, jolloin hänellä on omat voimavarat käytössään ja hän voi toimia erilaisissa tehtävissä hyödyntäen kokemustietoaan. Mikäli hän ei voi toimia kokemusasiantuntijana, jolloin toimimisesta suositellaan maksettavaksi palkkaa tai palkkiota, hän voi asiakkuuden päättyttyä halutessaan toimia vapaaehtoisena hyödyntäen kokemuksiaan. Kohdassa viisi kokemusasiantuntijuus tai vapaaehtoistoiminta voivat jäädä taustalle ja työelämä voi olla mahdollinen.

Tarkastelen lähemmin kohtaa yksi. Etsivässä työssä on tärkeää asiakkaan kohtaamisen taito, kuten sosiaalialalla yleensäkin. Etsivän työn yhtenä tehtävänä Tuuliassa on vanhemman motivoiminen kuntoutukseen. Tällöin asiakkaan oman prosessin alkuun saattaminen on tärkeää ja jossa vertainen tai kokemusasiantuntija voi olla avainasemassa. Muutoksen prosessia, jollainen päihteidenkäytön lopettaminen usein on, kuvataan erilaisten vaiheiden kautta tapahtuvana prosessina, kuten esimerkiksi Prochaska ja Velicer (1997) kuvaavat. Muutoksen alku-

sysäykseen voi sisältyä avainkokemuksia, joita usein kuvataan eräänlaisina ”to-
tuuden hetkinä” tai käännekokemuksina. Näihin tilanteisiin liittyy voimakas tietoi-
suus ja jonkinlainen oivallus, jolloin ihminen näkee itsensä eri silmin ja alkaa ky-
seenalaistaa omaa elämäänsä. (Koskijännes 1998, 76.) Mielen sisäisellä dialo-
gilla on prosessin alkamisen kannalta merkittävin osuus. Tässä dialogissa sekoit-
tavat ihmisen oma sisäinen maailma, sekä ulkopuolelta tulevan vuorovaikutuksen
mukanaan tuomat asiat. Näiden kahden yhteyttä toisistaan ei voida selkeästi
erottaa, vaan molemmat ovat merkityksellisiä ihmismielen ja minuuden jatkuvalla
uudistumiselle. Aikuisella ihmisellä on siis ajan myötä vuorovaikutuksessa
omassa elinympäristössään kehittynyt omanlainen ajattelutyyli, jota käyttämällä
hän poimii ja suodattaa vuorovaikutustilanteista nousevia asioita. Näitä asioita
ihminen pohtii sisäisessä dialogissaan, jolloin nämä joko muovaavat häntä tai ih-
minen hylkää tulleet virikkeet. Ihmiselle on ominaista pysyä omalla mukavuusal-
eellaan ja poimia vuorovaikutustilanteista itselleen ”helppoja” ärsykeitä. Riippu-
vuusongelmallisille tyypillistä on oman ajattelun ja näkökulmien urautuminen ja
kapeutuminen. Elämän ajautuminen umpikujaan tai jokin äkillinen muutos voi pa-
kottaa riippuvaisen katsomaan tilannettaan eri näkökulmasta, jolloin itsensä nä-
keminen tietoisesti ikään kuin ulkopuolisen silmin voi saada ihmisessä itsessään
heräämään halun muutokseen. (Koskijännes 1998, 175-176.) Etsivässä työssä
äitien raskaaksi tuleminen voi aiheuttaa sen, että ihminen joutuu katsomaan itse-
ään uudesta, äidin tai isän roolista käsin. Tämä on mahdollisuus nähdä ja tunnis-
taa itsessään jokin osa, mikä ei mahdu äidin rooliin. Tämän muutoksen tukena,
jos äiti saa ulkoapäin tulevasta dialogista itselleen merkityksiä ja uusia näkökul-
mia hänen mahdollisuutensa valita päihteetön elämä lapsen kanssa ja aloittaa
muutostyö päihteettömyyden suhteen voi kasvaa. Vertaisen tai kokemusasian-
tuntijan kohtaaminen ja hänen kanssaan keskusteleminen voivat olla tässä koh-
taa merkittävässä osassa etsivässä työssä.

Tarkastelen seuraavaksi kuvion kohtia kaksi ja kolme ja näiden välistä asiakkaan
voimaantumista ja toimijuuden muutosta vertaisesta kokemusasiantuntijaksi.
Ajatuksen pohjalla olen käyttänyt Meriluoto & Marila-Penttisen (2015, 29) ku-
vausta kokemusasiantuntijan toimintamahdollisuuksista (Kuvio 7).

Asiakkaan oma toimijuus kasvaa ja työntekijän tarjoaman tuen tarve pienenee

Kuvio 7. Kokemusasiantuntijan toimintamahdollisuudet. (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015, 29.)

Asiakkaan toimijuus kasvaa kolmella tasolla, yksilötasolla, lähiyhteisön tasolla sekä yhteiskunnan tasolla. Tullessaan asiakkuuteen asiakkaalla voi olla takanaan sukupolvien kokemus osattomuudesta. Hän on voinut siirtyä palvelusta toiseen vailla todellista valtaa vaikuttaa oman elämänsä tapahtumiin. Tällöin on tärkeää tukea asiakasta toimimaan oman elämänsä aktiivisena toimijana. Osallisuuden kokeminen on merkityksellistä varsinkin pitkäkestoisessa palvelussa, jossa on luonteenomaista vaikuttaa identiteettiin ja käsitykseen itsestä. (Meriluoto &

Marila-Penttinen 2015, 17.) Yksilötasolla asiakkuuden alkuvaiheessa asiakas on aluksi osallisena omassa prosessissaan päättämässä, mikä häntä auttaa. Lähiyhteisön tai ympäristön tasolla hän saa ja voi jakaa vertaisuuden kokemuksia, jolloin hän voi tuntea kuuluvansa joukkoon ja tulevansa osalliseksi vertaisyhteisössä. Asiakkuuden alkuvaiheessa vaikuttaminen yhteiskunnan tasolla tapahtuu lähinnä työntekijän välityksellä. Asiakkaan voimaantuessa hänen toimijuutensa kasvaa ja työntekijän tarjoaman tuen tarve vähenee. Yksilötasolla osallisuus omassa prosessissa jatkuu vahvana ja asiakas on voimaantunut toimimaan myös lähiyhteisön tasolla esimerkiksi uusien asiakkaiden perehdyttäjänä yhteisössä. Yhteisössä vertaisten ainutlaatuiset henkilökohtaiset kokemukset voivat jalostua yhdessä jakaen ja jalostaen yhteisölliseksi kokemustiedoksi ja kokemusasiantuntijuudeksi (Hokkanen & Nikupeteri 2015, 32). Tätä yhteisön tai ryhmän tuottamaa kokemusasiantuntijatieta voidaan hyödyntää ja käyttää vaikuttamisen välineenä esimerkiksi internetissä, joka on yhteiskunnan tasolla toimimista. Tämän lisäksi yhteiskunnallinen vaikuttaminen voi olla paikallisessa toiminnassa mukana olemista yhdessä ryhmän kanssa tuetusti, esimerkiksi kokoamalla kokemuksia yhdistyksen kehittämistyön käyttöön ja osallistumalla erilaisiin tapahtumiin. Toimijuuden kasvaessa edelleen asiakas kokee itsensä vahvana toimijana, voivansa auttaa muita ja vaikuttaa asioihin. Halutessaan hän voi toimia kokemusasiantuntijana tai vapaaehtoisena. Kokemusasiantuntijuudesta voi tulla osa identiteettiä, jolloin oma kokemus on kääntynyt voimavaraksi. Lähiyhteisössään asiakas tai kokemusasiantuntija on tukena toisille ja hän on mukana myös ammatillisessa kehittämisessä. Hän voi toimia yhteiskunnan tasolla esimerkiksi kertomalla toiminnasta ja kokemuksistaan neuvoloissa tai auttamalla hankehakemusten tekemisessä.

Tarkastelen seuraavaksi lähemmin siirtymistä kokemusasiantuntijuudesta tai vapaaehtoisuudesta työelämään. Aktiivisuuden lisääntyminen ja itsensä merkitykselliseksi ja toimivaksi kokeminen voivat saattaa ihmisen hakeutumaan työelämään. Perinteisesti ajatellaan, että työkyvyn menettäneen täytyy kuntoutua, jotta voi palata työhön. Toisaalta on myös kuntouttavaa työtoimintaa, jonka tavoitteena on saada ihminen kuntoutumaan työtä tekemällä ja työllistymään. Kokemusasiantuntijuudessa on myös samankaltaisuutta tämän kanssa. Tässä onkin kahtalainen paradigma, jota Jalava ja Seppälä (2010, 256-258) käsittelevät tekstis-

sään. Nykyisessä työelämässä korostuu kahtalainen jako, sairas tai terve. Osittain työkykyinen ei saa ymmärrystä ja tähän liittyy monenlaisia uskomuksia ja pelkojakin. Kuntoutuminen työpaikalla on vieras ilmiö, vaikka se voisi tukea monia, mikäli se nähtäisiin sosiaalisena mahdollisuutena selvittää kiperästä elämäntilanteesta. Työnantajilla olisi tässä suhteessa optimaalinen tilanne olla tukemassa työntekijöidensä selviytymisen strategioita ja ehkäistä kansalaisten huono-osaisuutta. Työ on ihmiselle tärkeää, sen kautta monelle rakentuu kuva itsestä ja kokemus olemassaolon merkityksellisyydestä. Kaikille työ ei kuitenkaan ole mahdollista tai voimavarat eivät tietyissä elämäntilanteissa riitä työn tekemiseen. Voimavarojen lisääntyessä kuntoutumisen myötä voimaantuminen voisi jatkaa työn tekemisen kautta. Kenties tulevaisuudessa kokemusasiantuntijuuden, vapaaehtoistoiminnan ja työn rajat tulevat häilyvämmiksi ja saavat uusia merkityksiä.

Kokemusasiantuntijatoiminnan kehittämisenä on hyvä pohtia kokemusasiantuntijoiden voimavarojen huolehtimiseen liittyvistä käytännöistä, jotta toiminta jatkuisi onnistuneesti arjessa toiminnan vakiintuessa. Kokemusasiantuntijatoiminnan kehittämisen haasteena on ollut maksettavien korvausten ja perustoimeentulon yhteensovittaminen, mihin on myös kiinnitettävä huomiota. (Partanen & Moring 2013, 3.)

Särkelä (2015) puhuu Ensi- ja turvakotien liiton 70 -vuotis juhlapuheessaan viime vuosien muutoksesta ammatillisen asiantuntijuuden, palveluiden tuottamisen ja sisältöjen kehittämisen rinnalle tulleesta vapaaehtoistoimijoiden ja vertaisten osaamisen merkityksellisyydestä. Ensi- ja turvakodit haluavat tarjota kansalaisjärjestönä kansalaisille yhteisön, johon voi kuulua myös asiakkuuden jälkeen. Kokemusasiantuntijuuden käyttö yhdistysten toiminnassa voimavaraistaa ihmistä itseään sekä tukee palveluiden kehittämistä liitossa. Jatkossa on tarkoituksena kehittää kokemustiedon ja kokemusasiantuntijuuden käyttöä ammatillisen toiminnan rinnalla.

4.5 Etsivän työn asiakkuus

Etsivää työtä ja sen asiakkuutta kuvataan usein eri vaiheiden kautta etenevänä prosessina. Hjortin (1995, 74-75) mukaan kaikille psykologisille ja sosiaalisille prosesseille on luonteenomaista kehityksen epätasaisuus. Ajoittain prosessi voi

edetä vauhdilla, toisinaan junnata paikoillaan tai ottaa askeleita taaksepäin. Kehityksen arvioiminen voi olla myös vaikeaa, koska jokin takapakki voi näyttäytyä myöhemmin hyvinkin tarpeellisena askeleena. Prosessi ei etene siis kronologisesti, jotkin vaiheet voivat käytännössä tapahtua päällekkäin ja esimerkiksi motiivointiin voidaan palata jokaisessa vaiheessa (Huhtajärvi 2007, 449).

Mukaillen tutkimiani etsivän työn malleja, rakensin Tuuliaan omaa mallia lisäten päihderiippuvuudesta kuntoutumisen sekä vanhemman ja lapsen välisen kiintymyssuhteen kehittymisen vaiheita tukemaan kohderyhmämme prosessin ymmärtämistä (Taulukko 4). Malli on päällekkäinen Tuulian kuntoutumisen prosessin kanssa, mikä tuotti hämmennystä vaiheessa, jolloin tutkin etsivän työn sisältöjä. Jätin mallin kuitenkin tähän työhön, koska se tuo asian näkyväksi. Ajattelin sen jatkossa olevan hyödyksi myös etsivän työn ja kuntouttavan työn rajapinnan määrittämisessä ja etsivän työn kehittämisessä.

Taulukko 4. Etsivän työn mallinnus. (Alanen & Kotkavuori 2014, Hjort 1995, Huhtajärvi 2007, Meriluoto & Marila-Penttinen 2015, Marttila 2010, Prochaska & Velicer 1997 mukaan koonnut Nahkuri 2016)

1. Kartoitus
2. Etsiminen, kontaktin luominen sekä yhteistyökumppaneihin, että asiakkaisiin.
3. Asiakkaan tilanteen ja palvelutarpeen kartoittaminen sekä verkoston luominen
4. Luottamuksellisen asiakassuhteen rakentaminen ja motiivointi
5. Kiinnittyminen asiakassuhteeseen
6. Itsenäistyminen ja asiakassuhteen päättäminen
7. Vaikuttaminen, kehittäminen ja työhyvinvointi

Etsivän työn ensimmäisessä vaiheessa kartoitetaan paikallista ympäristöä ja etsivän työn tarvetta alueella. Kartoituksella kerätään tietoa alueen asukkaista, palvelutarjonnasta ja kaupunki- tai kuntasuunnittelusta sekä määrällisesti tilastoista,

että laadullisesti havainnoiden, arvioiden ja keskustellen. (Huhtajärvi 2007, 447, Hjort 1995, 65-66.)

Toinen vaihe on Huhtajärven (2007, 447) mukaan etsiminen ja kontaktin ottaminen, jolloin etsivät työntekijät liikkuvat aktiivisesti ja pitkäjänteisesti kentällä tehden kasvojaan tutuiksi kohderyhmälle. Etsivässä työssä kontaktin luomiseksi asiakkaaseen tarvitaan paljon mielikuvitusta sekä epävarmuuden ja kutsumattomuuden tunteen sietämistä. Tähän vaiheeseen jokaisen työntekijän on kehitettävä omalle persoonalleen sopivin ja uskottavin tapa lähestyä ryhmää tai yksilöä keskustelun aloittamiseksi. (Hjort 1995, 67-69.) Tärkeinä periaatteina tässä vaiheessa on vapaaehtoisuuden vaaliminen, uteliaisuuden luominen kohderyhmälle sekä helposti saatavilla oleminen. Kontaktilla pyritään vuorovaikutuksellisen suhteen luomiseen etsivän työntekijän ja kohderyhmän yksilön välille, jotta voidaan siirtyä luottamuksellisen suhteen rakentamiseen. (Huhtajärvi 2007, 447.) Tuulian etsivässä työssä ei toteuteta kentällä liikkumista ja asiakaskontaktien etsimistä näin suorasti, vaan asiakkaat ohjautuvat pääosin neuvolan, HAL -poliklinikan tai lastensuojelun sosiaalityön kautta. Tämän vaiheen soveltamista Tuulian etsivään työhön voisi toteuttaa niin, että kontakti luodaan sekä yhteistyötahoihin että heidän kauttaan asiakkaisiin, esimerkiksi neuvolan perhevalmennuksessa, terveysneuvontapiste Pompun yhteydessä sekä erilaisissa tapahtumissa ja internetissä. Tässä vaiheessa, kun Tuulian etsivä työ etsii asiakasta, asiakas voi olla päihtetömyyden suhteen vielä esiharkintavaiheessa (precontemplation), jolloin hän ei ole tietoinen muutostarpeesta tai hän ei pidä muutoksen toteuttamista itselleen mahdollisena. Muutos voi tuntua mahdottomalta esimerkiksi aikaisempien epäonnistumisen kokemusten tai riittämättömiksi koettujen voimavarojen takia. Esiharkinnan vaiheessa kaikenlainen aiheen välttely on tyypillistä, eikä ihminen välttämättä halua edes ajatella riskikäyttäytymistään. (Prochaska & Velicer 1997, 39.) Tarkasteltaessa tätä alkuvaihetta vauvan näkökulmasta, vauvan tarve on syntyä vanhempien mieliin, tulla vanhemmilleen nähdyksi, kuulluksi ja huomioituksi, oli hän vielä vatsassa tai juuri syntynyt.

Kolmannessa vaiheessa kartoitetaan asiakkaan tilannetta ja palveluntarvetta. Etsivän työn tarkoituksena ei ole hoitaa asioita itse, vaan auttaa asiakasta hyötymään hänelle sopivimmista palveluista ja siellä olevasta ammattitaidosta. Asiak-

kaan kanssa selvitetään ja luodaan hänelle tarpeen mukainen tuki- ja palveluverkosto. Verkoston luomisen jälkeen etsivällä työllä on erityinen tehtävä palveluun saattajana, motivoijana ja rinnalla kulkijana tukien palveluun kiinnittymistä. (Huhtajärvi 2007, 449.) Hjort (1995, 72) kuvaa vaihetta tarkemmin välittämisen käsitteellä, jolloin etsivän työn tavoitteena on enemmän kuin hoitoon ohjaaminen. Hän kuvaa, että etsivät sitovat asiakkaat itseensä ja toimivat eräänlaisina luotsiveneinä, jotka kannattelevat asiakasta ensimmäiseltä asteelta itsenäisyyteen vastoin sosiaali- ja terveydenhuollolle tyypillistä seuraavalle luukulle ”kauppaamista”. Asiakkaan tullessa tutustumaan Tuuliaan hänellä voi olla jo tukiverkostoa mukanaan tai verkosto kootaan tarvittaessa perheen tarpeiden mukaan alkuvaiheessa tai myöhemmin kuntoutuksen aikana, jos uusia tarpeita tulee. Tuulian etsivä työ on tällä hetkellä rajattu loppuvaksi asiakkaan aloittaessa kuntoutuksen tai ohjautuessa muualle. Tosin etsivän työn jakson muuttuessa kuntoutusjaksoksi, asiakassuhteessa pysyvät samat ohjaajat, jotka toimivat asiakkaan omaohjaajina ja ”luotsiveneinä” kannatellen ja rinnalla kulkien itsenäiseen elämään. Mikäli asiakas siirtyy Talvikista Tuuliaan tai toisin päin, asiakkuus siirtyy ”saattaen-vaihtaan”, jolloin molempien yksiköiden omaohjaajat ja asiakas tapaavat tarvittavan määrän.

Neljäntenä vaiheena on luottamuksellisen suhteen rakentaminen ja motivointi (Huhtajärvi 2007, 448, Hjort 1995, 69-71, Alanen & Kotkavuori 2014, 25). Luottamuksellisen suhteen luominen on vastavuoroista ja suhteen syntyminen voi viedä aikaa. Alkuvaiheessa suhteen syntymistä voi auttaa sopimalla tapaamisia tiiviisti. Suhdetta ei kuitenkaan voi pakottaa syntymään, vaan liikutaan hyvin herkällä ja hienovireisellä alueella. Mikäli asiakkaalla on vaikeaa luottaa keneenkään, tämä voi näkyä jatkuvana työntekijän testaamisena aikooko tämä hylätä tai pettää hänet. Etsivässä nuorisotyössä on tärkeää asiakkaan ehdoilla eteneminen ja se, että asiakas määrittää itse työskentelyn suunnan. (Alanen & Kotkavuori 2014, 46, 50.) Tuuliassa asiakkaan ehdoilla etenemistä on peilattava aina lapsen etuun, asiakkaan tilanteeseen ja päihteiden käyttöön, mikä tekee työstä erityistä ja moniulotteista. Luottamuksellisen suhteen ja motivoimisen vaiheessa asiakas voi olla päihteettömyyden suhteen harkintavaiheessa (contemplation), jolloin hän tunnistaa muutoksen tarpeellisuuden, pohtii sen etuja ja haittoja sekä omia mahdollisuuksiaan sen toteuttamiseen. Tyypillistä on aikomus alkaa toteuttamaan muutosta seuraavan puolen vuoden aikana. Asiakas voi myös juuttua syvällisiin

pohdintoihin hyödyistä ja haitoista pitkäksikin aikaa, eikä ole valmis toteuttamaan suunnitelmiaan kuntoutuksessa. (Prochaska & Velicer 1997, 39.) Lapsen näkökulman huomioiminen ja lapsen edun näkeminen yhdessä vanhempien kanssa on erittäin tärkeää. Voi olla, että vanhempien tilanne on sellainen, että elämäntapojen muutoksella on kiire lapsen näkökulmasta. Vanhempien oman näkemyksen kuuleminen on tärkeää, mutta heidän ehdoillaan eteneminen mikäli lapsen kasvu ja kehitys vaarantuu, ei ole mahdollista. Tällöin tarvitaan lastensuojelun tukea ja motivointityötä. Huhtajärven (2007, 449) mukaan asiakkaan motivoiminen on tärkeää, jolla herätetään asiakkaan halua muutokseen, autetaan asiakasta hahmottamaan hänen omaa kokonaistilannettaan ja voimavarojaan. Asiakasta autetaan tiedostamaan omia valinnan mahdollisuuksiaan ja vastuutaan omasta elämästään sekä vahvistamaan itsetuntoa ja rohkaisemaan toimintaan. Motivointityö vaatii paljon ammattitaitoa ja on yksi haasteellisimmista työmenetelmistä.

Särkelän 2008 mukaan motivointityössä aito kiinnostuneisuus, kohtaaminen ja työntekijän usko muutoksen mahdollisuuteen on olennaista. Motivoinnissa ongelmaa käsitellään dialogisesti ja voidaan hyödyntää motivoivan haastattelun menetelmää. Särkelän 2008, Mayor & Riskun (2015, 37-38) sekä Huhtajärven (2007, 449) mukaan motivointi auttaa asiakasta ymmärtämään omia sisäisiä motivaatioita ja arvoja, jotka ohjaavat toimintaa. Jokainen ihminen on luontaisesti motivoitunut, tarkoituksena on löytää ajatus siitä, mihin on motivoitunut. Ymmärtämällä omaa arvomaailmaa ja ulkopuolelta tulevia tavoitteita ja tilanteita asiakas voi havainnoida omaa ajattelutapaansa, aikeitaan, toimintaa ja näiden seurauksia. Särkelän (2008) mukaan tulkitsemalla tätä kehää, löytämällä asiakkaan omia voimavaroja ja tulevaisuuden toiminnan tavoitteita muutos toivottuun suuntaan voi alkaa. Motivaatiota ohjaa halu, tahto ja rakenne ja se voi muuttua tilannekohtaisesti. Halu on selkeästi tilannekohtaisesti muuttuvin, tarvitaankin tahtoa toimia tavoitteen mukaisesti silloinkin, kun haluttaa jotain muuta. Jos tietyissä tilanteissa asiakas ei kykene tahtomaan, tarvitaan rakenteita, joiden mukaan on helpompi toimia tavoitteen mukaisesti. Arjessa toimintarakenteet ohjaavat elämää, esimerkiksi aamulla on herättävä laittamaan lapselle aamupalaa, vaikka haluttaisi jatkaa unia. Tasapaino ja riittävä joustavuus näiden kolmen välillä on tärkeää. Rakenteet eivät saa haudata alleen halua ja tahtoa, tämä voi altistaa elämänhallinnan tunteen menettämiselle ja tehdä oman elämän itselle vieraaksi. Kriisi voi olla pakottava tarve muutokselle. Ihminen on kriisissä, kun vanhalla tavalla ei voi jatkaa,

mutta uutta ei ole vielä tilalla. Elämän murrosvaiheet, kuten raskaus ovat otollista aikaa motivaatiohierarkian muuttamiselle.

Viidennessä eli kiinnittymisen vaiheessa asiakkaan kanssa pyritään luomaan luottamuksellinen ja syvä emotionaalinen yhteys, jolloin asiakas kiinnittyy asiakassuhteeseen ja hänellä on mahdollisuus voimaantua niin, että hän kykenee asettamaan tavoitteita ja ottamaan palvelua vastaan. Tämä vaatii työntekijältä kiinni pitävää otetta. On muistettava myös, että asiakas kiinnittyy asiakassuhteeseen, ei palveluun, jolloin työntekijän pysyminen samana on tärkeää. Turvallisessa asiakassuhteessa asiakas voi kokea merkityksellisyyttä, tunnistaa ja näyttää tunteitaan ja uskaltautua haaveilemaan. Luottamuksellisen asiakassuhteen lisäksi asiakkaalla tulisi olla mahdollisuus harjaannuttaa sosiaalisia- ja työelämätaitoja, kuten sosiaalisen kanssakäymisen sietämistä, ryhmiin osallistumista, ajoissa olemista ja poissaolosta ilmoittamista. Tärkeää on iloita yhdessä onnistumisista ja opetella sietämään epäonnistumisia. (Alanen & Kotkavuori 2014, 18-19, 25.)

Päihitteettömyyden suhteen asiakas voi olla valmistelun/ toteuttamisen vaiheessa (preparation/ action), jolloin hän aikoo toteuttaa muutosta lähitulevaisuudessa. Hänellä on suunnitelmia ja aikomuksia toimintaan. Tässä vaiheessa kuntoutuksen aloittaminen on otollista. (Prochaska & Velicer 1997, 39.) Asiakasta on hyvä tukea suunnittelussa ja olla tukena muutoksen muokkaamisessa ja huolehtia muutoksen toteuttamisen seurannasta (Marttila 2010).

Vauva tarvitsee hellää hoivaa ja huolenpitoa, turvallisuutta ja ennakoitavuutta. Vauva osaa ilmaista tarpeitaan ja on huomannut, että hänen viesteihin vastataan ja vanhemmat auttavat näin säätelemään vauvan olotiloja. Vauvan ja vanhempien välille muodostuu kiintymyssuhde. Vanhempi huolehtii omasta ja vauvan hyvinvoinnista.

Kuntouttavina tekijöinä Pidä kiinni® -hoitojärjestelmän viitekehyksessä pidetään luottamuksellista yhteistyösuhdetta, läsnäolemisen taitoa, tulevaisuuteen uskosta ja asiakkaan omien voimavarojen kokoamista muutosprosessiin. Luottamus ei synny tyhjästä, sitä ei voi pakottaa, eikä määrätä eikä se ole itsestäänselvyys. Luottamus syntyy, kun asiakas kokee, että hänet ja hänen asiansa otetaan

tosissaan. Luottamus syntyy vain luottamusta herättävästä kohtelusta ja liittyy ennen kaikkea työntekijöiden asenteisiin. Työntekijän on hyvä olla tietoinen omista arvoista, asenteista, tunteista ja uskomuksista, koska nämä (tiedostamattomatkin) näkyvät toiminnassa ja työntekijän suhtautumistapa heijastuu aina suoraan asiakassuhteeseen. Asiakas kokee heti ensikontaktissa, kunnioitetaanko häntä ja miten hän tulee kohdatuksi ihmisenä. Hyvä työntekijä on lämmin, ystävällinen ja aito. Hyvän asiakassuhteen elementtejä ovat hyväksyminen, luottamus, välittäminen ja jämäkkyys. Asiakkaan kanssa kohdatessa menetelmäosaamista tärkeämpänä nähdään läsnäolemisen taito. Empatia syntyy kyvystä olla läsnä. Työntekijän on annettava tilaa ja mahdollisuus asiakkaalle tuoda negatiivisiakin asioita esiin ja kyettävä myös tällöin kannattelemaan asiakasta. Työntekijän on luotettava itseensä ja ammattitaitoonsa, mutta tunnettava myös rajansa. On kestävä myös omaa tietämättömyyttä ja keinottomuutta. Luottamus on toimivan ja hyvän asiakassuhteen edellytys. Parhaimmillaan asiakassuhde voi eheyttää ja toimia turvaa tuovana kiinnekohtana asiakkaan elämässä luoden uskoa asiakkaan tulevaisuuden tarinaan. (Boelius 2008, 82-84, 90.) Pidä Kiinni® -hoitojärjestelmässä ajatellaan, että työntekijällä tulisi olla lähtökohtainen luottamus asiakkaaseen. Tämä tarkoittaa sitä, että asiakkaan ei tarvitse vakuuttaa motivaatiotaan muutokseen vaan työskentely voidaan aloittaa heti. Lähtökohtaisen luottamuksen myötä asiakas ja työntekijä voivat olla yhteistyökumppaneita. Ymmärtämyksen, levon, huolenpidon ja hoivan saaminen asiakassuhteessa on myös tärkeää, jotta asiakas saa koottua voimavaransa muutokseen aloittaessaan uutta elämänvaihetta. (Hyytinen 2008, 93-94.)

Viimeistään tässä vaiheessa herää ymmärrys, että etsivä työ kietoutuu oleellisesti Tuulian kuntoutukseen. Tämän kysymyksen kanssa olen kipuillut tätä työtä tehdessä. Miten kytkeä etsivän työn prosessi Tuuliaan? Onko etsivän työntekijän virka toimia ”sisäänheittäjänä” palveluun, vai kuuluuko hänen kulkea asiakkaan rinnalla kuntoutumisen ajan, kunnes hänen oma elämä kantaa? Etsivän työn teorian perspektiivistä ”sisäänheittäjän” virka sotii etsivän työn periaatteita vastaan, joten rinnalla kulkijan tehtävä sopisi kuvaan paremmin. Näen paljon samankaltaisuutta etsivän työntekijän työnkuvassa sekä Tuulian omaohjaajuudessa, sillä erotuksella, että etsivää työtä ei lueta ensisijaisesti kuntouttavaksi työksi, vaikka siinä on myös kuntouttavia elementtejä.

Kuudennessa eli itsenäistymisen vaiheessa asiakkaan tuen tarve vähenee, jolloin asiakas kokee itsensä arvokkaaksi ja osaa arvostaa myös muita, hän on löytänyt omat voimavaransa ja osaa käyttää niitä arjessaan. Arjessa on mielekkyyttä ja kannattelevuutta, jolloin omiin tavoitteisiin sitoutuminen toteutuu. Asiakkaan omat sosiaaliset suhteet kantavat. (Alanen & Kotkavuori 2014, 25.) Päihteettömyyden suhteen asiakas voi olla ylläpitovaiheessa (maintenance), jolloin hän on toteuttanut muutoksen ja toimii uuden tavan mukaisesti. Asiakas voi työstää vielä mielihalujaan paluusta entiseen, jolloin on tärkeää työskennellä edelleen vanhan tavan uusiutumisen, eli retkahtamisen ehkäisemiseksi. Uusi tapa toimia tulee ajan mittaan luontevammaksi ja ihminen kokee uuden tavan hyväksi, eikä halua palata entiseen. (Prochaska & Velicer 1997, 39.) Asiakasta tuetaan toteuttamaan muutoksen seuranta ja annetaan kannustavaa palautetta muutoksen toteutumisesta (Marttila 2010.) Vanhemman ja lapsen välinen kiintymyssuhde on riittävän turvallinen ja lapsi voi tutustua ympäristöön perheen ulkopuolella luoden uusia ihmissuhteita, jotka voivat olla esim. varhaisia ystävyysuhteita päivähoitossa.

Etsivässä työssä yhtä tärkeää kuin asiakkaan kytkeminen asiakassuhteeseen on asiakassuhteen purkamisen osaaminen (Hjort 1995, 72). Hjort (1995, 72) nimeää vaiheen seurantavaiheeksi, jolla turvataan asiakkaan itsenäinen tavoitteeseen pyrkiminen tai tavoitetun tilanteen ylläpitämisen jatkuminen. Asiakkaalla voi huonon hetken kohdatessa olla helpompi palata takaisin aiempaan yhteisönsä ja tapoihinsa, jonka vaatimukset eivät olleet niin suuret. (Hjort 1995, 73, viitaten Axelsen 1978.) Asiakassuhteen päättäminen on hyvä tehdä vaiheittain ja keskustella yhdessä asiasta ja siihen liittyvistä tuntemuksista. Asiakkaalle on hyvä tähdentää, että asiakkuuden päättymisen jälkeen asiakkaalla on aina mahdollisuus ottaa uudelleen yhteyttä. Asiakkaan kanssa on hyvä sopia, että etsivä työntekijä ottaa yhteyttä esimerkiksi puolen vuoden kuluttua asiakkuuden loppumisesta. (Alanen & Kotkavuori 2014, 63.)

Seitsemäs ja viimeinen vaihe on vaikuttaminen, kehittäminen ja työhyvinvointi. Etsivässä työssä raportoinnilla ja seurannalla on tärkeä tehtävä, jotta kentältä tulevan tiedon avulla voidaan vaikuttaa niin yleisiin mielipiteisiin yhteiskunnassa kuin virkamiesten ja päättäjien asenteisiin ja päätöksiin. Tärkeintä on kerätä tietoa kohderyhmän elinoloista, heidän kohtaamistaan epäkohdista, dokumentoida omaa työtä sekä näiden tietojen toimittaminen eteenpäin. Ennaltaehkäisevä työ

on varsin näkymätöntä työtä ja tämän näkyväksi tekeminen on myös tärkeää. Työntekijöiden ammattitaidosta ja jaksamisesta tulee huolehtia pysähtymällä hyvinvoinnin äärelle säännöllisesti. Esimiehen rooli työparin tukijana ja etsivän työn raamittajana on tärkeä. Työohjauksen tulisi kuulua itsestäänselvytenä etsivään työhön. (Huhtajärvi 2007, 449-451.) Etsivän nuorisotyön vaikuttamisen foorumina toimivat lakisääteiset kuntien monialaiset viranomaisyhteistyöverkostot (Alanen & Kotkavuori 2014, 18).

5 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä luvussa esittelen työn tuloksia. Aluksi kuvaan mitä etsivä työ on Tuuliassa. Tämän jälkeen kerron asiakkaiden Tuuliaan tai Talvikkiin ohjautumisen prosessin kokemuksista sekä asiakkaiden ajatuksista ja ideoista, miten he ajattelivat, että etsivää työtä olisi hyvä kehittää. Lopuksi esittelen kollaasityöskentelyä ja kuvaan Tuulian ja Talvikin yhteisessä työpajassa tuotettua visiota, millaiselta etsivä työ näyttää vuonna 2021 ja millaisin menetelmin sitä toteutetaan.

5.1 Etsivä työ Tuuliassa

Opinnäytetyössä ensimmäisenä tehtävänä oli selvittää mitä etsivällä työllä tarkoitetaan Tuuliassa ja miten se rajautuu (Taulukko 5).

Taulukko 5. Etsivä työ Tuuliassa (Nahkuri 2016)

Kohderyhmä	Raskaana olevat ja 0-3 v. lasten perheet, joissa toisella tai molemmilla vanhemmilla on päihteenkäyttöä tai päihdehistoriaa.
Rahoitus ja resurssit	Rahoittaa STEA. Etsivä työ sisältyy Tuulian työryhmän työhön. Etsivään työhön on resursoitu työntekijä, joka aloittaa työn keväällä 2017.
Asiaksmaksu	Etsivä työ on asiakkaalle maksuton.
Tavoite	Tavoitteena on varhaisen avun saaminen asiakkaalle sekä toimiva hoitoonohjaus ja yhteistyö viranomaisverkostojen kanssa.
Alue ja verkostot	Etsivän työn alueena on Lapin maakunta. Viranomaisverkostot: Ishp äitiyspoliklinikan HAL –poliklinikka, neuvolat, lastensuojelun sosiaalityö, A-klinikka, Romppu, Mielenterveyspalvelut, Talvikki ja muut asiakkaiden kanssa toimijat.
Asiakkuus	Etsivän työn asiakkuus alkaa ensikontaktista ja päättyy kuntoutuksen alkaessa tai perheen ohjautuessa muualle. Asiakkuuden pituutta ei ole määritelty. Asiakkuuteen sisältyy yksilö-, perhe- ja/tai verkostotapaamisia.
Osaaminen	Työntekijöiden vahva terveys- ja sosiaalialan ammattitaito, erityisesti asiakkaan inhimillinen ja arvostava kohtaaminen. Motivointitaidot.
Dokumentointi	Asiakkuudet kirjataan ja tilastoidaan asiakastietojärjestelmään. Etsivässä työssä ei ole asiakkuuksien jälkiarviointia.
Kehittämistoiveet	Lisäresurssien saaminen, työn selkeyttäminen, työn suunnitelmallisuuden ja pitkäjänteisyyden lisääminen, matalan kynnyksen kehittäminen. Verkostotyön kehittäminen Lapissa. Kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen. Kuvapuhelintyön kehittäminen.

Tuuliassa etsivällä työllä pyritään löytämään ja luomaan kontakti lasta odottaviin ja pienten lasten (0-3 vuotta) perheisiin, joissa toisella tai molemmilla vanhemmilla on päihteidenkäyttöä tai päihdehistoriaa.

Etsivä työ on STEAN:n rahoittamaa ja mahdollistaa asiakkaalle matalan kynnyksen maksutonta palvelua Lapin maakunnassa. Tuuliassa on mahdollisuus etätaapaamisiin, verkostoihin ja konsultaatioihin kuvapuhelimen välityksellä. Etsivässä työssä ei ole ollut erillistä työntekijää, vaan työ on sisällytetty kaikkien työntekijöiden työnkuvaan. Etsivään työhön on opinnäytetyön viime metreillä resursoitu työntekijä, jonka työnkuva kohdistuu etsivään ja matalan kynnyksen työhön sekä näiden kehittämiseen.

Etsivän työn tavoitteena on varhaisen avun saaminen asiakkaalle sekä toimiva hoitoonohjaus ja yhteistyö viranomaisverkostojen kanssa. Tarkoituksena on, että vanhemmat voivat pohtia omaa elämäntilannettaan ja vauvan tuomaa muutosta tai muutoksen tarvetta, saivat riittävän tiedon ja tuen ja tarvittaessa kiinnittyisivät Tuulian tai Talvikin kuntoutukseen. Toiminnan tavoitteena on ehkäistä sikiöaurioita, motivoida ja tukea vanhempia päihteettömyyteen sekä tehdä vauvalle tilaa vanhempien mieliin turvallisen kiintymyssuhteen synty miseksi.

Tuulian etsivään työhön kuuluu verkostotyö ja jalkautuminen. Verkostotyöllä pyritään tiedottamaan Tuulian toiminnasta sekä kehittämään yhteistyötä eri tahojen kanssa. Verkostotyötä tehdään Ishp HAL –poliklinikan, neuvoloiden, lastensuojelun sosiaalityön, A-klinikan, Rompun, Mielenterveyspalveluiden, Talvikin ja muiden asiakkaiden kanssa toimivien tahojen kanssa. Yhteistyökumppaneiden tapauksia ei ole säännöllisesti, vaan näitä järjestetään tilanteen mukaan. Tähän Tuuliassa toivotaan säännönmukaisuutta. Rovaniemellä toimii päihdetoimijoiden yhteinen kokoontumisareena, Tuikku työryhmä, jossa Tuulia on mukana. Verkostotapaamisia Lapin kuntien kanssa ei ole samalla tavalla kuin Rovaniemen toimijoiden kanssa. Tämän ajatellaan Tuuliassa olevan yksi kehittämistarve, jossa voisi hyödyntää etäyhteyksiä. Verkostotyö tarkoittaa myös kontaktissa olevan asiakkaan verkoston kanssa tehtävää yhteistyötä, jolloin joko työskennellään olemassa olevan verkoston kanssa tai kootaan asiakkaan kanssa hänelle sopivaa tukiverkostoa. Jalkautuvalla työotteella Tuuliassa tarkoitetaan työskentelyä

omien toimitilojen ulkopuolella, esimerkiksi toimimalla neuvolan terveydenhoitajan työparina tai tapaamalla etsivän työn asiakasta hänelle sopivimmassa ympäristössä.

Etsivän työn asiakkuus alkaa ensikontaktista ja päättyy Tuulian tai Talvikin kuntoutuksen alkaessa tai asiakkaan ohjautuessa muualle. Asiakkaan kanssa tapaamiset voidaan sopia joustavasti kuljettavan matkan päähän tai etätapaamisena. Tapaamiset voivat olla yksilö- tai perhetapaamisia ja myös läheiset ovat tervetulleita mukaan. Asiakkaan kanssa kartoitetaan hänen ja perheen tilannetta, pohditaan asioita lapsen näkökulmasta ja mietitään yhdessä millaista tukea asiakasperhe tarvitsisi. Etsivän työn asiakkuus ei vaadi lastensuojelun asiakkuutta, mutta tarvittaessa perheen kanssa ollaan yhteydessä lastensuojeluun. Lastensuojelu voi myös tarjota asiakkaalleen Tuulian palvelua, jolloin asiakkaan verkostossa lastensuojelun ja Tuulian yhteistyö on oleellista.

Etsivän työn osaamisen vahvuutena Tuuliassa nähdään työntekijöiden vahva päihdekuntoutuksen ja varhaisen vuorovaikutuksen tukemisen ammattitaito sekä erityisesti asiakkaan inhimillinen ja arvostava kohtaaminen. Tärkeänä taitona nähdään myös motivointitaidot.

Tapaamiset ja yhteydenpito kirjataan (anonyymisti nimimerkillä) asiakastietojärjestelmään kohtaan etsivä työ. Asiakkuus perustetaan tapaamisen toteuduttua. Etsivässä työssä ei ole asiakkuuksien jälkiarviointia. Tuuliassa toteutetaan kuntoutusjakson jälkiarviointia puolen vuoden ja vuoden kuluttua kuntoutusjakson päättymisestä. Etsivän työn asiakkuudet tilastoidaan asiakastietojärjestelmään, ja näitä voidaan hyödyntää työn seurannassa ja kehittämisessä.

Kehittämistoiveina Tuuliassa olivat opinnäytetyön alkaessa lisäresurssien saaminen, työn suunnitelmallisuuden ja pitkäjänteisyyden lisääminen, työn selkiyttäminen sekä matalan kynnyksen kehittäminen. Opinnäytetyön lopulla etsivään työhön saatiin lisäresursseja ja työ oli osittain selkiintynyt. Lisäresurssit mahdollistavat jatkossa etsivän työn suunnitelmallisen ja pitkäjänteisen toteuttamisen. Tuulian palvelun kynnyksen madaltamiseksi kaavailtiin matalan kynnyksen ryhmiä. Ryhmät saivat aikaan monenlaista keskustelua ja pohdintaa siitä, kuinka matalalla kynnyksellä ryhmään voisi tulla ja miten se asemoituisi suhteessa nykyiseen

yhteisöpäivään? Esimerkiksi päihteettömyyden kriteeristä kuntoutusta harkitsevien isien kohdalla keskusteltiin. Ryhmään voisi soveltaa ajatuksia Tyynelän Eryteisesti Isä –projektista 2013-2016, jonka tavoitteena on osallistaa ja voimaannuttaa erilaisissa elämäntilanteissa olevia päihkeitä käyttäviä isiä (Eryteisesti Isä vahvistaa vanhemmuutta ja osallisuutta s.a.). Toinen matalan kynnyksen ryhmä -ajatus liittyi neuvolan kanssa tehtävään yhteistyöhön, jolloin etsivä työ voisi olla mukana esimerkiksi perhevalmennuksessa (kohdistuu odottaviin perheisiin) sekä ryhmäneuvoloissa (kohdistuu pienten lasten perheisiin). Etsivän työn toteuttamisen välineeksi toivottiin selkeän tiedon kokoamista päihteenkäytön vaikutuksista sikiöön, lapseen ja vanhemmuuteen. Etsivän työn kehittämisestä keskusteltaessa kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen nähtiin tärkeänä keinona. Kuvapuhelintyön kehittäminen nähtiin tärkeänä välimatkoista riippumattoman asiakastyön kehittämisen välineenä sekä Lapin kuntien kanssa tehtävän yhteistyön välineenä.

5.2 Asiakkaiden kokemuksia hoitoon ohjautumisesta

Toisena tutkimuskysymyksenä oli, millaisia kokemuksia asiakkailla on ohjautumisesta Tuuliaan tai Talvikkiin. Esittelen asiakasäitien kokemuksia kahdesta eri näkökulmasta. Ensimmäisenä kerron millaisia äitien omat sisäiset vahvuudet ja haasteet olivat (Taulukko 6) ja toisena millaista tukea he saivat tai millaisia esteitä he kohtasivat matkalla Tuuliaan tai Talvikkiin (Taulukko 7). Lisäsin työhön myös Talvikin asiakkaan tarinan (Liite 8).

5.2.1 Äitien vahvuudet ja haasteet

Äitien vahvuudet ja haasteet liittyivät viiteen eri teemaan: päihdeongelmasta toipumiseen ja vanhemmuuteen, reflektiiviseen kykyyn, ylisukupolvisuuteen, merkityksellisyyden kokemiseen sekä neuropsykiatrisiin oireisiin (Taulukko 6).

Taulukko 6. Äitien vahvuudet ja haasteet hoitoon ohjautumisessa (Nahkuri 2016)

	Äitien vahvuudet	Äitien haasteet
Päihdeongelmasta toipuminen ja vanhemmuus	<ul style="list-style-type: none"> • halu lopettaa päihteidenkäyttö • rehellisyys päihteidenkäytöstä itselle ja läheisille • halu pitää lapsi • positiivinen suhtautuminen raskauteen ja äitiyteen 	<ul style="list-style-type: none"> • riippuvuus päihteisiin ja elämäntyyliin • elämönhallinnan ja toimintakyvyn pulmat • pelot ja epävarmuus tulevasta
Reflektiivinen kyky	<ul style="list-style-type: none"> • yhteys omaan kehoon ja mieleen • kyky tunnistaa ja pohtia oman toiminnan vaikutuksia ympäristöön ja tulevaisuuteen 	
Ylisukupolvisuus	<ul style="list-style-type: none"> • lapsuudessa saatu malli tavallisesta perhe-elämästä • varhain luodut siteet omiin vanhempiin 	<ul style="list-style-type: none"> • lapsuuden/ nuoruuden perheen ongelmat • omien vanhempien ongelmallisten toimintamallien toistaminen
Merkityksellisyyden tunne/ osallisuuden kokeminen	<ul style="list-style-type: none"> • itsestä huolehtiminen • tulevaisuuden haaveet 	<ul style="list-style-type: none"> • tunne-elämän haasteet (ahdistuneisuus, valtavat pelot, häpeä, turtuneisuus) • yksinäisyys, vuorovaikutuksen pulmat • merkityksettömyyden ja irrallisuuden kokeminen
Neuropsykiatriset oireet (ADHD)		<ul style="list-style-type: none"> • pelko, että hallintaan saadut oireet palaavat hallitsemattomiksi jos lääkitys lopetetaan

Kaikilla äideillä oli ollut ajatuksia päihteiden käytön lopettamisesta jo ennen raskaaksi tulemistä. Näihin ajatuksiin olivat vaikuttaneet esimerkiksi ”*kyllästyminen kaikkeen paskaan*” ja aiemmilta katkaisujaksoilta mieleen jääneet asiat. Äitien kertoessa ajasta, jolloin raskaustesti näytti positiivista, osa kuvasi hetkeä kuin eilistä, osalla muistikuvat olivat melko sumuiset ja sekavat. Onnen ja pelon tunteet kaikessa kirjavuudessaan olivat pinnalla. Osa äideistä kertoi aina halunneensa lapsen ja olleensa onnellinen raskaaksi tulemisesta ja uuden elämän mahdollisuudesta. Toisaalta pelko lapsen menettämisestä ja epävarmuus tulevaisuudesta olivat läsnä.

Raskaaksi tullessa matka vanhemmuuteen alkaa ja ihmisen rooli alkaa muuttua äidiksi tai isäksi. Yhden äidin kuvaama ajatus: ”*lapsen vuoksi voin olla vahva...*”

lapsen vuoksi voin muuttua”, kuvaa uudenlaista mielikuvaa itsestä äitinä, joka kykenee muutokseen ja valitsee toipumisen tien. Toinen äiti kuvasi äitiyden ja toipumisen valintaa ”*kuin hyppy tuntemattomaan*”, joka kuvastaa rohkeutta valita toinen, tuntematon tie jättäen taakseen vanhan tutun ja omalla tavallaan turvallisen elämän. Tulevaisuudessa äidit näkivät jotain uutta ja suhtautuivat positiivisesti vauvaan ja äitiyteen.

Kaikille äideille oli ollut selvää, että raskaus ja päihteiden käyttö eivät sovi yhteen. Kaikki äidit pyrkivät lopettamaan tai minimoimaan päihteiden käyttönsä heti raskauden todentumisen jälkeen. Äidit kertoivat myös, että rehellisyys päihteidenkäytöstä itselle ja läheisille oli tärkeää. Osa äideistä hakeutui ja ohjautui hoitoon nopeasti, toiset kamppailivat ajatustensa, tunteidensa ja riippuvuutensa kanssa ”kentällä” pidempään.

Riippuvuus päihteisiin ja elämän kapeutuminen päihteiden käytön ympärille haastoivat osaa äideistä raskauden tunnistamisessa ja raskaustestin tekemisen jälkeisessä toiminnassa. Kotona läsnä oleva päihdemaailma, päihteitä käyttävät ystävät, arjen ja ajankäytön rakentuminen päihteiden hankkimisen ja käyttämisen ympärille näyttäytyivät merkittävänä haasteina päihteettömyydelle ja vanhemmuudelle. Kumppani oli lähes kaikilla päihteiden käyttäjä ja osalla elämään kuului myös väkivaltaa. Äitien mielissä liikkui paljon pelkoja ja epä tietoisuutta, mitä tilanteesta seuraa. Päällimmäisenä vaikutti olevan epäluottamus lähes kaikkia ihmisiä, niin viranomaisia kuin omia kavereita kohtaan. Tilannetta kuvattiin kaaoksenomaisena, jolloin esiintyi positiivisia sekä negatiivisia tunteita. Pelkoja äidit kuvailivat paljon, näitä olivat keskenmenon pelko, pelko lapsen vaurioitumisesta päihteidenkäytön vuoksi sekä huostaanoton pelko. Vanhemmuuteen liittyen koettiin epäilyä onnistumisesta, ”*kykeneekö ite olemaan hyvä äiti*”, ”*pystyykö antaan lapselle niinku kaikkea*”.

Osalla äideistä oli vahvuutena kyky tunnistaa ja eritellä tuntemuksiaan, toimia niiden ohjaamana ja pohtia miten oma toiminta vaikuttaa tulevaisuuteen. Yksi äiti esimerkiksi kertoi alkaneensa epäillä olevansa raskaana, kun oma mieliala tuntui erilaiselta. Tämä kuvaa tietoisuutta omasta mielestä ja kehosta sekä kykyä käsitellä itsessä tapahtuvia asioita. Myös ajatuksen, että oman tilanteen kertominen

ja avun hakeminen varhaisessa vaiheessa edesauttaisi yhteistyötä viranomais-
ten kanssa, katsoin viittaavan kykyyn tunnistaa oman toiminnan vaikutuksia
omaan ja lapsen tulevaisuuteen. Kalland (2014, 20) lainaa Linda Mayesiä tode-
tessaan, että ”*reflektiivinen kyky on pohdintaa, johon sisältyy ponnistelua toimia
toisen hyväksi*”. Edellä mainitut esimerkit kuvaavat pohdintaa ja toimintaa äidin
itsensä sekä lapsen hyväksi, joten nimesin reflektiivisen kyvyn yhdeksi teemaksi,
joka vaikutti Tuuliaan tai Talvikkiin ohjautumiseen.

Äidit pohtivat haastatteluissa omia vanhempiaan ja suhteitaan heihin. Kaikki äidit
kokivat oman äitinsä vaikuttaneen hoitoon ohjautumiseen. Usean äidin oma äiti
oli ollut konkreettisenä toimijana tyttärensä hoitoon ohjaamisessa. Yksi äiti kertoi
pohtineensa mitä oma, jo edesmennyt äiti, sanoisi tilanteesta. Yksi äiti ajatteli
omien lapsuuden kokemusten tavallisesta perhe-elämästä antaneen hänelle tie-
don ja mallin, millaista normaali perhe-elämä on ja näki tämän suuntana mihin
pyrkiä. Osa äideistä kertoi lapsuudessa ja nuoruudessa koetuista perheen ongel-
mista, jotka olivat edesauttaneet epäluottamuksellista suhdetta lastensuojeluun.
Oma huostaanotto tai perheenjäsenen päihteidenkäyttö jättää jälkensä. Ihminen
voi aikuistuuksaan toistaa ylisukupolvista toimintamallia, vaikka aiemmin olisi aja-
tellut, ettei ainakaan toimi samalla tavalla kuin omat vanhemmat. Äitien ylisuku-
polviset mallit näyttäytyivät siis osaltaan tukevinä elementteinä ja osaltaan haas-
teellisina malleina.

Itsensä merkitykselliseksi ja osalliseksi kokeminen on kaikille ihmisille tärkeää,
jotta voi tuntea olemassaolonsa ja toimintansa merkitykselliseksi ja vaikuttavaksi.
Itsestä huolehtimisen sijoitin tämän teeman alle. Jotta ihminen huolehtii omasta
hyvinvoinnista, hänen täytyy nähdä itsensä jollain tavalla merkityksellisenä. It-
sensä kokeminen merkityksellisenä saa aikaan toimintaa, joka tuottaa hyvinvoin-
tia. Tällaiseksi toiminnaksi erotin raskaustestin tekemisen, päihteidenkäytön mi-
nimoinnin, kuntoilun ja huonosta parisuhteesta lähtemisen. Uskaltautuminen toi-
vomaan itselle hyvää ja haaveilemaan paremmasta tulevaisuudesta voi kertoa
myös, että kokee itsessään jotain merkityksellistä. Äidit haaveilivat päihteettä-
mästä normaalista perhe-elämästä ja arjesta, kaupassa käymisestä ilman ahdis-
tusta ja talousasioiden kuntoon saamisesta sekä koulutuksesta.

Ihmisen kokiessa merkityksettömyyttä ja osattomuutta näköalat kapeutuvat ja oman toiminnan merkityksellisyys katoaa. Tämä liittyy myös päihderiippuvuuteen, jolloin elämä kapeutuu päihteiden ympärille ja päihteistä tulee elämän merkitys. Merkityksellisyyden kokemuksen kadotessa ihminen voi ajatella, että mil-lään ei ole enää mitään väliä *”jos kuitenkin menettää lapsen nii sama kai se on mitä tekee”*. Äitien avun piiriin hakeutumista haastoivat yksinäisyys ja vuorovai-kutuksen pulmat, merkityksettömyyden ja irrallisuuden kokemukset sekä tunne-elämän pulmat. Äidit kokivat ahdistuneisuutta ja turtuneisuutta. *”Ei voinu hoitaa asioita ko ahisti, ...piti vetää jotaki, että saatto mennä vaikka sossuun.. ja sitte saatto olla liian sekasin, että olis saanu asiat hoietuksi.”* Häpeä ja pettymys it-seensä, kuului monen äidin puheesta. *”Hävetti että oli taas samassa jamassa, vaikka oli päättäny, ettei enää vajoais niin alas.”* Tai sitten oli tilanteita, ettei tun-tunut miltään. Yksinäisyyden näin vaikuttavan myös siihen, miten äidit kokivat itsensä merkityksellisiksi. Tämä ei ollut sidoksissa siihen, paljonko sosiaalisia kontakteja heillä oli ympärillään, vaan yksinäisyys liitettiin siihen, ettei keneen-kään voinut päihdemaailmassa luottaa. Itsensä merkityksettömäksi kokeminen nousi esteeksi sille, että olisi uskonut onnistuvansa irrottautumaan päihteistä. *”En jotenkin kokenut itseäni niin arvokkaaksi, että olisin itseni vuoksi pystyny tähän..”* Raskaaksi tuleminen muutti myös merkityksellisyyden kokemista niin, että he us-koivat lapsen vuoksi oman muuttumisen olevan mahdollista. *”Mutta lapsen vuoksi voin olla vahva..”* Raskaaksi tuleminen muutti myös yksinäisyyden olemusta, koska perheen perustaminen oli mahdollista. Erilaiset pelot ja tietämättömyys mitä tulee tapahtumaan, olivat myös avun hakemisen merkittävänä esteinä, joita äidit kuvasivat paljon. Pelon vastatunteeksi tarvitaan rakkautta, jota yksinäisyy-destä on erityisen haastavaa ammentaa. Lisäksi itsensä irrallisena kokemista ja omaa osattomuutta kuvastaa äidin kuvaus: *”asioita vain tapahtui minulle”*.

Neuropsykiatriset oireet, esimerkiksi ADHD, ja niihin liittyvät pulmat tulivat myös haastatteluissani esille. Päihdeongelmaisen kohtelu terveydenhuollossa koettiin huonona yleensä ja erityisesti silloin, jos asiakkaalla oli myös neuropsykiatrisia ongelmia. Avun saaminen oireisiin on tällöin hankalaa, koska pitäisi olla päihteetön. Päihdeongelmaisen mennessä hakemaan apua neuropsykiatrisiin oirei-siinsa, hänen katsotaan hakevan lääkkeitä, joilla saada pää sekaisin. Kokemuk-sista nousi, että lääkitys auttoi arjen hallinnassa, mutta pelkona oli lääkityksen

purkamisen jos koko kuva, raskaus ja päihdeongelma ja neuropsykiatrinen lää-
kitys, tulisi ilmi. Lääkityksen purkamisen pelkona oli, että neuropsykiatrinen oi-
reisto saisi jälleen otteen, joka saisi arjen kaaokseen.

5.2.2 Äitien hoitoon ohjautumisen tuki ja esteet

Äidit kokivat, että läheisverkosto, palvelujärjestelmä, elinympäristö ja muut har-
vemmin mainitut asiat vaikuttivat matkalla Tuuliaan tai Talvikkiin (Taulukko 7.)

Taulukko 7. Äitien hoitoon ohjautumisen tuki ja esteet. (Nahkuri 2016)

	Ohjautumisen tuki	Ohjautumisen esteet
Läheisverkosto	<ul style="list-style-type: none"> • oma lapsi • puoliso • omat vanhemmat • ystävät • isovanhemmat 	<ul style="list-style-type: none"> • lapsen isä • puoliso • päihteitä käyttävät kaverit • heikot suhteet/ ei suhteita perheeseen, päihteettömiin ystäviin
Palvelujärjestelmä	<ul style="list-style-type: none"> • asiakassuhde jossakin palvelussa • tuttu työntekijä • katkaisujaksot • puhtaiden välineiden hakeminen apteekista tai terveysneuvontapistestä • oma reseptilääkitys takaa toimintakyvyn (Nepsy) • neuvola • tieto ja anonyymi apu verkossa • internetin käytön mahdollisuus • avoin ja luottava kohtaaminen palveluissa • nopea hoitoonohjaus oikeaan paikkaan • tutustumiskäynnillä vertainen vastassa • saa itse vaikuttaa päätöksiin • matala kynnyks sitoutumiseen 	<ul style="list-style-type: none"> • asiakkaan kykenemättömyys hoitaa asioita • luottamuspuola ammatillisiin tahoihin • rangaistuksen pelko • päihdeseulojen manipulointi • päihdeongelman tunnistamattomuus • koulusta erottaminen • verkossa oleva tieto hajanaista ja tiedon luotettavuus vaikea arvioida • terveydenhuollossa kohtaaminen ja kohtelu huonoa • terveysneuvontapisteen toimintamekaanista • hoitoonohjaus väärään paikkaan • reseptien uusinta puhelimitse • ensimmäiset neuvolakäynnit sumuisia
Elinympäristö	<ul style="list-style-type: none"> • omasta kodista ja kavereista irtautuminen 	<ul style="list-style-type: none"> • oma koti, jossa päihdemaailma lähellä
Muut asiat	<ul style="list-style-type: none"> • työ • kriisi • raskaustestin maksullisuus 	<ul style="list-style-type: none"> • kriisit • kavereiden kokemukset lastensa huostaanotosta • opiskelujen lopettaminen • Tuulian yhteisöpäivä kuulosti pelottavalta

Äidit kokivat päihteettömän läheisverkoston tukeneen hoitoon ohjautumisessa. Lapsi oli prosessin keskiössä, mutta tärkeinä koettiin omien läheisten vaikutukset ajatuksiin ja toimintaan. Päihteettömät läheiset mahdollistivat päihdemaailmasta irtautumista esimerkiksi tarjoamalla asumista kodissaan ja viemällä palveluiden piiriin. Läheisverkoston koostuessa lähinnä päihteitä käyttävistä ystävistä tai sukulaisista hoitoon hakeutuminen oli hankalampaa. Parisuhde lapsen isän kanssa näyttäytyi joko tukevana tai hoitoon hakeutumista viivästyttävänä tekijänä. Parisuhteen väkivaltaisuus tai puolison päihteidenkäyttö hankaloittivat avun hakeamista.

Äidit, joilla oli hyvä suhde johonkin palveluun, kokivat kertomisen tutulle ammattilaiselle olleen helpompaa. Mikäli tällaista suhdetta ei ollut, ongelmallisena näyttäytyi palveluun meneminen ja siellä asioiminen. Tapaamisen toteutumiseksi tarvitaan motivaatio varata aika, muistaa tämä sovittu aika, olla myös sovittuna aikana motivoitunut ja tapaamiskuntoinen. Tapaamiskuntoinen voi tarkoittaa asiakkaalle sopivasti päihtynyttä tilaa, joka taas voi näyttäytyä palvelussa päihtymyksenä, joka johtaa tapaamisen peruuntumiseen. Lisäksi asiat eivät useinkaan yhdellä tapaamisella etene, vaan tarvitaan jatkumoa. Tuntemattomat ja aiempien kokemusten mukaan epämiellyttävinä koetut ammatilliset toimijat koettiin pelottavina ja uhkaavina, eikä tämä edistänyt halua kertoa raskaudesta tai päihdeongelmasta palveluissa. Äidit puhuivat paljon erilaisista peloista. Päälimmäisenä pelkona näyttäytyi tietämättömyys, mitä tilanteen kertomisesta seuraa. Äidit kertoivat pelänneensä esimerkiksi huostaanottoa, laitoshoitoon pakottamista, kumppanista erottamista, poliisille ilmoittamista ja kumppanin vankilaan joutumista. Päihdemaailmassa huostaanotoista ja epäonnistumisista liikkuvat kokemustarinat vahvistivat entisestään pelkoja. Pelkojen ollessa suuria, uskallus kertoa pieniä ja tällöin tapahtui myös seulojen välttelyä ja manipulointia. Ajatuskuluista oli tunnistettavissa ehkä myös ambivalenssiutta avun tarpeellisuudesta. Mielessä eli jollain tasolla toive siitä, että itse selviäisi tilanteesta ilman apua. Ajatuksena kaikilla haastattelemillani oli kuitenkin, että tilanteesta on kerrottava, mielellään mahdollisimman pian, mutta viimeistään ennen kuin lapsi syntyy. Kokemus oli, että mikäli synnytyksessä tapahtuu jotain odottamatonta, tai lapsen vointi on huono, niin henkilökunnan tulee olla tilanteen tasalla.

Moni äiti oli etsinyt tietoa internetistä vaihtelevin tuloksin. Mäkisen (2009, 57-58) mukaan digitaaliseen tietoyhteiskuntaan osallistuminen edellyttää psykologisia valmiuksia (tietoisuus ja motivaatio), teknisiä valmiuksia, taitovalmiuksia ja vuorovaikutuksen ja osallistumisen valmiuksia. Näiden valmiuksien lisäksi tarvitaan oman elämänhallinnan valmiuksia ja kriittistä tiedon käsittelyn valmiutta tietotulvasta. Näitä valmiuksia katsoessani pohdin, kuinka paljon näiden valmiuksien puutteellisuus estää etsivän työn kehittämistä verkossa? Osa äideistä koki löytäneensä ja saaneensa helposti tietoa ja myös anonyymisti apua ja ohjausta. Osa äideistä koki tiedon olevan hajanaista ja vaikeasti määriteltävissä luotettavaksi tiedoksi. Keskustellessani äitien kanssa heidän näkökulmansa oli, että monilla on mahdollisuus ja osaaminen teknologian käyttämiseen, joten internetissä olevien palveluiden ja yhteisöjen kehittäminen olisi yksi mahdollisuus lähestyä kohderyhmäämme. Ongelmana vaikutti olevan enemmänkin tiedon löytäminen, suodattaminen ja tietoon luottaminen, mihin tulee kiinnittää erityistä huomiota tiedon tuottamisessa, jakamisessa ja palvelun kehittämisessä internetissä. Äitien tarvitseman tiedon ja anonyymin palvelun saamisessa oli eroavaisuuksia.

Päihteidenkäyttäjälle tuttu tapa irtautua päihteidenkäytöstä on katkaisuyksiköiden vieroitushoidot. Tieto, että jaksolle voi mennä mahdollistaa ajatuksen päihteidenkäytön lopettamisesta. Toisaalta kokemukset aiemmilta jaksoilta jakoivat mielipiteitä. Toiset äidit kokivat, että aiemmilta katkaisujaksoilta ajatuksiin jääneet asiat tukivat hoitoon hakeutumista, toiset taas pelkäsivät tapaavansa tuttuja käyttäjiä katkolla, jonka he ajattelivat estävän muutosta. Ympäristön vaihtaminen, oli se sitten katkaisuyksikkö tai jokin muu paikka, oli yksi merkityksellinen tekijä. Uusi ympäristö mahdollisti päihteidenkäytön minimoinnin, ajatusten selkiyttämisen ja asioiden tarkastelun kauempaa. Lisäksi tällöin tutut päihteitä käyttävät kaverit eivät olleet vaikuttamassa ajatuksiin.

Kontaktit puhtaiden välineiden vaihdon yhteydessä terveysneuvontapisteissä jakoivat kokemuksia. Toiset kokivat nämä mahdollisuutena ottaa omakin asia puheeksi, toiset taas olisivat toivoneet työntekijän rutiininomaiseen kontaktiin enemmän inhimillistä aitoa kohtaamista, ohjausta ja neuvontaa.

Terveystieteidenhuollossa yleensä toivottiin parempaa kohtaamista, kokemukset esimerkiksi päivystyksestä olivat pääosin negatiivisia. Kohtaamattomuus palvelussa heikensi myös avun tarvitsijan tunnistamattomuutta ja halua kertoa tilanteesta. Ensimmäiset neuvolakäynnit olivat osalla äideistä sumuisia, eivätkä siellä keskustellut asiat olleet jääneet mieleen. Äidit kokivat neuvolan mielekkäänä palveluna ja terveydenhoitajien kohtaamisen ammattitaitoisena. Reseptien uusiminen puhelimella nähtiin tunnistamisen esteenä, kun asiakasta ei näin tarvitse nähdä ollenkaan. Tämän nähtiin myös lisäävän lääkkeillä pelaamista, eli mahdollisti lääkkeiden myymistä ja vaihtokauppaa.

Äitien kerrottua tilanteestaan kokemukset palveluista olivat pääosin myönteisiä, hoitoon ohjaaminen oli koettu nopeaksi ja monet pelot olivat asioiden selkiytymisen jälkeen helpottaneet. Tässä oli myös poikkeus, jolloin äiti ohjattiin ”väärään paikkaan” ja ohjautuminen oli tapahtunut useamman palvelun kautta. Ahdistavana ja haastavana äidit kokivat uuteen, vieraaseen paikkaan lähtemisen.

Vertaisen kohtaaminen tutustumiskäynnillä Talvikissa oli vaikuttanut suuresti päätökseen tulla kuntoutukseen. Kuntoutukseen lähtemistä helpotti myös kokemus siitä, että sai itse vaikuttaa asioihin ja tehdä päätöksen. Osalle äideistä sitoutumisen matala kynnys, eli sitoutuminen aluksi vain vähäksi aikaa näyttäytyi merkityksellisenä. Hoitoon ohjautumisen prosessissa lastensuojelu nähtiin kaukaisena ja pelottavana, ellei itsellä ollut olemassa olevaa hyvää suhdetta esimerkiksi jälkihuoltoon.

Muita harvemmin mainittuja, mutta mielestäni esille nostettavia tekijöitä olivat työ, raskaustestin maksullisuus, kriisit, opiskelu, kavereiden kertomukset lastensa huostaanotoista ja Tuulian yhteisöpäivän pelottavalta kuulostaminen. Satunnainen työn tekeminen oli tekijä, joka auttoi hallitsemaan päihteidenkäyttöä ja toi rutiinia ja merkityksellisyyttä arkeen. Koulusta erottaminen oli tekijä, joka heikensi kokonaistilannetta ennen raskaaksi tulemistä ja lisäsi päihteiden käyttöä. Kriisit, kuten ongelmat parisuhteessa, läheisen kuolema ja väkivaltatilanteet näyttäytyivät usean äidin elämässä. Kriisien käsittelyssä, päihteidenkäyttö oli joillakin äideillä ratkaisutapana. Toisaalta osalle äideistä kriisi merkitsi myös pysähtymistä ja pohdintaa olisiko tilanteesta pois pääsyä ja näin vauhditti muutosta. Raskaus-

testin maksullisuus oli asia, josta tuli puhetta. Raskaustestin maksullisuus voi viivästyttää testin tekemistä ja raskauden varhaista todentamista. Tuulian yhteisöpäivä oli kuulostanut pelottavalta. Tämä kertoo ehkä äitien haasteista tulla uusiin sosiaalisiin suhteisiin ja tilanteisiin päihteettömänä sekä pelosta, että tapaisi tuttuja päihdemaailmasta. Tuulian yhteisöpäivää tulisi avata mahdollisimman tarkkaan eri keinoin, esimerkiksi hyödyntämällä asiakkaiden kokemuksia ja avaamalla toimintaa internetissä (Liite 6).

Vanhempien päihteiden käyttö näyttäytyy vauvan näkökulmasta erittäin haavoittavalta. Pohdin asiaa haasteiden kautta vauvan näkökulmasta ja loin kuvitteellisen tilanteen, missä vanhempi ei pysty voittamaan haasteitaan. Tällöin vauva elää päihteistä riippuvaisen vanhemman kanssa kodissa, jossa vanhempien päihteitä käyttävät kaverit viettävät myös aikaansa. Arki on rakentunut päihteiden hankinnan ja käytön ympärille. Arjen toiminnot ja ajankäyttö muodostuvat päihteiden saatavuuden mukaan, samoin vanhemman toimintakyky on riippuvainen päihteistä ja päihteet valtaavat ajatuksia. Vanhemman kokiessa elämän kaaoksena ja tunteettomana, vauvan maailma näyttäytyy ennalta arvaamattomana ja turvattomana. Vanhemman ristiriitaiset olotilat ja vauvan viesteihin epätasainen vastaaminen saavat vauvan hämilleen, eikä hänen maailmansa jäsenny. Hän voi oppia olemaan varuillaan ja tekemään itsensä mahdollisimman näkymättömäksi. Vauvan psyykinen kehitys vaarantuu. Vanhemmuuden pulmat heijastuvat myös vauvan fyysisten tarpeiden ymmärtämättömyytenä ja laiminlyömisinä, jolloin vauvan ravinto voi olla hänen ikätasolleen sopimatonta, vauva ei saa ravintoa tarpeeksi tai häntä syötetään liikaa. Vanhemman vointi heijastuu hänen kykyynsä huolehtia vauvasta ja hoiva voi olla epätasaista ja vanhemman voinnista riippuvaista. Vauvan saama hoiva ei vastaa hänen tarpeitaan, joka näyttäytyy tarpeisiin vastaamisen hitautena tai puuttumisena, kaltoinkohteluna. Tämä voi tarkoittaa pysyviä vaurioita vauvan ja vanhemman kiintymyssuhteelle sekä vauvan kehitykselle. Vanhemman tehtävänä on pitää huolta vauvasta ja mikäli päihteet ja riippuvuus menevät vauvan tarpeista huolehtimisen edelle, vanhempi ei kykene huolehtimaan vauvasta tämän tarvitsemalla tavalla. Vanhemmuus ei jäsenny vanhempien mieleen eikä päihteidenkäytön nähdä vaikuttavan vauvaan.

Kokosimme äitien vahvuuksia ja haasteita ja ulkopuolelta tulleita asioita myös voimavarapuun muotoon (Kuvio 8). Voimavarapuussa taulukkoon kootut asiat

ovat visuaalisesti helpommin tarkasteltavassa muodossa, joka on mahdollistanut asioiden tarkastelemisen ja niistä keskustelemisen yhteisöissä.

Kuvio 8. Voimavarapuu. Koonnut ja askarrellut Talvikin yhteisön asiakkaat, kokemusasiantuntija ja Nahkuri 2016. Kuvannut Talvikin työntekijä.

Voimavarapuussa juuret kuvaavat äitien vahvuuksia, kivet omia haasteita ja omenat haaveita ja unelmia. Pilvet kuvaavat ympäristöstä tulevia asioita, jotka ovat hankaloittaneet Tuuliaan tai Talvikkiin hakeutumista tai ohjautumista ja auringonsäteet taas asioita, jotka ovat auttaneet matkalla Tuuliaan tai Talvikkiin. Kuvassa on myös tyhjiä juuria, pilviä ym. jotta myös niillä asiakkailla, jotka eivät osallistuneet haastatteluihin oli mahdollisuus lisätä kokemuksiaan.

Olen keskustellut asiakkaiden kanssa, mitä he ajattelivat Tuuliasta tai Talvikista ohjautumisprosessissaan. Näiden keskustelujen perusteella tieto Tuulian ja Talvikin toiminnan sisällöstä oli hyvin vähäistä ja asiakkaat olivat melko tietämättömiä mihin olivat menossa. Osa oli kuullut myös ikäviä kokemustarinoita asiakailta, jotka olivat menettäneet lapsensa ja palanneet päihdekuvioihin. Yhdessä kommentissa asiakas kertoi, että Tuulian yhteisöpäivä kuulosti pelottavalta. Pohdimme asiakkaiden kanssa, että onnistuneiden kokemustarinoiden lukeminen tai kuuleminen voisi vaikuttaa myönteisesti ajatukseen hakeutua Tuuliaan tai Talvikkiin.

5.3 Asiakkaiden ajatuksia ja ideoita etsivästä työstä

Toisessa haastattelussa käsiteltiin asioita omia kokemuksia yleisemmällä tasolla. Kokosin tietoa, millaisia tarpeita haastatteleman äidit näkevät kohderyhmällä olevan, millaisia asioita palveluissa tulisi huomioida, missä ja millaisin keinoin etsivää työtä voisi tehdä (Taulukko 8).

Taulukko 8. Infoa asiakkailta. (Nahkuri 2016)

	Infoa asiakkailta
Kohderyhmän tarpeet	Tietoa, neuvontaa (myös anonyymisti), ohjausta, vertaistukea, läheisten tukea, mahdollisuus irtiottoon omasta ympäristöstä, apua myös abortin tai lapsesta luopumisen ajatusten käsittelyssä. Isien erityinen huomioiminen, jos eivät halua/ pääse kuntoutukseen. Avointa kohtaamista ja keskustelemista.
Mitä palveluissa tulisi huomioida ja ymmärtää	<ul style="list-style-type: none"> - Vanhempien motivaation kuuleminen ja tukeminen. - Jokaista tulisi kohdella yksilönä, eikä leimata päihdeongelmaiseksi. - Vanhemmilla voi olla erilaisia pelkoja ja häpeää, jotka vaikuttavat paljon valintoihin ja toimintaan. - Vanhempi ei itse välttämättä tunnista ongelmaa ja voi kokea avun käyttämisenä tai epäilemisenä, voi salailla tai vähätellä käyttöä. - Vanhemmat eivät välttämättä ymmärrä päihdeidenkäytön merkitystä lapselle, he kuvittelevat pystyvänsä hallitsemaan oman käyttönsä. - Äiti voi ajatella, että on jo vaurioittanut masuvauvaa päihdeidenkäytöllään, eikä millään ole enää mitään väliä. - Luottamus on tärkeää, selän takana ei saa tehdä ilmoituksia ja yhteydenottoja viranomaisiin ilman asiakkaan tietoa ja ymmärrystä asiasta. - Oikea-aikainen ohjaus, ei liian nopealla tahdilla, mutta tarpeeksi ajoissa. - Yksikään lapsi ei tarvitse yhtäkään sekavaa ihmistä lähelleen. - Päihdekulttuuri muuttuu, väki vaihtuu, tavat muuttuvat, tieto lisääntyy, ennakoluuloihin on mahdollista vaikuttaa.
Etsivän työn ympäristöjä	Apteekit (apteekin terveydenhoitajan matalankynnyksen vastaanotto), terveyskeskus ja päivystys, mielenterveyspalvelut (mielitiimi, Roihula), A-klinikka, terveysneuvontapiste (Pomppu), nuorisoasema (Romppu), turvakoti, lastensuojelun perhetyö, etsivä nuorisotyö, Tyttöjen Talo, Ohjaamo, katkaisuyksiköt, aikuissosiaalityö, lastensuojelun jälkihuolto, Lapin ensi- ja turvakodin Avopalvelu, Miestyö, neuvolat, äitiyspoliklinikka, perhevalmennus, internet, ostoskeskukset, tapahtumat.
Etsivän työn keinot	<ul style="list-style-type: none"> - Internetin hyödyntäminen. - Anonyymi chat ja puhelin. - Toimiva yhteistyö ja ohjaus palvelujärjestelmässä. - Asenteiden tarkastelu ja kohtaamisen osaamisen lisääminen terveyden huollossa. - Etsivän työn päivystys esim. neuvolassa, Pompussa, terveyskeskuksessa, ostoskeskuksessa, kadulla. - Julisteet ja tieto/ esitelehtisten jakaminen → näkyvyys. - Ilmaiset raskaustestit + tietolehtiset jakoon Pompusta. - Korvaushoidossa oleville asiakkaille mahdollisuus keskusteluun ja tietoon. - Pihkanäytteen ottaminen kaikilta syntyviltä vauvoilta. - Seulojen kehittäminen luotettavammiksi. - Matalan kynnyksen ryhmät ja leirit. - Kokemusasiatuntijuuden hyödyntäminen. - Onnistumisen tarinat.

Äitien kertoman mukaan olisi tärkeää tuottaa selkeää tietoa helposti saataville, joka rohkaisisi hakemaan ajoissa apua. Tietoa voisi jakaa julisteissa, tietolehtisissä, internetissä ja olemalla esillä ja saatavilla erilaisissa päivystyspisteissä.

Tietoa voisi jakaa myös ilmaisten raskaustestien mukana terveysneuvontapisteessä tai korvaushoidon yhteydessä. Äidit miettivät, että ehkä jonkin julisteen näkeminen tai työntekijän kohtaaminen voi jättää muistikuvan, joka saa ajatuksia aikaan tai voi muistua myöhemmin mieleen. Tiedon esillä oleminen voi kannustaa myös läheisiä kysymään lisätietoa tai apua, miten auttaa. Toisaalta liika tuputtaminen nähtiin kielteisenä, ärsyttävänä ja myös syyllistävänä. Osa äideistä mietti, että jos ihminen ei kaipaa apua, se ei myöskään näe sitä, vaikka se olisi nenän edessä. Ohjausta ja neuvontaa kaivattiin kysymyksiin: mistä apua saa, mihin ottaa yhteyttä, mistä lisätietoa kannattaa etsiä internetistä, miksi apua on hyvä ottaa vastaan, miten kannattaa toimia, mitä eri vaihtoehdot tarkoittavat? Alkuvaiheessa anonyymit palvelut, esimerkiksi puhelin ja chat olisivat hyviä vaihtoehtoja ottaa yhteyttä. Äidit pohtivat myös, että tiedon, neuvonnan ja ohjauksen yhteydessä onnistumisen tarinat ja kokemusasiantuntijan tai vertaisen neuvot voisivat luoda uskoa onnistumiseen ja motivoida kuntoutukseen. Äitien haastatteluista tuli ilmi myös, että osa vanhemmista voi tarvita apua abortin tai lapsesta luopumisen ajatusten käsittelyyn.

Palveluverkoston kohdistuvista ajatuksista keskusteltaessa äidit puhuivat huonosta kohtelusta ja ymmärtämättömyydestä päihteitä käyttäviä ihmisiä kohtaan. He ajattelivat, että päihdeongelmainen asiakasryhmä nähdään usein massana, jolloin kaikki leimataan pahimmin käyttäytyvien yksilöiden mukaan. Tällöin yksilön tilanteiden ja tarpeiden näkeminen sumentuu ja avun tarpeessa olevia ei ehkä tunnisteta massasta. Tämän vuoksi äidit ajattelivat, että tiedon ja syvemmän ymmärryksen levittäminen ammattilaisille olisi tärkeää. Tällä voitaisiin ehkä vaikuttaa ammattilaisten asenteisiin ja tapaan kohdata päihteitä käyttävä asiakas, jolla voi olla myös lapsi. Pyrkiessään tai ohjautuessaan palveluun asiakkaat kantavat mukanaan häpeää ja erilaisia pelkoja, jotka vaikuttavat asiakkaan valintoihin ja toimintaan. Palveluun tuleminen on voinut vaatia asiakkaalta jo paljon ja jokainen tapaaminen voi olla päihteitä käyttävälle vanhemmalle mahdollisuus kertoa tilanteestaan. Tärkeää onkin kuulla asiakasta ja uskoa tämän motivaatioon ja kohdata ja keskustella avoimesti. Ammattilaisten olisi hyvä pohtia omaa tapaansa ilmaista asioita, koska sanavalinnoilla, katseilla ja olemuksella on suuri merkitys. Kohtaamisen voi tehdä haastavaksi myös se, ettei vanhempi itse ajattele tilannettaan ongelmallisena. Mikäli vanhempi ei tuo asiaa ilmi tai vähättelee tai haluaa salata

päihteidenkäytön, tunnistaminen on vaikeaa. Vanhempi voi kokea avun tarjoamisen tällöin epäilemisenä tai kyttäämisenä. Vanhemmat eivät välttämättä näe oman päihteidenkäytön vaikuttavan lapseen millään tavalla, he voivat ajatella hallitsevansa oman käyttönsä ja käyttö voi olla vielä mukavaa. Päihteitä käyttävä äiti voi myös ajatella vaurioittaneensa masuvauvaa, eikä millään ole enää mitään väliä. Haastatteluissa pohdittiin ”itsehoitoa” kadulta ostetuilla lääkkeillä. Tätä äidit kertoivat tapahtuvan ajatuksella, että korvaushoidossakin raskaana olevat äidit käyttävät lääkettä. Tällöin he eivät ymmärrä, että *”lääkitys ei ole pelkästään se juttu, mitä pitää muuttaa, kun tulee äidiksi”*.

Asiakkaan avun tarpeen tultua ilmi, oikeaan palveluun ohjaaminen oikea-aikaisesti ja sinne pääsemisen turvaaminen tuli haastatteluissa esille. Oikea-aikaisuus nähtiin kahdesta näkökulmasta. Toisaalta tärkeänä pidettiin ajan antamista ajatuksille, ettei tarvitsisi siltä seisomalta lähteä kuntoutukseen. Toisaalta liiallisen ajan antaminen ja asioihin puuttumattomuus ihmetytti. Erityisen tärkeänä asiana yhdessä haastattelussa nousi, että yksikään lapsi ei tarvitse yhtään sekavaa ihmistä ympärilleen. Äidit korostivat tapaamisten ja toiminnan avoimuutta ja luottamuksellisuutta. Tällä he tarkoittivat sitä, ettei yhteydenottoja muihin tahoihin saa tehdä ilman asiakasta tai tämän suostumusta ja ymmärrystä asiasta. Palveluverkoston yhteistyö nähtiin kuitenkin merkityksellisenä, että asiakas oikeasti pääsisi hänelle suositeltuun palveluun.

Isien tilanteet ja heidän auttaminen mietitytti haastatteluissa. Äidit pohtivat, miksi isiä ei velvoiteta samalla tavalla kuntoutukseen kuin äitejä? Osa äideistä piti tärkeänä, että isille olisi ollut alussa tukea. Tukemisen keinoiksi äidit pohtivat työntekijän tapaamisia ilman päihteettömyyden kriteeriä tai matalan kynnyksen vertaisryhmää. Toisaalta osa äideistä pohti, että joskus on tarpeellista myös rajata päihteitä käyttävä isä äidin ja lapsen elämän ulkopuolelle.

Etsimiseen sopivia paikkoja löytyi paljon, joita olen luetellut taulukossa 8. Näissä paikoissa etsivän työntekijä kävisi joko tapaamassa palveluiden työntekijöitä tai olisi läsnä päivystysluontoisesti. Julisteita ja muuta informaatiota voisi jakaa laajemminkin. Haastattelemani äidit olivat itse asioineet tai käyneet lähes kaikissa näissä palveluissa ja paikoissa.

Yhtenä asiana äidit pohtivat tarvetta irtiottoon päihdekuvioista, aikaa selvittää päättä ja pohtia eri ympäristössä omaa tilannettaan. Ideana pohdittiin Tuulian ja Talvikin etsivän työn matalan kynnyksen selviämisasemaa, jaksoa tai leiriä, joka sisältäisi lyhytkestoista majoitusta sekä keskusteluapua ja jonne otettaisiin vastaan myös ilman puhtaita seuloja ja maksusitoumusta. Tämä voisi olla tärkeä paikka myös isille, jotka eivät syystä tai toisesta lähde tai pääse äitien mukana kuntoutukseen, joilla ei ole omaa asuntoa tai jotka tarvitsevat kokonaisvaltaisempaa tukea.

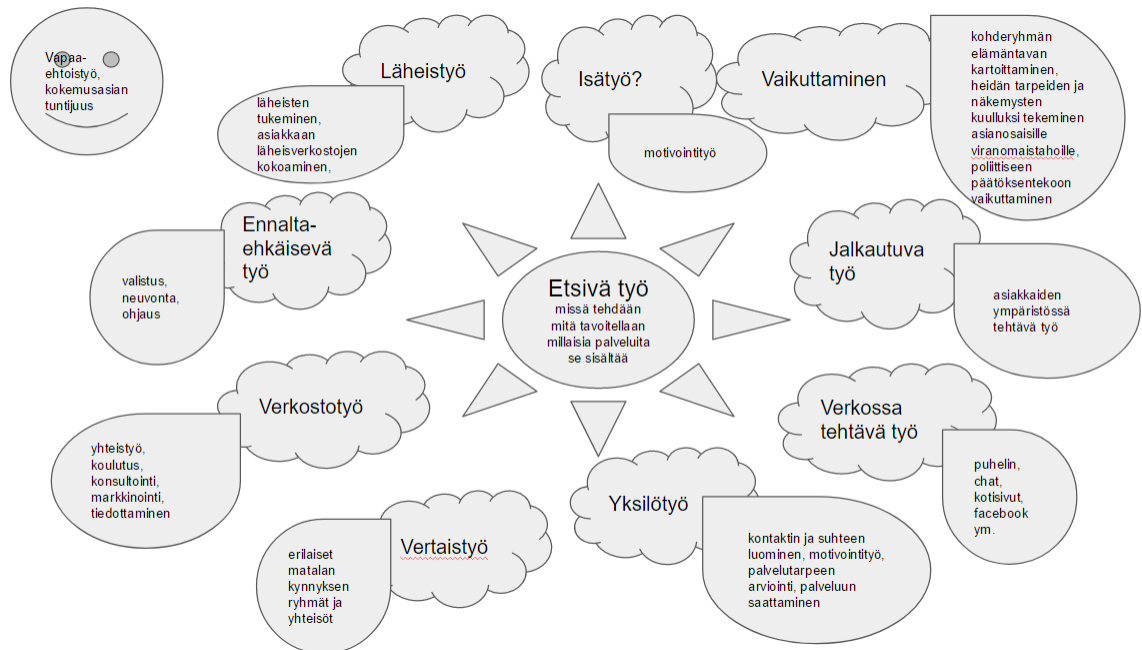
Äidit ideoivat etsivään työhön erilaisia matalan kynnyksen ryhmiä, joihin voisi osallistua helposti. Tällaisia olivat erilaiset mukavan tekemisen ryhmät, kuten hyvinvointiryhmä, maalausryhmä, äitien ja lasten leikkiryhmä, vauvojen äitien ja mummojen ryhmä, tehdään kaikenlaista kivaa -ryhmä ja avoimet ovet Tuulian yhteisöpäivässä. Päihteettömyyteen tukevia ryhmiä olivat matalan kynnyksen isäryhmä, jossa ei vaadittaisi puhtaita seuloja vaan isät olisivat tervetulleita myös silmämääräisesti selvin päin, mukavaa elämää päihteettä ryhmä, seulojen kehittämisryhmä ja tunneryhmä. Lisäksi voimaannuttava leiritoiminta oli puheissa sekä perhevalmennuksen yhteydessä tilaisuus keskustella ja pohtia päihteiden käyttöä lapsiperheessä. Matalan kynnyksen ryhmien ideoinnin vastakohtana olivat epäilyt siitä, miten ihmiset mahtaisivat tällaisiin ryhmiin tulla?

Äidit tuottivat selkeästi kontrolloivan otteen sisältäviä keinoja, kuten päihdeseulojen ja erityisesti seulukäytäntöjen kehittäminen luotettavammiksi. Yhtenä ehdotuksena nousi myös pihkanäytteen ottaminen kaikilta vastasyntyneiltä vauvoilta. Vastasyntyneen vauvan pihkasta voidaan ottaa synnytysosastolla näyte, josta voidaan tutkia lääkeaineiden jäämiä. Tämä kertoo, mitä lääkeaineita äiti on käyttänyt raskauden aikana.

Kaiken kaikkiaan äidit pohtivat asioita hyvin monipuolisesti ja eri näkökulmista. He näkivät palvelujärjestelmän muutostarpeiden lisäksi, että myös päihdekulttuuri muuttuu, väki vaihtuu, tavat muuttuvat ja tieto lisääntyy. Myös päihteitä käyttävien ennakkoluuloihin palveluita kohtaan on mahdollista vaikuttaa.

5.4 Etsivän työn menetelmät ja visio

Opinnäytetyön kolmantena kysymyksenä oli millä menetelmillä etsivää työtä olisi järkevintä tehdä avopalveluyksikkö Tuuliassa? Tähän etsittiin vastausta yhteisellä kollaasityöskentelyllä. Kollaasityöskentelyä tehdessämme hahmottelin Kuvion 9.

Kuvio 9. Millaisin menetelmin etsivää työtä voisi tehdä Tuuliassa? (Nahkuri 2016)

Kollaasityöskentelyssä syntynyt kuva hyödynsin keskusteluissa eri ihmisten kanssa pohtiessani järkevimpiä menetelmiä. Kuvion pohjalta tiivistyivät järkevimät menetelmät, joihin voidaan sisällyttää monenlaisia työskentelytapoja. Menetelmiksi muotoutuivat kaiken olemassa olevan tiedon (asiakaskokemukset, haastattelut ja keskustelut, kollaasi ja teoritieto) pohjalta verkostotyö, jalkautuva työote, vertaisuuden, kokemusasiantuntijuuden ja vapaaehtoistoiminnan hyödyntäminen sekä asiakastyö. Kollaasityöskentelyn aikaan kirjasin päiväkirjaan myös ajatukseni pelien kehittämisestä. Mietin, minne etsivän työn tulisi mennä, jos se menisi sinne missä asiakkaat ovat. Käytännön työssäni kohtasin paljon isiä, jotka pelasivat konsolipelejä sekä livepelejä internetissä. Miksipä siis ei voitaisi jalkautua myös pelimaailmaan? Tässä isät itse olisivat varmasti parhaita kehittäjiä.

Työpajassa visioimme yhdessä asiakkaan ja työntekijöiden kanssa millaista etsivä työ on vuonna 2021 (Liite 5). Työpajatyöskentely sisälsi ryhmissä työsken-

telyä sekä ryhmätuotosten yhteisen käsittelyn Nahkuri Live Talk Show –menetelmällä. Etsivää työtä visioitiin jalkautuvan työn, verkostotyön, vertaisuuden & kokemusasiantuntijuuden & vapaaehtoistoiminnan sekä asiakastyön näkökulmista (Taulukko 9).

Taulukko 9. Etsivä työ Tuuliassa ja Talvikissa vuonna 2021. (Nahkuri 2016)

Keinot/ menetelmät	Visio
Jalkautuva työote	Jalkautuminen tarkoittaa eri ympäristöissä tehtävää työtä. Ympäristöinä ovat julkiset tilat, eri palveluiden ja yhteisöjen ympäristöt ja kotiympäristö. Julkisilla paikoilla tehtävän työn, eli ns. katutyön luonne on ennaltaehkäisevää, informoivaa ja helposti lähestyttävää. Julkisissa tiloissa tapahtuvalla ”katutyöllä” tehdään palvelua tutuksi ja annetaan kasvot palvelulle. Jalkautuminen eri palveluihin on kehittynyt erityisesti päiväkotiyhteistyössä, jossa kokemusasiantuntija on mukana. Kotiin tehtävää erittäin vaativaa etsivää työtä tehdään harvoissa tapauksissa, jolloin yhteistyötä voidaan tehdä kokemusasiantuntijan ja poliisin kanssa.
Verkostotyö	Verkostotyötä tekee etsivä työntekijä luoden verkostoja, ylläpitäen yhteistyösuhteita ja toimien asiakkaan verkostojen kokoajana. Tarvittaessa etsivä työntekijä toimii myös verkoston kokoamisen jälkeen asiakkaan tukena verkostoissa.
Vertaisuus, Kokemusasiantuntijuus, Vapaaehtoistoiminta	Rovaniemen kaupunki on panostanut kerhotilojen rakentamiseen ja remontoimiseen ja niissä tapahtuvaan matalan kynnyksen toimintaan. Kerhotilat palvelevat kaikkia alueen lapsiperheitä ja naapuruston toinen toisistaan huolehtiminen on lisääntynyt. Matalan kynnyksen toiminnan luonne on hyvin kansalaislähtöistä ja ennaltaehkäisevää ja sitä pidetään yllä eri ammatillisten toimijoiden, vapaaehtoisten ja kokemusasiantuntijoiden yhteistyöllä. Tuulian ja Talvikin etsivä työ on yksi osa tätä kokonaisuutta, missä kokemusasiantuntijoilla ja vapaaehtoistyöntekijöillä on merkittävä osuus. Kerhotilojen toiminnassa mahdollistuu luontainen vertaisuuden kokeminen. Tämän lisäksi vertaistukea saa Tuulian ja Talvikin yhteisöistä ja ryhmistä, joissa myös kokemusasiantuntijat ja vapaaehtoiset aktiivisesti toimivat.
Etsivän työn asiakkuus	Etsivän työn asiakastyössä nähtiin olleen kaksi erilaista toimintamallia vuosien varrella. Ensimmäisessä mallissa kaikki työntekijät loivat kontakteja asiakkaisiin, jonka jälkeen asiakassuhde kesti siihen saakka, kunnes asiakkaan kuntoutuminen loppui. Toisessa mallissa etsivä työntekijä loi kontaktin asiakkaaseen, jonka jälkeen seurasi motivoinnin vaihe ja mahdollisesti kuntoutuksen aloittaminen, jolloin etsivän työn asiakassuhde päättyi.

Jalkautuva työ vuonna 2021 jakautuu kolmeen osaan etsivän työn ympäristöjen mukaan. Julkisissa tiloissa tehtävää ns. ”katutyötä” tehdään kaduilla, ostoskeskuksissa ja erilaisissa tapahtumissa. Katutyö ei ensisijaisesti etsi kohderyhmää ja lähesty heitä, vaan tarkoituksena on jakaa informaatiota kaikille, tehdä kasvoja tutuiksi ja olla helposti tavoitettavissa. Näin toimimalla kohdataan myös läheisiä,

jotka ovat avainasemassa asiakkaan auttamisessa ja ohjaamisessa. Ennen katutyön aloittamista Rovaniemellä työntekijät hankkivat osaamista ja kokemusta kokeilemalla toimintaa isommissa kaupungeissa, kuten Helsingin rautatieasemalla. Työntekijät ja kokemusasiantuntijat tekevät katutyötä yhdessä. Eri palveluissa ja yhteisöissä tehtävässä etsivässä työssä tärkeäksi alueeksi on muotoutunut päiväkotiyhteistyö. Päiväkodit lapsiperheiden peruspalveluna tavoittavat määrällisesti valtaosan perheistä ja päivähoidon henkilöstöllä on hyvät kontaktit lapsiin ja perheisiin. Tavoitteena on viedä päiväkoteihin etsivän työn osaamista ja käytännön toimintatapoja eli sitä, miten päiväkodissa voidaan tunnistaa päihdeidenkäytön pulmia pienten lasten perheissä, ottaa asia puheeksi, tarttua tilanteisiin, tukea lasta ja vanhempia, sekä ohjata tarvittaessa Tuuliaan. Etsivällä työllä pyritään vaikuttamaan myös päivähoitohenkilöstön asenteisiin luomalla ymmärrystä asiasta ja tuomalla uskallusta nähdä ja tunnistaa päihdeongelma perheessä. Kokemusasiantuntijat ovat merkittävässä osassa päiväkodeissa tehtävässä etsivässä työssä.

Kotiympäristössä tehtävä jalkautuva etsivä työ on erittäin vaativaa työtä. Koti on yksityinen tila ja kotiin meneminen vaatii huoliteltua valmistautumista. Ennen kotiin menemistä perheeseen täytyy olla jonkinlainen kontakti olemassa, joka voi olla myös kokemusasiantuntijan luoma. Kokemusasiantuntijalla voi olla mahdollisuus omien verkostojensa kautta saada matalalla kynnyksellä perheeseen yhteys ja hänen roolinsa on merkittävässä osassa, kun tavataan perhettä ensimmäisiä kertoja. Mikäli perhe ei ole kovin halukas vastaanottamaan ulkopuolisia, kotiin meneminen voi vaatia yhteistyötä myös poliisin kanssa. Kohderyhmän etsiminen kotoa on hyvin vähäistä, mutta kuntoutuksen alkaessa kotona tehtävä työ on luonteva osa työskentelyä etenkin Tuuliassa. Tuulian ja Talvikin työpaikassa todettiin, että julkisella paikalla kohderyhmää ei pystytä lähestymään suoraan, vaan on lähestyttävä kaikkia paikalla liikkuvia. Tällöin työ on enemmän esillä ja tavoitettavissa olevaa etsivää työtä ja näin voidaan tavoittaa myös kohderyhmän läheisiä, jotka voivat olla avainasemassa ohjautumisen prosessissa.

Verkostotyötä tekee etsivä työntekijä, jonka työnkuvaan kuuluvat verkostosuhteiden luominen ja ylläpitäminen sekä asiakkaan verkostojen kokoaminen. Tuuliassa ja Talvikilla on yhteinen verkosto Lapin alueella ja tämä lisäksi Talvikilla on koko

maan kattava verkosto. Paikallista yhteistyötä ylläpidetään yhteisen moniammatillisen Tuikku -työryhmän voimin, jonka koordinoinnissa etsivä työntekijä on aktiivinen toimija. Tuikku työryhmään kuuluu laajasti Rovaniemen kaupungin toimijoita lapsiperheiden palveluista ja päihdepalveluista sekä eri järjestöjen edustajia, vapaaehtoisia ja läheisiä. Työryhmän tarkoituksena on tiedon, kokemusten, näkemysten ja hyvien käytäntöjen jakaminen sekä uusien suunnitelmien ja ilmiöiden käsitteleminen. Tavoitteena on, että eri toimijoiden toiminta on kaikille tuttua, jolloin verkoston kokoaminen asiakkaan kanssa on sujuvaa. Asiakastyössä etsivän työntekijän rooli on vaihdellut vuosien varrella. Verkostotyön näkökulmasta etsivän työntekijän tehtävänä on luoda kontakteja asiakkaisiin, auttaa asiakasta näkemään ja pohtimaan omia ja lapsen tarpeita ja auttaa asiakasta häntä tukevan palvelukokonaisuuden kokoamisessa. Asiakas on omien asioidensa asiantuntija ja omien läheisten ja vapaaehtoisten rooli asiakkaan verkostossa on suuri. Etsivän työntekijän rooli verkostossa joustaa asiakkaan tarpeen mukaan. Hän voi toimia joko pelkästään ”sisään heittäjänä” saattaen kuntoutukseen tai toimia myös asiakkaan tukena verkostossa jatkossa, lähinnä kuitenkin vain palavereihin osallistujana.

Vertaisuus, kokemusasiantuntijuus ja vapaaehtoistyö toteutuvat Rovaniemellä alue- ja kansalaislähtöisesti, jossa Tuulian ja Talvikin etsivä työ on mukana. Rovaniemen kaupunki on panostanut kerhotilojen rakentamiseen ja remontoimiseen ja niissä tapahtuvaan toimintaan. Kerhotilojen toiminta palvelee kaikkia alueen asukkaita ja lapsiperheitä. Toimintaa pidetään yllä eri ammatillisten toimijoiden, vapaaehtoisten ja kokemusasiantuntijoiden yhteisellä panostuksella. Toiminta on hyvin kansalaislähtöistä, ennaltaehkäisevää, matalalla kynnyksellä eri tahojen yhteistyöllä toteutettua palvelua. Kerhotiloissa on monenlaista toimintaa raskaana oleville ja pikkulapsiperheille. Raskaana olevia houkutellaan mukaan 3 D ultralla ja kättilön paikalla ololla. Tiloissa toimii myös kirpputori, erilaisia ryhmiä, lastenhoitoa ja joka päivä on mahdollisuus valmistaa ja nauttia lounasta yhdessä. Lisäksi on joogaa, yrttihoitoja, synnytystanssia ja erilaisia teemapäiviä. Tiloissa on mahdollisuus internetin käyttöön ja yhteistyöllä ylläpidetään myös chattia. Entisajan puistotoiminta on otettu uudelleen käyttöön. Toiminta on hyvin yhteisöllistä ja itseohjautuvaa, vaikka mukana on myös työntekijöitä. Yhteisöllisyyden nähdään lisääntyvän koko ajan ja myös naapurin lapsista huolehtiminen on luontevaa. Toimintaa ylläpidetään yhteistyöllä ja tärkeinä yhteistyökumppaneina on

kaupunki, seurakunta ja eri järjestöt. Tuulian ja Talvikin panos on vain yksi osa yhteistä kokonaisuutta. Tuuliassa ja Talvikissa toimii edelleen kuntoutus, asiakkaat tulevat varhaisemmassa vaiheessa ja tarvitsevat lyhyempiä kuntoutusjaksoja. Tämä mahdollistuu yhteisöllisen huolehtimisen ja matalan avun pyytämisen kynnyksen myötä. Asuinalueen yhteisö toimii tukevana elementtinä myös kuntoutuksen jälkeen. Vertaiset, kokemusasiantuntijat ja vapaaehtoiset toimivat aktiivisesti asuinalueen yhteisöissä, kuntoutuksen yhteisöissä sekä terveysneuvontapisteessä. Kokemusasiantuntijat koulutetaan ja he saavat toiminnastaan korvausta.

Etsivän työn asiakastyössä nähtiin olleen kaksi erilaista toimintamallia, joita työpajassa muisteltiin. Ensimmäisessä mallissa kaikki ohjaajat tekivät sekä etsivää työtä että kuntouttavaa työtä. Tässä mallissa asiakassuhde ei katkennut alkuvaiheen jälkeen, vaan suhde jatkui siihen saakka, kunnes asiakkaan kuntoutus loppui. Toisessa mallissa etsivä työ oli oma jaksonsa ennen kuntoutusta. Tähän kuului asiakaskontaktien luominen, jonka jälkeen asiakassuhde pyrittiin luomaan luottamukselliseksi ja motivoimaan asiakasta tarvittaessa kuntoutukseen. Tähän voitiin käyttää aikaa, mikäli perheestä ei ollut lastensuojelullista huolta. Asiakkaan motivoituttua etsivän työn jaksolla kuntoutus alkoi usein paremmista lähtökohdista. Asiakkaan siirtyessä etsivästä työstä kuntoutukseen, etsivän työn asiakassuhde päättyi. Toisinaan asiakas ei aloittanut kuntoutusta, vaan etsivän työn tuki oli perheelle riittävää. Asiakkaiden ja työntekijöiden kokemukset eri toimintamalleista ovat vaihdelleet. Ensimmäisessä mallissa, jolloin työntekijä pysyi samana, koettiin positiivisena se, että pidemmässä luottamuksellisessa suhteessa voitiin käsitellä myös negatiivisia tunteita ja tapahtumia. Toisaalta pitkissä suhteissa asiakkaat kokivat saman naaman ärsyttävän ja työntekijät pohtivat riittäkö heillä annettavaa. Toisessa etsivän työn mallissa, jolloin työntekijä vaihtui välillä, asiakkaiden kokemuksena oli, että uusi työntekijä toi mukanaan myös uusia tarpeellisia näkökulmia. Molemmissa malleissa mukana oli myös vertaisia, kokemusasiantuntijoita ja vapaaehtoisia ja työn tekemisen resurssit olivat hyvät. Se, millaisena tilanne nähtiin vuonna 2021 jäi avoimeksi, tosin havaittavissa oli enemmän kannatusta toisena käsitellylle etsivän työn erillisen jakson mallille.

6 POHDINTA

Pohdin aluksi etsivän työn menetelmin tehtävän työn vaikuttavuutta yksilö-, organisaatio- ja yhteiskunnallisella tasolla. Tämän jälkeen pohdin prosessia ja arvioin tutkimusmenetelmien valinnan osuvuutta, yhteistä työskentelyä sekä omaa oppimisprosessia opinnäytetyön aikana.

6.1 Vaikuttavuuden arviointia

Etsivä työ on matalan kynnyksen palvelua, jonka pääperiaatteena on tuoda palvelu sinne missä asiakas on, kohdata ihminen kokonaisuutena, luoda luottamuksellinen asiakassuhde, luoda hänelle tarpeiden mukainen palveluverkosto ja auttaa häntä kiinnittymään palveluihin. Etsivän työn tavoitteena on löytää palvelun tarpeessa olevia, jotka eivät itse hakeudu palveluihin sekä heitä, jotka voivat käyttää palveluita hyötymättä niistä. Etsivässä työssä on kyse ihmisten kohtaamisesta, heidän välilleen syntyvän vuorovaikutuksen merkityksellisyydestä, osalliseksi tulemisesta, voimaantumisesta, valintojen tekemisestä ja tulevaisuuden rakentamisesta.

Olen tässä opinnäytetyössä yhdessä Lapin ensi- ja turvakoti ry:n avopalveluyksikkö Tuulian ja ensikoti Talvikin asiakkaiden ja työntekijöiden kanssa tutkinut ja kehittänyt etsivää työtä ja löytänyt menetelmiä toteuttaa sitä. Pohdin vielä, millaisia myönteisiä vaikutuksia etsivän työn menetelmin tehdyllä työllä voi olla ajattelun yksilöä, organisaatiota sekä yhteiskuntaa (Kuvio 10).

Etsivän työn menetelmät ; Verkostotyö, jalkautuva työote, vertaisuus & kokemusasiantuntijuus & vapaaehtoistoiminta, etsivän työn asiakkuus.

Myönteiset vaikutukset

Yksilötaso:

- Tuulian palvelu on helposti saatavilla, sinne on helppo tulla ja ohjautua.
- Palveluissa tunnustetaan kohderyhmää kuuluva ja asiakas ohjautuu sujuvasti Tuuliaan.
- Vanhemmilla on mahdollisuus pohtia omaa päihteiden käyttöään ja elämäntavan muutoksen tarvetta sekä motivoitua muutokseen.
- Lapsi voi kasvaa ja kehittyä tavallisesti omassa perheessä.
- Ylisukupolvisten haasteellisten toimintamallien ketju voi katketa.
- Asiakkaan ei tarvitse itse koota verkostoaan, se kootaan yhdessä.
- Palveluiden kokonaisuuden yhtenäisyys, ei päällekkäistä toimintaa.
- Vertaisuuden, kokemusasiantuntijuuden ja vapaaehtoistoiminnan kahtalaiset mahdollisuudet.
 - o Tuuliaan tuleminen matalalla kynnyksellä vertaisen rohkaisemana
 - o Pitkäaikaisen osallisuuden mahdollisuus yhteisössä

Organisaatiotaso

- Palvelun tarve ja palvelu kohtaavat, organisaation tuottamassa palvelussa on asiakkaita.
- Tuulian kuntoutusjaksoilla on motivoituneita asiakkaita, asiakkaat kuntoutuvat, organisaatio tuottaa laadukasta ja vaikuttavaa palvelua.
- Osaamisen ja resurssien jakaminen ja yhteinen tuottaminen verkostoissa.
- Kokemustiedon ja osaamisen yhdistyminen ammatilliseen tietoperustaan ja osaamiseen sekä tämän hyödyntäminen palvelun kehittämisessä.
- Kansalaistoiminnan mahdollistuminen.

Yhteiskunnallinen taso:

- Osa valtakunnallisen Pidä kiinni® -hoitojärjestelmän etsivän työn ja matalan kynnyksen palvelun kehittämisen pohjatyötä.
- Syrjäytyneisyyden ja huono-osaisuuden ehkäiseminen ja hoitaminen.
- Hyvinvointi- ja terveyserojen kaventuminen.
- Yhteiset toimivat integroidut palveluketjut.
- Kustannustehokkuus ja kokonaiskustannuksien hallinta.

Kuvio 10. Etsivän työn ja sen menetelmien mahdolliset myönteiset vaikutukset yksilö-, organisaatio ja yhteiskunnallisella tasolla. (Nahkuri 2016)

Etsivän työn menetelmiksi muodostuivat verkostotyö, jalkautuva työote, vertaisuus & kokemusasiantuntijuus & vapaaehtoistoiminta sekä etsivän työn asiakkuus. Näiden avulla voitaisiin madaltaa Tuulian kohderyhmän avun hakemisen kynnystä sekä parantaa hoitoon ohjautumista palveluverkostossa. Tuulian etsivän työn menetelmin voitaisiin jakaa tietoa, antaa ohjausta, neuvontaa ja konsul-

taatiota sekä tukea asiakasta muutosprosessissaan yhteistyössä asiakkaan verkoston kanssa. Näin Tuulian palvelu olisi tunnettua, sinne olisi helppoa ja turvallista ottaa yhteyttä ja saada yksilöllistä apua.

Jalkautuvan työtteen avulla kansalaisten ja viranomaisten tietoisuus aihepiiristä sekä auttamisen mahdollisuuksista voi kasvaa. Tämä voi lisätä myös kuulevan, läsnäolevan ja tuomitsemattoman asiakkaan kohtaamisen osaamista, jotta asiakas uskaltautuisi kertomaan tilanteestaan ja ottamaan vastaan apua. Jalkautumisella sinne, missä kohderyhmä on, voidaan tuoda palvelu suoraan asiakkaan ulottuville.

Etsivän työn asiakkuudessa tarkoituksena on, että vanhempi tai vanhemmat voisivat pysähtyä pohtimaan perheensä tilannetta yhdessä ammattilaisen ja/tai esimerkiksi kokemusasiantuntijan kanssa. Näin vanhempaa voitaisiin tukea katsomaan tilannetta lapsen näkökulmasta sekä pohtimaan hänen omia valinnan mahdollisuuksia ja valintojen vaikutuksia elämässään. Asiakkaan tarvitessa tiiviimpää tukea, häntä voitaisiin motivoida Tuulian tai Talvikin kuntoutukseen. Vanhempien elämänsuunnan muutos näyttäytyy kaikkein merkittävimpänä lapsen kasvulle ja kehitykselle ja koko hänen elämän muodostumiselle. Etsivä työ on tällöin ennaltaehkäisevää ja sillä voidaan vaikuttaa sukupolvien välisen ketjun katkeamiseen, jolloin ennaltaehkäisevä ulottuvuus voi yltyä pitkälle seuraaviin sukupolviin. Yksilötaso liittyy ensisijaisesti vanhempaan ja lapseen, mutta vaikutukset ulottuvat myös heidän lähiyhteisönsä sekä yhteiskuntaan.

Sujuvan verkostotyön hyötynä asiakkaalle on sujuvan ohjautumisen lisäksi, että hänen ei tarvitse itse koota verkostoaan, vaan hänen kanssaan kootaan sopiva tuki osaamisen verkostosta. Verkoston yhteistyöllä pyritään siihen, ettei päällekkäistä toimintaa synny, vaan palvelu olisi asiakkaan tilanteeseen sopiva kokonaisuus. Verkostotyön haasteena yksilön näkökulmasta on asiakkaan osallisuuden vaaliminen, johon on hyvä kiinnittää erityistä huomiota.

Vertaisuudella, kokemusasiantuntijuudella ja vapaaehtoistoiminnalla voi olla kahdenlaista merkitystä yksilölle. Vertaisen tai kokemusasiantuntijan tarinan kuuleminen tai hänen tapaaminen asiakkuuden alkuvaiheessa voi madaltaa kynnystä ottaa apua vastaan, motivoida ja luoda uskoa onnistumisesta. Toisaalta asiakkaiden palveluun hakeutumisen esteenä oli pelko, että siellä tapaisi tuttuja. Joten

tässä on hyvä käyttää harkintaa, milloin vertaisen tai kokemusasiantuntijan on hyvä olla läsnä etsivässä työssä. Toinen merkitys tulee siitä, että asiakas voi toimia vertaisena ja kokemusasiantuntijana kuntoutuksen aikana sekä kuntoutuksen päätyttyä. Tämä voisi mahdollistaa asiakkaalle reitin etsivän työn asiakkaasta vertaiseksi, vertaisesta edelleen kokemusasiantuntijaksi tai vapaaehtoiseksi ja tämän myötä aktiiviseksi kansalaiseksi sekä kenties työelämään.

Pohtiessani etsivän työn menetelmin tehdyn työn vaikutuksia organisaatiotasolla ajattelen, että palvelut ovat olemassa asiakkaita ja heidän tarpeitaan varten. Etsivään työhön liittyy paikallisen ympäristön ja etsivän työn tarpeen kartoittaminen, joka Tuulian etsivässä työssä voisi tarkoittaa kohderyhmämme ja heidän kanssaan työskentelevien tarpeiden kartoittamista Lapissa. Tällöin organisaation hyöty on se, että asiakkaan tarve ja palvelu kohtaavat. Etsivässä työssä asiakkaan kanssa työskenteleminen ja hänen tilanteensa kartoittaminen voi olla hyvää pohjatyötä kuntoutusjaksolle. Mikäli asiakas motivoituu aidosti etsivän työn asiakkuudessa, tämä voi näkyä asiakkaiden onnistumisina kuntoutusjaksoilla ja jatkotuen tarpeen keventymisenä, joka puolestaan vapauttaa resursseja esimerkiksi myöhemmältä lastensuojelulta sekä lapsen tai nuoren tukitoimilta. Verkostojen yhteistyöllä voidaan jakaa osaamista ja resursseja yhteistyökumppaneiden kanssa vastavuoroisesti, esimerkiksi konsultaatioissa ja yhteisissä foorumeissa. Kokemustiedon ja kokemusasiantuntijoiden osaamisen yhdistäminen ammattilaisten tietoperustaan ja osaamiseen vaikuttaisi organisaatiotasolla palvelun kehittämiseen ja kehittymiseen. Kokemusasiantuntijuus ja vapaaehtoistoiminta sopivat myös yhdistyksen kansalaistoimintaan hyvin.

Tuuliassa ja Talvikissa opinnäytetyön alussa nousseet etsivän työn kehittämisen toiveet liittyivät paljon organisaatiotasolle. Näitä olivat lisäresurssien saaminen, työn selkeyttäminen, työn suunnitelmallisuuden ja pitkäjänteisyyden lisääminen, matalan kynnyksen kehittäminen, selkeän tiedon tuottaminen päihteidenkäytön vaikutuksista sikiöön, lapseen ja vanhemmuuteen, verkostotyön kehittäminen Lapin alueella koulutuksen ja tiedottamisen keinoin, varhaisen puuttumisen (raskeana olevien hoitoonohjaus) ymmärryksen luominen sosiaalihuoltoon sekä kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen. Opinnäytetyön aikana käydyt yhteiset keskustelut ovat jo osaltaan ratkaisseet Tuulian kehittämistoiveita ja osa asioista on opinnäytetyön aikana edennyt. Tuuliaan resursoitiin myös yksi työntekijä lisää

opinnäytetyön viime metreillä, jonka työnkuvaan etsivä työ ja sen kehittäminen kuuluvat olennaisesti.

Auttamalla kohderyhmämme vanhempia ja heidän lapsiaan voimme ehkäistä ja hoitaa samalla syrjäytyneisyyttä ja huono-osaisuutta. Tällöin on mahdollista vaikuttaa myös hyvinvointi- ja terveyseroihin. Pyrkimällä joustavasti jalkautumaan palveluihin asiakkaan tueksi tai ammattilaisten työpariksi ja tekemällä verkostotyötä voimme saavuttaa palveluiden integraatiota ja toimivia palveluketjuja. Varhaisella avulla ja hyvällä tuella voidaan myös säästää. Olen esitellyt työssäni huikeita säästösummia, mitä kohderyhmämme auttamisella voi syntyä. Ja ennen kaikkea, mikäli jo syntymättömän vauvan hyvinvointiin voidaan vaikuttaa heti ja antaa vanhemmille tukea, toiminta on ennaltaehkäisevää ja näin ollen myös kaikkein kustannustehokkainta. Valtakunnallisessa Pidä kiinni® -hoitojärjestelmässä etsivä työ ja matalan kynnyksen kehittäminen ovat fokuksessa vuonna 2017. Toivon tästä opinnäytetyöstä olevan hyötyä tälle kehittämistyölle.

Yhteiskunnallisella tasolla haasteena ovat asenteet ja kohderyhmämme erityisyys. Ajatus raskaana olevista tai pienten lasten päihteitä käyttävistä äideistä ja isistä saa ihmisissä monenlaisia reaktioita aikaiseksi. Päihteidenkäyttö lapsiperheissä kaipaisi lisää julkista keskustelua ja asian esille tuomista.

Palvelujärjestelmässä ongelmat näyttäytyivät yksilön kannalta heikkona tiedon saantina, ongelman tunnistamattomuutena ja/tai huonona kohteluna. Merkittävänä tekijänä oli myös asiakkaiden luottamuspuola kaikkiiin ihmisiin. Moni oli kuitenkin kokenut, että kerrottuaan ongelmastaan heidät oli kohdattu pääosin hyvin ja hoitoon ohjaaminen oli sujunut nopeasti. Oliko niin, että asiakkaat olivat osanneet valita oikean hetken ja ihmisen kenelle asiasta kertoivat, vai tuottiko luottamuspuola asiakkaiden epäilevän asenteen ammattilaisia kohtaan? Mielenkiintoista voisi olla tutkia enemmän niin ammattilaisten kuin asiakkaiden ennakkokäsityksiä ja niiden muodostumiseen vaikuttavia tekijöitä. Toinen mielenkiintoinen jatkotutkimuksen kohde voisi olla isien kanssa tehtävän työn kehittäminen. Asiakkaat tuottivat haastatteluissa paljon pohdintaa isistä ja näiden merkityksestä lapselle ja äidin toipumiselle.

Matala kynnyks on saanut keskustelua ja pohdintaa aikaan opinnäytetyön aikana. Madaltamalla kynnyksiä ja tekemällä avun hakeminen ja saaminen vaivattomaksi

jo varhaisessa vaiheessa, massiivisia tukitoimia ei aina tarvittaisi. Tällöin etsivän työn apu voisi kenties riittää sellaisenaan ja yksilön toipuminen voisi tapahtua.

Kuusisto (2004, 620) kirjoittaa julkaisussaan tutkineensa spontaania toipumista, joka on Suomessa lähes koskematon alue. Hänen mukaansa Niemelä (1998, 122) tutkimuksensa tuloksissa yhdistää spontaanin toipumisen uskon avulla raitistumiseen. Koski-Jännes (1998, 127–128) tutkimuksessaan toteaa neljänneksen hänen tutkimukseensa osallistuneista toipuneen omin avuin. Kuusisto (2004, 620) olettaa julkaisussaan, että vahvasti organisoidussa päihdehuollossa spontaani toipuminen on keskeinen ilmiö. Kuusisto viittaa julkaisussaan Sobell & al. (1992, 198), Cunningham & al. (1993, 347) & Watson & Sher (1998, 1) tutkimuksiin, joiden pohjalta hän toteaa spontaanin toipumisen hyväksymisen kasvavan hoidon merkitystä korostavissa kulttuureissa, koska yhä useammassa tutkimuksessa todetaan spontaanin toipumisen olevan jopa vallitseva reitti kohti raittiutta, riippumatta riippuvuuden tasosta. Kuusisto viittaa Sobell & al. (1992), jonka mukaan omaehtoisesti toipuvia olisi jopa kolmetoistakertainen määrä suhteessa virallisten organisaatioiden hoidossa toipuneiden määrään. Kuusisto viittaa julkaisussaan toipumista alkoholiriippuvuudesta, mutta Pidä kiinni® -hoitojärjestelmässä toipuminen katsotaan riippuvuudesta toipumiseksi, oli kyseessä mikä tahansa päihde.

Ajatellen toipumisen ja tuen tarpeen yksilöllisyyttä, voisiko olla mahdollista, että etsivän työn kevyt tuki olisi riittävää osalle vanhemmista? Tällöin etsivän työn vaikuttavuus olisi mielestäni maksimaalinen kaikilla tasoilla. Toisaalta tämä ajatus vaikuttaa liiankin ideaalilta. Kokemusasiantuntijamme kanssa pohdimmekin, kuka päihdeongelmainen tunnistaa ongelmansa ja hakeutuu avun piiriin varhaisessa vaiheessa? Ehkä hän, jonka raskaus on varhaisessa vaiheessa ja päihteiden käyttö selkeästi ongelmallista, mutta voimmeko puhua myös päihdeongelman varhaisesta tunnistamisesta? Miten saisimme esimerkiksi ”vähän tissuttelevat” pienten lasten vanhemmat pysähtymään asian äärelle ajoissa? Muuttuuko etsivän työn myötä myös Tuulian asiakaskunta? Tällöin voisi toteutua kolmiportainen tuki, jolloin etsivä työ olisi perustukea, Tuulian avopalvelu tehostettua tukea ja Talvikki erityistä tukea tarjoavia palveluita.

6.2 Prosessin arviointia

Miten opinnäytetyön tekeminen onnistui? Miten toteutui expansiivinen oppiminen, yhteistutkijuus ja -kehittely? Toimintatutkimus palveli hyvin etsivän työn kehittämistä tavoiteltaessa yhteistä ymmärrystä ja käytännön työn kehittämistä yhteistyöllä. Tapani tutkia ja kehittää on yhteisöllinen, ajattelen tiedon ja osaamisen koostuvan palasista, joita keräämme kokonaisvaltaisesti ympäristöstä ja jäsenämme mieliimme yhdessä keskustellen ja pohtien. Yhteinen tieto ja ymmärrys edeltävät yhteistä toimintaa, kuten toimintatutkimuksen syklissäkin kuvataan. Toimintatutkimus metodina mahdollisti väljyyttä, koska emme tarkoin tienneet mitä tulemaan piti. Väljyys osoittautui työn kannalta sekä positiivisena, että negatiivisena tekijänä. Väljyys mahdollisti etenemisen vaihe vaiheelta sekä luovuuden käyttämistä, kuten benchmarkkausta Ainoon ja Pihlaan, voimavarapuun ja kollaasin tekemisen. Toisaalta se aiheutti turhautumista ja rajaamisen ongelmaa, jota pyrin hallitsemaan keskustelemalla eri ihmisten kanssa ja piirtämällä erilaisia kaavioita. Kaaviot toimivat käytännössä hyvin, ne selkeyttivät omia ajatuksiani ja helpottivat asioiden selittämistä muille. Keskustelut välillä edistivät työn etenemistä ja välillä aiheuttivat epämääräistä tunnelmaa Tuulian työryhmässä. Välillä purimme tunnelmaa puhumalla, jonka ajattelen avanneen lisää ymmärrystä siitä, että olemme yhdessä yhtä tietämättömiä ja voimme yhdessä luoda lisää tietoa. Olisin voinut rajata etsivän työn menetelmiä yhteen menetelmään, mutta innostuin kokoamaan laajempaa käsitystä etsivästä työstä ja sen menetelmistä. Tästä on hyvä jatkaa ja vielä syventää ja tarkentaa menetelmien toteuttamista käytännössä. Työ ei tuonut suurta uutta innovaatiota, mutta jos saisimme esimerkiksi ilmaiset raskaustestit tiedon kera jakoon terveystapisteista, niin olisin erityisen iloinen.

Asiakkaiden kanssa yhdessä tutkiminen ja kehittäminen osoittautui erinomaiseksi valinnaksi. Asiakkaiden haastattelut ja keskustelut koen olleen tärkeä vaihe, jolloin innostuimme aiheesta yhdessä. Asiakkailta tuli paljon tietoa, ymmärrystä ja ideoita aiheeseen. En ole tästä vaiheesta kerännyt palautetta asiakkailta, mikä näin jälkikäteen harmittaa. Sain kuitenkin palautetta haastatteluista ja haastatteluiden ensimmäisistä analyysiversioista työntekijöiltä, jotka olivat nähneet prosessin hyvänä. Jotkut asiakkaat olivat keskustelleet haastatteluista nousseista

ajatuksistaan omaohjaajan kanssa. Se, kokivatko asiakkaat yhteistutkijuuteen liitettävää voimaantumista en myöskään tiedä. Ainakin itsensä ylittämistä ja onnistumisen iloa koimme yhdessä.

Talvikissa läsnäoloni oli luonut kiireettömyyden tunnetta ja tilanteita keskustelulle yhteisössä. Kehittämistyön aloittamisen ajankohtana oli kesälomakausi, mikä oli huonoin mahdollinen aika kehittämistyölle avopalvelussa. Lisäksi työntekijöiden vaihtuminen ja ajanpuute näkyivät ilmapiirissä ja työntekijät kokivat välillä riittämättömyyttä Tuuliassa. Tässä näyttäytyy myös yhteisöjen eroavuus. Avoyksikössä yhteistä aikaa asiakkaiden kanssa on paljon vähemmän kuin ensikodissa. Avopalvelusta osallistuneet asiakkaat joutuivat kotona järjestelemään aikaa osallistuakseen haastatteluihin, Talvikissa oli luontevampaa keskustella asiakkaiden kanssa arjessa.

Yhteinen työpaja oli mielestäni erityisesti yhteistä expansiivista oppimista. Jokainen osallistuja toi oman näkemyksensä ja siihen asti kertyneen ymmärryksensä tilaisuuteen, jossa kehiteltiin visiota, millaisena etsivä työ nähdään vuonna 2021. Kuuntelemisen ja keskustelemisen dialogi toteutui myös, jolloin jokaisella oli mahdollisuus laajentaa omaa ja yhteistä ymmärrystä etsivästä työstä.

Kehittämistyön aikana ei ole ollut suunniteltua arviointia muutoin, kuin työpajassa. Mutta luontaista eri vaiheiden arviointia ja reflektointia on ollut runsaasti. Olen kysellyt tilaisuuden tullen asiakkaiden ja työntekijöiden ajatuksia ja arviointia ja käyttänyt näitä hyödyksi. Päiväkirja on toiminut työnohjaajana, jolle olen voinut purkaa monenlaisia ajatuksia ja tuntemuksia. Haastavin vaihe työssä on ollut raportin kirjoittaminen ja koin loppuvaiheessa pulmalliseksi pisteen laittamisen työlle. Kehittäminen jatkuu ja asiat muuttuvat, esimerkiksi RAY muuttui STEA:ksi ja uudet rahoituskuviot selvisivät työn loppupuolella. Opinnäytetyötä tehdessäni olen saanut laajasti toteuttaa itseäni ja harhailla sivupoluilla näkemyksen laajentumiseksi ja rypeä syvällä aiheessa sen syventymiseksi. Ammatilliset tietoni ja taitoni ovat kasvaneet, jotta voin toimia tulevissa tehtävissä sosiaalialalla. Olen oppinut paljon myös itsestäni, oppimisen tyylistäni, yhdessä työskentelystä ja ammattialastani.

Takeita siitä, että lapsen ja vanhempien yhteinen elämä kantaa ei ole. Siihen on uskottava yhdessä ja tehtävä valintoja parhaan tiedon, toivon ja uskon mukaan. On muistettava myös, että matkalle kohti unelmia on mahdollista saada tukea ja kannattelua, jos sitä vain uskaltautuu ottamaan vastaan. Tätä uskalluksen ja avun tarjoamisen kohtaamista etsivällä työllä pyritään löytämään niin kuin pikku Prinssi kettua kesyttäessään:

- *"Mutta mitä tarkoittaa kesytetty?"*
- *Se on aivan liian unohdettu käsite, sanoi kettu. Kesyttää on sama kuin "solmia siteitä".*
- *Solmia siteitä?*
- *Aivan niin, kettu sanoi. Nyt sinä et ole minulle vielä muuta kuin aivan samanlainen pieni poika kuin satatuhatta muuta pikku poikaa. Enkä minä tarvitse sinua. Sen enempää kuin sinäkään tarvitset minua. Minä en ole sinulle kuin kettu, samanlainen kuin satatuhatta muuta. Mutta jos sinä kesytät minut, niin me tarvitsemme toinen toisiamme....*
- *Mitä minun pitää tehdä? Pikku Prinssi kysyi.*
- *Sinun täytyy olla hyvin kärsivällinen, kettu vastasi.*
- *Ensin istuudut ruohikkoon, noin, vähän etäälle minusta. Minä tarkastelen sinua, etkä sinä puhu mitään. Väärinkäsitykset johtuvat aina sanoista. Mutta päivä päivältä voit istuutua vähän lähemmäksi..."*

Antoine de Saint-Exupéry: Pikku Prinssi,
suomentanut Irma Packalén

LÄHTEET

- Aaltola, J. 2007. Filosofia, tiede ja ymmärtäminen. Teoksessa Aaltola, J., Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 2. korjattu ja täydennetty painos. Jyväskylä: PS kustannus.
- Aaltonen, H. 2013. Päihteet heikentävät vanhemmuudesta saatavaa iloa. Turun yliopisto 18.3.2013. Viitattu 27.5.2016. <http://www.utu.fi/fi/Ajankohtaista/Artikkelit/Sivut/paihteet-heikentavat-vanhemmuudesta-saatavaa-iloa.aspx>
- Ajankohtaista väkivaltatyössä. Turun ensi- ja turvakoti ry. Viitattu 3.11.2016. <http://tuentu.fi/wp-content/uploads/Ajankohtaista-v%C3%A4kivaltaty%C3%B6ss%C3%A4.pdf>.
- Alanen, O. & Kotkavuori, A. 2014. Välittämisen ammattilaiset. Vamoksen käsikirja etsivään nuorisotyöhön. Helsingin diakonissalaitos. Viitattu 7.10.2016. https://www.hdl.fi/images/stories/liitteet/HDL_Vamos_etsivn_ksikirja_sahkoisen_sivut_DEF.pdf.
- Alanne, M., Kaihlanen, A. & Koskivirta, L. (toim.) s.a. Verkostotyökalupakki. Tukea monitoimijaiseen yhteistyöhön. Viitattu 5.10.2016. <http://www.hel.fi/static/nk/Klaari/Verkostotyokalupakki.pdf>.
- Andersson, M. 2008. Pidä Kiinni –hoitojärjestelmän rakentaminen. Teoksessa Andersson, M., Hyytinen, R. & Kuorelahti, M. (toim.) Vauvan parhaaksi. Kuntoutuminen päihteistä odotus- ja vauva-aikana. Pidä Kiinni –hoitojärjestelmä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry, 18-36.
- Autto-Rämö, I. s.a. Raskaus ja Päihteet. Päihdelinkki. Viitattu 19.12.2016. <http://www.paihdelinkki.fi/sgn/tietopankki/tietoiskut/raskaus-ja-paihteet>
- Boelius, T. Naiset raittiuden vaalijoista päihteiden käyttäjiksi. Teoksessa Andersson, M., Hyytinen, R. & Kuorelahti, M. (toim.) Vauvan parhaaksi. Kuntoutuminen päihteistä odotus- ja vauva-aikana. Pidä Kiinni –hoitojärjestelmä. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki: Pekan Offset Oy.
- Coghlan D. & Brannick T. 2010. Doing action research in your own organization. 3. edition. London: SAGE.
- Engeström, Y. 2004. Ekspansiivinen oppiminen ja yhteiskehittely työssä. Tampere: Vastapaino.
- Ensi- ja turvakotien liitto 2016a. Päihderiippuvaisten äitien kuntoutus ei saa loppua. Tiedote 25.4.2016. Viitattu 3.5.2016. <https://ensijaturvakotienliitto-fi.directo.fi/liitto/tiedotteet/?x1564214=5158769>
- Ensi- ja turvakotien liitto 2016b. Pidä kiinni –hoitojärjestelmä päihdeongelmaisille odottaville äideille ja vauvaperheille. Viitattu 29.4.2016. <http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/tyomuodot/pidakiinni/>

- Ensi- ja turvakotien liiton strategia 2016-2019. Rohkeasti ajassa. Ensi- ja turvakotien liitto. Viitattu 3.5.2016.
http://www.e-julkaisu.fi/ensi_ja_turvakotien_liitto/strategia_2016-2019/pdf/Ensi_ja_turvakotien_liitto_strategia_2016-19.pdf
- Etsivä vanhustyö meillä ja muualla. Raportti suomalaisista ja eurooppalaisista käytännöistä. Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto ry. Kehittyvät vanhuspalvelut julkaisuja 1/2015. Viitattu 3.11.2016. http://www.valli.fi/fileadmin/user_upload/Etsivae_mieli/Etsiva_vanhustyyo-raportti_2015.pdf.
- Eryityisesti isä vahvistaa vanhemmuutta ja osallisuutta. Tyynelä. <https://www.tyynela.fi/erityisesti-isa> (Viitattu 20.9.2016).
- Hakio, K., Mattelmäki, T. & Jyrämä, A. 2015. Muotoiluharjoituksia: palveluiden yhteissuunnittelua verkostossa. Teoksessa Jyrämä, A. & Mattelmäki, T. (toim.) 2015. Palvelumuotoilu saapuu verkostojen kaupunkiin. Verkosto- ja muotoilunäkökulmia kaupungin palveluiden kehittämiseen. Aalto-yliopiston julkaisusarja TAIDE+ MUOTOILU+ARKKITEHTUURI 1/2015. Viitattu 26.10.2016. <https://shop.aalto.fi/media/attachments/54229/palvelumuotoilu.pdf>.
- Hakkarainen, P. 2011. Huumeiden käyttö Suomessa. Viitattu 20.12.2016.
<http://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/huumeet-laakkeet-ja-muut-paihdeaineet/huumeiden-kaytto-suomessa>.
- Halmesmäki, E. 2000. Alkoholin suurkuluttajan ja narkomaanin tunnistaminen ja hoito äitiysneuvolassa ja synnytyssairaalassa. Helsinki: Stakes.
- Hannula, M. 2006/2009. Verkostotyö. Viitattu 5.10.2016. <http://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/paihde-tyon-menetelmat-ja-koulutus/verkoty>.
- Hjort, H. 1006. Etsivän työn psykologia. Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry. Alkuperäisteos Det oppsökende arbeidets psykologi. Universitetsforlaget AS 1988.
- Hokkanen, L. & Nikupeteri, A. Henkilökohtainen, yhteisöllinen ja rakenteistunut kokemusasiantuntijuus. Teoksessa: Meriluoto, T., Marila-Penttinen, L. & Lehtinen, E. (toim.) 2015. Osallisuus. Osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden käsikirja. E-julkaisu. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 32-33. Viitattu 15.9.2016. http://www.e-julkaisu.fi/ensi_ja_turvakotien_liitto/osallisuus_kasikirja/.
- Huhtajärvi, P. 2007. Ammatillinen etsivä työ. Teoksessa Hoikkala, T. & Sell, A. (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Helsinki: Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 76 (446-457).
- Hyvärinen, M., Nikander, R. & Ruusuvoori, J. 2010. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino.

- Hyytinen, R. 2008. Hyvän asiakassuhteen merkitys. Teoksessa Andersson, M., Hyytinen, R. & Kuorelahti, M. (toim.) Vauvan parhaaksi. Kuntoutuminen päih-teistä odotus- ja vauva-aikana. Pidä Kiinni –hoitojärjestelmä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry, 89-108.
- Jalava, J. & Seppälä, U. 2010. Kuntoutus ja sosiaaliset mahdollisuudet. Teok- sessa Hiilamo, H. & Saari, J. (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka -johdatus so- siaaliin mahdollisuuksiin. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu A Tutki- muksia 27, 251-263.
- Kalland, M. 2014. Mitä tarkoittavat mentalisaatio ja reflektiivinen kyky? Manner- heimin lastensuojeluliitto Vahvuutta vanhemmuuteen –hanke (2010-2014). Viitattu 18.11. 2016. [http://mll-fi-bin.di-recto.fi/@Bin/2603d4035ec7829d031cb65086230e78/1479457665/applica- tion/pdf/22530340/VV-seminaari_Mirjam%20Kalland_Mentalisaa- tio%20ja%20reflektiivinen%20kyky.pdf](http://mll-fi-bin.di-recto.fi/@Bin/2603d4035ec7829d031cb65086230e78/1479457665/application/pdf/22530340/VV-seminaari_Mirjam%20Kalland_Mentalisaa- tio%20ja%20reflektiivinen%20kyky.pdf).
- Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Karjalainen, J. 2014. Valtakunnallista tietoa kokemusasiantuntijatoiminnasta. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 5.10.2016. http://www.sosiaaliko- lega.fi/kehittajaasiakastoiminta/kehittajaasiakasfoorumit/kehasfoo- rumi_XII_marras2014/valtakunn_kokemusasiantuntijatoiminta_karjalai- nen181114.
- Kaukonen, O. & Hakkarainen, P. 2002. Huumeidenkäyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus.
- Kehitysvammaliitto 2015. Alkoholi ja raskaus (FASD). Viitattu 19.12.2016. <http://www.kehitysvammaliitto.fi/suomeksi/tietoa-liitosta/alkoholi-ja-raskaus- fasd/>
- Koski-Jännes, A. 1998. Miten riippuvuus voitetaan. Helsinki: Otava.
- Kuula, A. 1999. Toimintatutkimus. Kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä. Tampere: Vastapaino.
- Kuusisto, K. 2004. Spontaani toipuminen. Yhteiskuntapolitiikka 69 (2004):6. Vii- tattu 14.12.2016. <http://julkari.fi/bitstream/handle/10024/100529/604kuu- sisto.pdf?sequence=1>
- Laine, T. 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jy- väskylä: PS-kustannus (26-42).
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>.
- Lapin ensi- ja turvakoti ry 2016a. Elämän tuulissa tukena. Viitattu 29.4.2016. http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/jasenyhdistykset/lapin_ensi-ja_turva- koti_ry/

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 Viitattu 7.9.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>.

Leemann, L. & Hämäläinen, R.-M. 2015. Matalan kynnyksen palvelut. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 6.9.2016. https://www.thl.fi/documents/10531/1787240/Tietopaketti_Matalan_Kynnyksen_Palvelut.pdf/8bc8490c-c2e2-4ad5-ada8-0ce8df65435e.

Marjovuori, A. 2014. Vapaaehtoistyön ytimessä. Järjestömuotoinen vapaaehtoistyö sosiaalisten representaatioiden näkökulmasta. Väitöskirja. Helsinki: Sosiaalitieteiden laitos.

Marttila, J. 2010. Muutosvalmius. Käypä hoito. Duodecim. Viitattu 7.10.2010. <http://www.kaypahoito.fi/web/kh/suosituksset/suositus;jsessionid=A18FC751630B9DE203340ABC1033998A?id=nix01668>.

Mayor, P. & Risku, M. 2015. Opas yksilölliseen motivointiin. 16 perustarvetta johtamisen apuna. Helsinki: Talentum.

Meriluoto, T. & Marila-Penttinen L. 2015. Mikä osallisuus, mikä kokemusasiantuntijuus? Teoksessa Meriluoto, T., Marila-Penttinen, L. & Lehtinen, E. (toim.) 2015. Osallisuus. Osallisuuden ja kokemusasiantuntijuuden käsikirja. E-julkaisu. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto, 32-33. Viitattu 15.9.2016. http://www.e-julkaisu.fi/ensi_ja_turvakotien_liitto/osallisuus_kasikirja/.

Mikkonen, M., Kauppinen, J., Huovinen, M. & Aalto, E. (toim.) 2010. Etsivä työ. Suuntaviivoja yhdenmukaisiin etsivän työn palveluihin. Raporttisarja nro 58. A-klinikkasäätiö. Viitattu 22.4.2016. http://www.aftereight.fi/hello/doc/Etsivatyo_Eurooppa.pdf.

Mäkelä, P. & Österberg, E. 2013. Alkoholinkäyttö Suomessa. Viitattu 12.1.2017. <http://www.paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/alkoholi/alkoholinkaytto-suomessa>.

Männikkö, J. 2011. Etsivän nuorisotyön ja työtteen pika-analyysi. Kaupunki-innovaatiot -hanke. Viitattu 3.11.2016. <http://docplayer.fi/495655-Etsivan-nuorisotyon-ja-tyotteen-pika-analyysi-kaupunki-innovaatiot-hanke-kesakuu-2011-jaana-mannikko.html>.

Nuorisolaki 27.1.2006/72. Viitattu 7.9.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072>.

Olssen, R. 2012. Rovaniemen kaupungin lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämissuunnitelma vuoteen 2015. Viitattu 2.11.2016. <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=f82b9d45-525f-4d43-a5b4-5d940165f960>.

Opinnäytetyöopas 2014-2016. Ylempi ammattikorkeakoulututkinto. Lapin ammattikorkeakoulu.

- Palsanen, K. 2013. Yhteistutkiminen. Opas sosiaalityöhön. Päivitetty versio 2.0. Soccan työpapereita 2013:3. Viitattu 28.4.2016.
http://www.socca.fi/files/2335/Yhteistutkiminen-0pas_sosiaalityohon_2.0_Kati_Palsanen.pdf
- Pajulo, M. & Kalland, M. 2008. Äidin reflektiivinen kyky ja sen vaikutus päihdeensikotien hoidon tulokseen. Teoksessa Andersson, M., Hyytinen, R. & Kuorelahti, M. (toim.) Vauvan parhaaksi. Kuntoutuminen päihdeistä odotus- ja vauva-aikana. Pidä Kiinni –hoitojärjestelmä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry, 158-183.
- Partanen, A. & Moring, J. 2013. Teoksessa Falk, H., Kurki, M., Rissanen, P., Kankaanpää, S. & Sinkkonen, N. 2013. Kuntoutujasta toimijaksi –kokemus asiantuntijuudeksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi 23/ 2013.
- Perustuslaki 19§. Viitattu 6.9.2016.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1999/19990731?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=perustuslaki%2019%C2%A7#Pidp1041392>
- Pessi, A. & Oravasaari, T. 2010. Kansalaisjärjestötoiminnan ytimessä. Tutkimus RAY:n avustamien sosiaali- ja terveystieteiden vapaaehtoistoiminnasta. Avustustoiminnan raportteja 23. Helsinki: Raha-automaatti yhdistys. Viitattu 14.11.2016. <http://www.kansalaisareena.fi/RAYraportti23.pdf>.
- Pihlaja, J. 1997. ”Ne ei ainakaan laula mitään eteenpäin”. Tutkimus etsivän nuorisotyön projektista Tampereella 1991-1995. Nuorten palvelu ry:n julkaisuja 3-1997.
- Pitkänen, T. 2006. Raskaana olevien päihdekäyttäjien näkemyksiä palvelun laadusta. Kuopion yliopisto. Terveystieteiden- ja talouden laitos. Pro Gradu -tutkielma. Viitattu 24.4.2016.
- Prochaska, J. & Velicer, W. 1997. The Transtheoretical Model of Health Behavior Change. American Journal of Health Promotion. Viitattu 18.11.2016.
<http://ahp.sagepub.com/content/12/1/38.short>.
- Puuronen, A. 2014a. Etsivän katse. Etsivä nuorisotyö ammattina ja ammattialan kehittäminen -näkökulmia käytännön työstä. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 70. Viitattu 7.10.2016. http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/etsivan_katse.pdf.
- Puuronen, A. 2014b. Hoitoon heikosti kiinnittyneet nuoret ja matalan kynnyksen palvelumallit. Turun nuorisoaseman Kosketuspinta -kehittämisprojektin sessioarviointi. Helsinki: A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 60. Viitattu 9.10.2016.
<http://www.a-klinikka.fi/sites/default/files/kosketuspinta.pdf>.
- Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41. Viitattu 7.9.2016.

- Rautvuori M. & Jyrämä, A. 2015. Kaupungin kehitystyön kehittäminen – verkostonäkökulma. Teoksessa Jyrämä, A. & Mattelmäki, T. (toim.) 2015. Palvelumuotoilu saapuu verkostojen kaupunkiin. Verkosto- ja muotoilunäkökulmia kaupungin palveluiden kehittämiseen. Aalto-yliopiston julkaisusarja TAIDE+ MUOTOILU+ARKKITEHTUURI 1/2015. Viitattu 27.10. 2016.
<https://shop.aalto.fi/media/attachments/54229/palvelumuotoilu.pdf>.
- Ray:n uudet avustuslinjaukset julkaistu 2015. Viitattu 7.11.2016.
<https://www2.ray.fi/fi/ray/ajankohtaista/rayn-uudet-avustuslinjaukset-julkaistu>.
- Rehtonen, T., Seppälä, T. (toim.) 2003. Lapin perheiden tueksi ja turvaksi. Lapin ensi- ja turvakoti 50 vuotta. Lapin ensi- ja turvakoti ry. Rovaniemi.
- Rissanen & Puumalainen 2016. Kokemuksen kautta osaamiseen: vapaaehtoisuus, vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus. Kuntoutus 2016/1. Kuntoutussäätiö.
- Rovaniemen kaupungin lapsi- ja nuorisopoliittinen kehittämisohjelma vuoteen 2015. Viitattu 2.11.2016. <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=f82b9d45-525f-4d43-a5b4-5d940165f960>.
- Rännäli, H. 2015. Rovaniemen A-klinikka. Viitattu 20.12.2016. http://www.sosiaalikallega.fi/hankkeet/hyvinvointi-hakusessa/pilotit-1/rovaniemi/liite_76_aklinikan_toiminta
- Saari, E., Viinamäki, L. & Antikainen, J. 2014. Miten tuotamme luotettavaa kokemustietoa? Teoksessa Nieminen, A., Tarkiainen, A. & Vuorio, E. (toim.) Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus. (54-73)
- Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2013. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 11. uudistettu painos. Vantaa: Tammi
- Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301. Viitattu 5.9.2016. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2014. Lastensuojelun laatusuositus. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2014:4. Viitattu 30.12.2016.
https://www.thl.fi/documents/647345/0/STM_2014_4_lastensuoj_laatusuos_web.pdf/0404c082-4917-471a-8293-5606b41536a7
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2015a. Palvelut asiakaslähtöisiksi. Viitattu 9.11.2015.
<http://stm.fi/hankkeet/asiakaslahtoisuus>.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2015b. Kaste –hanke. Viitattu 25.10.2015.
http://stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=5197397&name=DLFE-23137.pdf.

- Sote- ja itsehallintouudistus 2015. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 7.12.2015. <http://stm.fi/sote-uudistus>.
- Sotkanet 2016. Kokeillut laittomia huumeita. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 20.12.2016. <https://www.sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko?indicator=szaptA71jU8DAA==®ion=szYpszY-qAAA=&year=sy4rty7U0zUEAA==&gender=t>
- Sotkanet 2017. Elävänä syntyneet. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 11.2.2017. <https://www.sotkanet.fi/sotkanet/fi/taulukko/?indicator=s86uAgA=®ion=szYPAwA=&year=sy4rszbS0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f>
- Särkelä, A. 2008. Päihdeongelman dialoginen käsittely. Tosi projektin koulutus. Rovaniemi 28.2.2008.
- Särkelä, R. 2015. Rohkeasti ajassa ennen, nyt ja tulevaisuudessa. Ensi- ja turvakotien liitto. Viitattu 8.12.2015. <https://ensijaturvakotienliitto-fi.directo.fi/liitto/liiton-70-vuotisjuhla/riitta-sar-kela/>.
- Särkelä, R. 2016. Hölmöläisten säästämistä. Ensi- ja turvakotien liitto. Viitattu 24.2.2017. <https://ensijaturvakotienliitto.fi/blogi/holmolaisten-saastamista/>.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2014. Päihderiippuvuus. Viitattu 27.5.2016. <https://www.thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyshairiot/paihderiippuvuus>.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016a. Alkoholijuomien kulutus 2015. Tilastoraportti 5/2016. Viitattu 10.2.2017. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130434/Tr05.pdf?sequence=3>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016b. Päihdehuollon huumeasiakkaat 2015. Tilastoraportti 14/2016.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2016c. Mitä on lastensuojelu. Viitattu 15.1.2017. [https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu#Lastensuojelun tehtävät](https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu#Lastensuojelun%20tehtavat).
- Tiitinen, A. 2016. Raskaus ja huumeet. Duodecim terveyskirjasto. Viitattu 19.12.2016. http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00944.
- Vertaistoiminta kannattaa 2010. Asumispalvelusäätiö ASPA. Viitattu 9.10.2016. [http://www.kansalaisareena.fi/Vertaistoiminta kannattaa.pdf](http://www.kansalaisareena.fi/Vertaistoiminta_kannattaa.pdf).
- Valkokari, K., Valjakka, T., Hakanen, T., Kupi, E. & Kaarela, I. 2014. Palveluverkoston kehittämisen työkirja. VTT. Viitattu 5.10. 2016. http://www.vtt.fi/files/projects/verka/VTT_SHINE_Tyokirja_B5.pdf.

LIITTEET

- Liite 1 Asiakkaiden 1. tapaamisen haastattelukysymykset
- Liite 2 Asiakkaiden 2. tapaamisen haastattelukysymykset
- Liite 3 Kysymyksiä ja keskustelun aiheita, joita on käsitelty Tuuliassa
- Liite 4 Tuulian SWOT analyysi
- Liite 5 Pidä kiinni® -hoitojärjestelmän kahden yksikön haastattelukysymykset (Benchmarkkaus)
- Liite 6 Etsivän työn työpajan runko
- Liite 7 Talvikki ponnahduslautana -asiakkaan tarina

Liite 1 Asiakkaiden 1. tapaamisen haastattelukysymykset

Teema: Kokemuksia raskaaksi tulemisesta, päihderiippuvuudesta ja hoitoon ohjautumisesta

1. *Valitse kortti/ kortit, joka kuvaa tilannettasi, kun tulit raskaaksi.*
 - kertoisitko millainen elämäntilanteesi oli, kun tulit raskaaksi? (missä asuit, mitä teit päivisin/ öisin, millainen lähipiiri sinulla oli, rahatilanne, psyykkinen ja fyysinen vointi, millaiset asiat toivat elämääsi onnellisuutta/ tyytymättömyyttä, mitkä asiat olivat tärkeitä, mistä unelmoit)
 - mistä/ milloin huomasit olevasi raskaana?
 - kenelle kerroit siitä ensimmäisenä?
 - millaisia ajatuksia sinulla oli raskaudesta tuolloin?
 - millaisia ajatuksia sinulla oli päihteidenkäytöstäsi tuolloin?
 - miten tieto raskaudesta vaikutti tunteisiisi, ajatuksiisi, toimintaasi, päihteidenkäyttöösi?
 - miten lapsen toinen vanhempi/ ystävät/ tuttavat/ sukulaiset suhtautuivat raskauteen? (oliko eri ihmisten suhtautumisella eroa, esim. ne jotka tiesivät päihteidenkäytöstäsi tai niillä jotka eivät tieneet)
 - miten olisit toivonut heidän suhtautuvan?
 - muuta mikä oli mielessä tuohon aikaan?

2. *Valitse kortti, joka kuvaa ensimmäistä yhteydenottoa ulkopuolisen auttavien tahon kanssa. (esim. soitto neuvolaan, raskaustestin tekeminen tk:ssa, a-klinikka...)*
 - mistä ajatus lähti, että tarvitset nyt tukea? Mikä siihen vaikutti?
 - mihin otit yhteyttä? Ottiko joku sinuun yhteyttä?
 - olitko hakenut apua tai oliko päihteidenkäyttöösi puututtu jo ennen raskaaksi tuloasi? (miten, kuka, millaisia vaikutuksia näillä oli?)
 - millainen oli ensi tapaaminen, missä, kenen kanssa?
 - millaisia odotuksia/ toiveita sinulla oli tapaamiseen mennessäsi?
 - millaiset tunnelmat/ ajatukset sinulla oli tapaamisen jälkeen? (saitko sitä mitä tarvitsit?)
 - mitä tapaamisesta seurasi?

3. *Valitse kortti, joka kuvaa ajatuksiasi ja tunnelmiasi ennen kuin lähdit Talvikkiin/ Tuuliaan ensimmäistä kertaa.*
- millaisia odotuksia, ajatuksia tai unelmia sinulla oli Talvikkiin/ Tuuliaan lähtiessäsi?
 - Mitä odotit palvelulta?
 - Jos olet aikaisemmin ollut hoidossa, poikkesiko jokin Talvikkiin/ Tuuliaan tullessasi verrattuna edellisiin kuntoutus kertoihin? →Jos niin miten. →Mitä ajattelet tästä?
 - mikä olisi voinut mennä kohdallasi toisin?

Liite 2 Asiakkaiden 2. tapaamisen haastattelukysymykset

Teema: Milloin, missä ja millä tavalla odottavat perheet voisivat saada parhaiten apua?

1. Milloin apua tulisi olla tarjolla? Millainen hetki se on asiakkaan elämässä?
2. Miten ihmisen haluun pohtia omaa päihteidenkäyttöä voisi vaikuttaa? Millaisessa tilanteessa pohtiminen olisi luontevinta ja millä tavalla?
3. Mihin asioihin tulisi kiinnittää huomiota
 - a. yleisesti (asiakkaan tai puolison ongelman tunnistaminen)
 - b. kontaktissa (esim. puhelin, chatti, tapaaminen)
4. Mistä tietoa avusta voisi parhaiten saada?
 - a. minne etsivän työn tulisi mennä (viranomaisverkostot, jalkautuminen, muut keinot)?
 - b. miten apua tulisi tarjota?
 - c. millainen olisi hyvä ensimmäinen kohtaaminen? missä?
5. Mihin asioihin ja millaista tukea alussa tarvitaan?
6. Mitä asiakkaat tulevat palvelusta hakemaan? mitä he palvelulta haluavat? millaisia odotuksia heillä on palveluun tullessaan?
7. Mikä voi romuttaa aikomukset ottaa yhteyttä auttavaan tahoon?
8. Mikä olisi pahin virhe, minkä läheiset/ auttava taho/ yhteiskunta voisi tehdä?
9. Millaista olisi unelmien etsivä työ?

Liite 3 Kysymyksiä ja keskustelun aiheita, joita on käsitelty Tuuliassa.

1. Ketä etsitään, millainen on etsivän työn asiakas? (kuinka rajattua asiakkuus on perustehtävän kannalta? läheiset?)
2. Missä etsivää työtä tehdään?
3. Kuka etsivää työtä tekee? Miten resursoitu?
4. Mitä etsivällä työllä tavoitellaan ja mikä on sen tarkoitus? (Miksi etsivää työtä tehdään?)
5. Mitä kontaktista avopalveluyksikköön seuraa? (ottavatko asiakkaat itse kontaktia, mistä saavat tiedon?)
6. Mitä etsivän työn asiakkaat tarvitsevat?
7. Mitä etsivä työntekijä tekee?
8. Millaista osaamista etsivä työntekijä tarvitsee?
9. Millaisia ovat etsivän työn arvot?
10. Onko etsivästä työstä jotain kirjallista suunnitelmaa tai toteumaa?
11. Miten etsivää työtä arvioidaan (asiakastyytyväisyys, tarkoituksenmukaisuus) tai vaikuttavuutta mitataan?
12. Miten etsivän työn kehittämistä/ etsivää työtä tulisi johtaa? Mitä toiveita, odotuksia johdolle on?
13. Ketkä ovat yhteistyökumppaneita? Millainen etsivän työn verkosto on? Miten etsivä työ asemoituu palvelujärjestelmässä, miten muut toimijat suhtautuvat tähän?
14. Mitkä ovat ne harvat tekijät toimintaympäristössä, joita ei voida kontrolloida ja joilla on vaikutusta Tuulian etsivän työn toimintaan?
15. Millaisia kokemuksia nykyisestä käytännöstä? (Mitkä ovat etsivän työn heikkouksia ja vahvuuksia? Onko jotain ristiriitoja? Miten Tuulian etsivässä työssä voisi välttää uhkia ja miten hyödyntää mahdollisuuksia?)
16. Mitkä ovat ne kriittiset menestystekijät, joissa ehdottomasti tulisi onnistua etsivässä työssä?
17. Mitkä ovat ne avainkohdat joihin etsivässä työssä tulisi panostaa?
18. Millaista olisi unelmien etsivä työ?

Liite 4 Tuulian SWOT analyysi

Avopalveluyksikkö Tuulian etsivän työn SWOT-analyysi

Sisäinen ympäristö	Vahvuudet (S) <ul style="list-style-type: none"> - matala kynnyks, asiakas voi hakeutua itse asiakkaalle maksuton - ohjaus toimii neuvolasta ja HAL - poliklinikalta (onko tilastovertailua?) - toiminta luottamuksellista, asiakastiedot taltioidaan vain Tuulian tietoihin - työntekijöiden spesifi päihdetyön, varhaisen vuorovaikutuksen ja vanhemmuuden tukemisen osaaminen - toiminta sisäänajettu Rovaniemen alueelle (miten näkyy, mihin perustuu?) 	Heikkoudet (W) <ul style="list-style-type: none"> - resurssit - työn organisoimattomuus (selkiytymättömyys , suunnittelemattomuus ja pitkäjänteisyyden puute) - vastuunjako - ei tavoiteta kohderyhmää tarpeeksi hyvin, erityisesti alkoholinkäyttäjien tavoittamattomuus (tilastollinen muutos asiakasryhmässä)
Ulkoinen ympäristö	Mahdollisuudet (O) <ul style="list-style-type: none"> - RAY:n rahoitus tukena - RAY:n ensisijaisena kehittämiskohteena on matalan kynnyksen ja kansalistoimintaa lähellä olevat palvelut - lähin samanlainen palvelu Kokkolassa → ei kilpailua - päihteidenkäyttö ei ole loppumassa (huumeiden käyttö lisääntynyt, isien päihteiden käyttöön heikko puuttuminen) - yhteistyön tiivistäminen eri viranomaisten kanssa 	Uhat (T) <ul style="list-style-type: none"> - vaikeasti tavoitettava kohderyhmä → kohderyhmän tunnistamisen haasteet palvelujärjestelmässä - tuomitsevat asenteet terveydenhuollossa "ei kuntouttaminen mihinkään kannu." - verkostotyön areenan puute lastensuojelun sosiaalityön ja perhesosiaalityön kanssa.

Liite 5 Pidä kiinni® -hoitojärjestelmän kahden yksikön haastattelukysymykset

1. Ketä etsitään, millainen on etsivän työn asiakas? (kuinka rajattua asiakkuus on perustehtävän kannalta? läheiset?)
2. Missä etsivää työtä tehdään?
3. Kuka etsivää työtä tekee? Miten resurssoitu?
4. Mitä etsivällä työllä tavoitellaan ja mikä on sen tarkoitus? (Miksi etsivää työtä tehdään?)
5. Mitä kontaktista avopalveluyksikköön seuraa? (ottavatko asiakkaat itse kontaktia, mistä saavat tiedon?)
6. Mitä etsivän työn asiakkaat tarvitsevat?
7. Mitä etsivä työntekijä tekee?
8. Millaista osaamista etsivä työntekijä tarvitsee?
9. Millaisia ovat etsivän työn arvot?
10. Onko etsivästä työstä jotain kirjallista suunnitelmaa tai toteumaa?
11. Miten etsivää työtä arvioidaan (asiakastyytyväisyys, tarkoituksenmukaisuus) tai vaikuttavuutta mitataan?
12. Ketkä ovat yhteistyökumppaneita? Millainen etsivän työn verkosto on? Miten etsivä työ asemoituu palvelujärjestelmässä, miten muut toimijat suhtautuvat tähän?
13. Millaisia kokemuksia nykyisestä käytännöstä? (Mitkä ovat etsivän työn heikkouksia ja vahvuuksia?)
14. Millaista olisi unelmien etsivä työ?

Liite 6 Etsivän työn työpajan runko

Ohjelma:

Siskonpeti kausi 2, Viinapäivä: <https://www.youtube.com/watch?v=pJeDrX31o50>

12.00 Kahvia ja pullaa (sopimukset opinnäytetyöhön osallistumisesta)

Alustus: Mitä etsivä työ on?

Ryhmätyöskentelyä, 4 ryhmää

- verkostotyö
- jalkautuva työ
- vertaisuus, kokemusasiantuntijuus ja vapaaehtoisuus
- etsivän työn asiakkuus

Tauko

Nahkuri Live Talk Show (10-15 min./ ryhmä)

Fiilikset ja palaute

14.50 Loppulaulu ja Iso Kiitos!!

Liite 7 Talvikki ponnauduslautana –asiakkaan tarina

Olen käyttänyt aineita 10 vuotta. Päihteiden käyttö alkoi jo 12-vuotiaana alkoholilla. Turrutin aineilla tunteeni, kun asiat menivät huonommin. Ja ne hän menivät. Perhekotikierre eikä vankilareissu lopettanut käyttöäni, löysin aina niiden jälkeen tutut ja turvalliset käyttäjäystäväni. Löysin myös miehen, jonka kanssa elo ei ollut ruusuilla tanssimista. Henkinen ja fyysinen väkivalta oli jatkuvaa.

Otin irtioton arjestani, etenkin tilanteesta mieheni kanssa, jonka kanssa suhde ei tuntunut jatkuvan halutulla tavalla. Tapasin pian uuden miehen, jonka kanssa vietimme päivä päivältä enemmän aikaa. Hän tuntui mukavalta. Pian huomasin olevani raskaana.

Olin raskaudesta onnellinen, mutta mitäs nyt? Menneisyyden asiat olivat selvittämättä ja halusin ne kuntoon. Päihdeongelma oli myös vakava. Halusin pitää vauvan, ja raskauden koin jo silloin mahdollisuutena muutokselle. Olin ajatellut, etten voisi edes saada lasta kaiken kokemani jälkeen. Lapsen isä ei ollut valmis isäksi, mutta päätin pärjätä itse. Sain syyn muuttaa elämäni.

Mietin kovasti, olenko enää perheeni luottamuksen arvoinen. Huomasin kuitenkin, että heidän rakkaus minua kohtaan ei ollut hävinnyt. Perheeni ja läheiseni tulivat takaisin elämäni. Äiti huolehti minut kuntani päihdetyöntekijälle, joka on ensikohtaamisesta asti ollut suuri tuki minulle – ja on sitä edelleen. Pääsin aluksi katkolle, jossa sain oman ajan ajatuksilleni ja tulevalle vauvalle.

Raskausaikana vointini oli hyvä. Muistan, kuinka onnellisena laitoin vauvan vaatteita. Olin iloinen tulevasta pienokaisesta. Entinen mieheni kuitenkin sekoitti pakkaa. Olin jo vähällä unohtaa tulevan äitiyden, sisälläni kasvavan vauvan ja kaiken, minkä eteen olin jo tehnyt töitä. Iloni katosi. Lapsen syntymästä jäi mieleeni kuitenkin hyvä kokemus, synnytys oli rauhallinen. Siskoni oli synnytyksessä mukana ja tukena minulle. Silti uusi elämäntilanne oli minulle pelottava ja kävin läpi tunteiden vuoristorataa. Retkahdin.

Pyysin monta kertaa anteeksi pienokaiseltani tilannetta. Retkahduksen takia ymmärsin, mitä lapseni ei todellakaan ansaitse ja halusin ajatella hänen parastaan. Halusin silti tehdä kaikkeni, että saamme jatkaa vauvani kanssa elämää yhdessä. Paikkakunnan vaihto oli silloin ainut ratkaisu. Saisin välimatkaa kaikkeen, etenkin entiseen elämäni. Minulle ja vauvalle ehdotettiin Ensikoti Talvikkia. Olin valmis ottamaan paikan vastaan.

Muistan, kuinka ahdistavalta tuntui tulla Talvikkiin. Ajattelin, että minua arvioidaan ensimmäisestä hetkestä alkaen. Löysin kuitenkin pian yhteisöstä toisen asiakasäidin, joka auttoi minua pääsemään alkuun. Mietin, mitä teen täällä, mitä haluan elämältä ja päätin tehdä töitä meidän, itseni ja vauvan, eteen. Kun myönsin tilanteeni ja retkahdukseni kuntoutumiseni alkoi. Koen, että arjen pyöriminen vertaistuen lisäksi oli tärkeää. Osallistuin aktiivisesti omaohjaajakeskusteluihin. Opin omaohjaajaltani arjen suunnittelua ja kalenterinkäyttöä, mistä olenkin saanut nyttemmin kehuja!

Vauvan kanssa oli hyvä olla Talvikissa. Minusta tuntui hyvältä istua rauhassa, vastasyntynyt lähelläni. Katsoin häntä ihailen. Sain vauvanhoitoon apua ohjailta. Yhteisössä oli myös saman ikäisiä vauvoja ja toisilta asiakasperheiltä sain tukea ja mallia vauvan hoidossa.

Kuntoutumisjaksoni oli pitkä, minkä koen hyvänä. Halusin sitä jopa jatkaa, koska koin, että asiani olivat vielä kesken. Ehdin nähdä monta erilaista yhteisöä. Huomasin, että joidenkin kanssa kuntoutumiseni ”kuin pysähtyi”, kun taas toisten kanssa menin harppauksin eteenpäin. Olen oppinut Talvikissa sietämään pettyksiä. Huomaan olevani vahvempi nykyisin.

Talvikin aikana saimme lapseni kanssa oman kodin, jonne teimme kotiharjoitteita. Nyt asumme siellä. Oli turvallista lähteä Talvikista, kun jatkoon oli suunniteltu tarvitsemaamme tukea. Läheiset ovat suuri apu meille edelleen. Sain Talvikista myös ystäviä, joiden kanssa pidämme yhteyttä. Arki on kiireistä, mutta lapseni ilo ja kehittyminen auttaa minua jaksamaan. Koen Talvikin ponnahduslautana uudelle elämälle!

(Talvikin blogiteksti 15.3.2017 <https://ensijaturvakotienliitto.fi/lapinensijaturvakoti/blogi/talvikki-ponnahduslautana-asiakkaan-tarina/>)